

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ДУ ЦІНСЮЙ

УДК 378.016:338.22(510)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ
ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР

галузь знань 01 Освіта/Педагогіка
спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Ду Цінсюй

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Ткачова Наталія Олександрівна, доктор педагогічних наук, професор

Харків – 2020

АНОТАЦІЯ

Ду Цзінсюй. **Формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР.** – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі 01 Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки. – Харківський національний педагогічний університеті імені Г. С. Сковороди, 2020.

У дисертації досліджено стан теоретичних і практичних розробок проблеми формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР. Доцільність дослідження зазначеної проблеми підсилюється необхідністю подолання суперечностей між: затребуваністю на сучасному ринку праці компетентних фахівців у галузі підприємництва та загальною низькою обізнаністю населення в цій царині; потребою активного використання інноваційних теоретичних доробок китайських фахівців із формування підприємницької компетентності студентів вищої школи та слабким урахуванням цих доробок українськими освітянами під час пошуку шляхів успішного розв'язання зазначеної проблеми в Україні; накопиченим у КНР перспективним досвідом формування вказаної компетентності майбутніх фахівців і недостатньою увагою українських педагогів щодо його узагальнення й виявлення можливостей творчого використання в закладах вищої освіти України.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що вперше: досліджено теоретичні засади формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю, на основі зіставлення точок зору провідних китайських та українських науковців визначено ключові поняття, зокрема розкрито суть, структуру, зміст підприємницької компетентності майбутніх фахівців; проаналізовано передовий досвід формування цієї компетентності в студентів китайських закладів вищої

освіти, на основі цілісного аналізу теоретичних ідей китайських педагогів та практики формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР визначено перспективні напрями творчого застосування виявленого доробку китайських педагогів в українській вищій школі; розкрито генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї, уточнено витoki цієї ідеї (проведення протягом століть неоднозначної державної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовці молоді до неї, а з іншого боку – в установленні жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії; приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законослухняності й патріотизму; культивування в родинах та школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини). Набули подальшого розвитку методи, форми, засоби навчання й виховання (лекції, майстер-класи, проекти, поїздки тощо) студентів, що забезпечують успішне формування в них підприємницької компетентності. До наукового обігу введено значну кількість (58) невідомих і маловідомих джерел, пов'язаних із формуванням підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що систематизовані теоретичні ідеї й узагальнений практичний досвід формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців у китайській вищій школі можна творчо використовувати в процесі формування цієї компетентності в студентів українських закладів вищої освіти.

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в процесі розроблення навчальних планів і програм підприємницької освіти в Україні, для вдосконалення процесу формування підприємницької компетентності в українських студентів, під час підготовки навчальних посібників і проведення занять із різних педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Історія педагогіки»).

У дисертації на основі узагальнення різних поглядів китайських та українських учених щодо тлумачення ключових понять дослідження (підприємництво, компетентність, бізнес, підприємець, підприємливість та ін.) запропоновано авторське визначення підприємницької компетентності як інтегрального особистісного утворення людини, що забезпечує її здатність успішно здійснювати підприємницьку діяльність (тобто самостійну інноваційну господарську діяльність), спрямовану на отримання певних матеріальних і соціальних вигід. Уточнено, що вказана компетентність включає такі структурні компоненти: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення цінності підприємництва як фактора економічного розвитку країни та джерела матеріального прибутку підприємців, розвиненість мотивів щодо оволодіння механізмом організації та ведення підприємницької справи); інформаційно-когнітивний (оволодіння студентами знаннями про сутність підприємництва й особливості його здійснення в різних країнах, способи отримання нової інформації й перевірки її достовірності, ролі інновацій як основного джерела успішного бізнесу; засвоєння основ менеджменту, маркетингу, фандрайзингу, нетворінгу, психології підприємства тощо; поведінково-діяльнісний (сформованість у майбутнього підприємця професійно необхідних груп умінь: організаційно-комунікативних, інноваційно-комерційних, оцінно-коригувальних); особистісно-вольовий (сформованість у майбутніх фахівців необхідних для здійснення цієї діяльності особистісних якостей).

За результатами наукового пошуку встановлено, що саме інтенсивний розвиток підприємництва забезпечив ефективний розвиток китайської економіки загалом, примусивши фахівців із різних країн світу говорити про китайське економічне диво. Ураховуючи провідне місце підприємництва серед інших секторів економіки КНР, у країні реалізується «Національний проєкт системи навчання підприємців», спрямований на формування підприємницької компетентності молоді. Цей проєкт має глобальний характер та охоплює всі китайські заклади освіти, яким наказано постійно

підвищувати рівень підприємницької освіти майбутніх підприємців, а також здійснювати спеціальну підготовку педагогічних кадрів до її організації. Крім того, до впровадження зазначеного проєкту залучені всі державні установи, пов'язані з розвитком малого та середнього бізнесу, а також окремі підприємці й організації, які забезпечують фінансування впровадження найбільше цікавих бізнес-ідей на практиці.

У світлі зазначеного в закладах вищої освіти КНР значну увагу приділяють питанню формування підприємницької компетентності в студентів усіх спеціальностей. Зокрема, майбутнім фахівцям із урахуванням профілю їхньої професійної підготовки викладають різноманітні навчальні дисципліни, пов'язані з окремими аспектами підприємницької діяльності, зокрема такі: «Управління підприємництвом», «Психологія підприємництва», «Електронна комерція» тощо. У китайських закладах вищої освіти реалізується система позааудиторних заходів, спрямованих на формування підприємницької компетентності студентів, у тому числі зустрічі з успішними підприємцями, майстер-класи, студентські конференції, бізнес-форуми, конкурси стартапів, тематичні тижні, студентські конференції тощо. Значні кошти виділяють на фінансування стажувань студентів в інших закладах освіти, успішних фірмах й організаціях, де вони вивчають цінні теоретичні та практичні доробки щодо організації й ведення інноваційної підприємницької діяльності. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців відбувається також шляхом залучення їх до навчання за різними національними та міжнародними освітніми програмами.

У дисертації окреслено такі перспективні напрями творчого використання прогресивних ідей китайських науковців і досвіду формування підприємницької компетентності студентів у вищих закладах освіти Китаю: розширення для студентів неекономічного профілю спектру елективних навчальних дисциплін, пов'язаних із веденням малого бізнесу в межах обраних спеціальностей, збагачення змісту профільних дисциплін основами

підприємництва; розроблення та реалізація національного проєкту з формування підприємницької компетентності студентів, до впровадження якого мають бути залучені всі заклади вищої освіти, органи влади різного рівня, а також успішні бізнесмени; надання з боку закладу вищої освіти та держави загалом інформаційної, правової, освітньої, фінансової підтримки в розробленні й реалізації перспективних стартапів.

Ключові слова: підприємницька компетентність, підприємець, студент, заклад вищої освіти, КНР, досвід.

ABSTRACT

Du Jingxu. The Formation of Entrepreneurial Competence of Higher Education Institutions Students in China. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

The thesis on competition of a scientific degree of the doctor of philosophy in the field 01 Education/Pedagogy on a specialty 011 Educational, pedagogical sciences. – H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 2020.

The state of theoretical and practical developments of the issue of entrepreneurial competence formation of higher education institutions students in China has been investigated in the thesis. The expediency of research is enhanced by the need to overcome the contradictions between the demand for competent professionals in the field of entrepreneurship in the modern labor market and the general low awareness by the population in this area. Furthermore, the research is considered to be factual due to disagreements between the need for active application of innovative theoretical achievements of Chinese specialists in the entrepreneurial competence formation of high school students and the weak consideration of these achievements by the Ukrainian educators in finding the ways to solve successfully this issue in Ukraine as well as existing denial between accumulated promising experience in the formation of this competence of future professionals in China and insufficient attention of the Ukrainian teachers to

generalization and identification of opportunities for creative use in higher education institutions of Ukraine.

The scientific novelty of the obtained research results is that for the first time: the theoretical bases of entrepreneurial competence formation of higher education students of China have been investigated as well as on the basis of comparison of points of view of leading Chinese and Ukrainian scientists the key concepts have been defined, in particular the essence, structure, content of entrepreneurial competence of future experts have been revealed; the best experience of this competence formation of Chinese and Ukrainian higher education institutions students has been analyzed and on the basis of its comparison the perspective directions of creative application of Chinese experience on a researched issue in educational process of the Ukrainian higher school have been outlined; the genesis of the idea of entrepreneurial competence formation of the individual in China has been revealed. Moreover, there have been clarified the origins of this idea (the ambiguous policy on entrepreneurship conducting for centuries, which is manifested, on the one hand, in supporting entrepreneurship and helping to prepare young people for it, and on the other hand, the control and restrictions on the representatives of this profession; paying considerable attention to the formation of law-abiding and patriotism in future entrepreneurs by mentors; cultivating the value of entrepreneurship in families and schools as a guarantee of a dignified human life). The methods, forms, means of teaching and education (lectures, master classes, projects, trips, etc.) that ensure the successful formation of entrepreneurial competence have been further developed. A significant number of (around 58) unknown and little-known sources related to the entrepreneurial competence formation of higher education students in China have been introduced into scientific circulation.

The practical significance of the research is that systematized theoretical ideas and generalized practical experience of entrepreneurial competence formation of future specialists in Chinese higher education can be creatively applied in the process of this competence formation of Ukrainian higher education

institutions students. The results of the thesis can be used in the development of curricula and programs of entrepreneurship education in Ukraine to improve the process of entrepreneurial competence formation of Ukrainian students, as well as during the compiling textbooks and classes in various pedagogical subjects ("Pedagogy", "Higher School Pedagogy", "Comparative Pedagogy", "History of Pedagogy").

The thesis on the basis of generalization of different views of Chinese and Ukrainian scientists on the interpretation of key research concepts (entrepreneurship, competence, business, entrepreneur, entrepreneurship, etc.) offers the author's definition of entrepreneurial competence as an integral personal education that ensures one's ability to conduct business successfully (ie independent innovative economic activity) aimed at obtaining certain material and social benefits. It is specified that the mentioned competence includes the following structural components: motivational and value (awareness of the value of entrepreneurship as a factor of economic development of the country and a source of material income of entrepreneurs as well as the development of motives for mastering the mechanism of organizing and conducting business); informational and cognitive (students' mastery of the essence of entrepreneurship and features of its implementation in different countries, ways to obtain new information and verify its reliability, the role of innovation as the main source of successful business; mastering the basics of management, marketing, fundraising, networking, enterprise psychology, etc.); behavioral and activated (the formation of the future entrepreneur of professionally necessary groups of skills: organizational and communicative, innovative and commercial, evaluative and corrective); personal and volitional (the formation of future specialists necessary for the implementation of this activity personal qualities).

According to the results of scientific research, it is established that the intensive development of entrepreneurship has ensured the effective development of the Chinese economy in general, forcing experts from around the world to talk about the Chinese economic miracle. In addition, the current stage of development

of small private business is characterized by the intensive formation of a competitive environment, and this requires the owner of the company to show a high level of entrepreneurial competence.

Taking into account the leading position of entrepreneurship among other sectors of the Chinese economy, the country is implementing the "National Project of Entrepreneurship Training System", aimed at the entrepreneurial competence formation of young people. This project is global in nature and covers all Chinese educational institutions, which are ordered to improve constantly the level of entrepreneurial education of future entrepreneurs, as well as to carry out special training of teachers for its management. In addition, the implementation of this project involves all government agencies involved in the development of small and medium-sized businesses, as well as individual entrepreneurs and organizations that provide funding for the implementation of the most interesting business ideas in practice.

In light of the above, in higher education institutions in China, considerable attention is paid to the entrepreneurial competence formation of students of all specialties. In particular, taking into account the profile of their professional training, future specialists are taught various subjects related to certain aspects of entrepreneurial activity, including the following: "Business Management", "Psychology of Entrepreneurship", "E-Commerce", etc.. The Chinese higher education institutions implement a system of extracurricular activities aimed at developing students' entrepreneurial competence, including meetings with successful entrepreneurs, workshops, student conferences, business forums, startup competitions, thematic weeks, student conferences, etc. Significant funds are allocated to finance student internships in other educational institutions, successful firms and organizations, where they study valuable theoretical and practical developments concerning the management and running innovative entrepreneurial activities. The entrepreneurial competence formation of future professionals is also done by involving them in various national and international programs.

The thesis outlines the following perspective directions of creative application of progressive ideas of Chinese scientists and experience of entrepreneurial competence formation of Chinese higher education institutions students: the expansion of optional subjects related to small business within selected specialties for non-economic specialties students as well as the enhance of compulsory subject content with basics of entrepreneurship; the development and implementation of a national project for the students' entrepreneurial competence formation, the implementation of which should involve all higher education institutions, authorities at various levels, as well as successful businessmen; the provision of informational, legal, educational, financial support by the higher education institution and the state in general in the development and implementation of promising startups.

Key words: entrepreneurial competence, an entrepreneur, a student, higher education institution, China, experience.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Ду Цзінсюй. Підприємницька компетентність як педагогічна категорія. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків : ТОВ «Вид-во НТМТ», 2017. Вип. 4 (84). С. 25–32.
2. Ду Цзінсюй. До питання формування підприємницької компетентності студентів в університетах КНР. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* : зб. наук. пр. Сер. : Педагогічні науки. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2018. Вип. 8 (32). С. 94–99.
3. Ду Цзінсюй, Ткачова Н. О. Шляхи формування підприємницької компетентності студентів в українських і китайських університетах

(порівняльний аналіз). *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Київ : Київ. нац. лінгвіст. ун-т, 2018. Вип. 2 (58). С. 28–32.

4. Ду Цзінсюй. Передумови та історія розвитку ідеї формування підприємницької компетентності молоді в Китаї. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. № 4 (96). С. 275–286.

5. Ду Цзінсюй. Визначення поняття «підприємницька компетентність» у китайській та українській науковій думці (результати порівняльного аналізу). *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 1. С. 13–15.

6. Ду Цзінсюй. Порівняльна характеристика стану розробленості проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в КНР та Україні. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків : Хар. нац. пед. ун-т, 2020. Вип. 48. С. 32–41.

7. Du Jingxu, Tkachova N. Prospective areas of creative using the Chinese experience in forming students' entrepreneurial competence within the Ukrainian higher school. *Polish science journal*. 2020. № 3 (24). P. 28–34.

Наукові праці апробаційного характеру

8. Ду Цзінсюй. Про сутність поняття «підприємницька компетентність». *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи* : зб. матеріалів III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобич, 17 листопада 2017 р.). Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017. С. 171–173.

9. Ду Цзінсюй. Структура та зміст підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харків, 2018. С. 214–217.

10. Ду Цзінсюй, Ткачова Н. О. Ідея формування підприємницької компетентності особистості в педагогічних працях В. Сухомлинського. *Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського* : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 27 вересня 2019 р.). Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2019. С. 125-129.

11. Ду Цзінсюй. Історико-педагогічні аспекти становлення ідеї формування в китайській молоді підприємницької компетентності. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VI-ї Міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 12 грудня 2019 р.). [Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди]. Харків : Мітра, 2020. С. 295–298.

12. Du Jingxu. The results of analysis of the experience of forming entrepreneurial competence of students in the higher school of Ukraine. *Modern science: problems and innovations* : The 4th International scientific and practical conference (Stockholm, June 28–30, 2020). Stockholm : SPG Publish, 2020. P. 102–196.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1 ДЖЕРЕЛЬНА ТА ІСТОРИОГРАФІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ КНР.....	23
1.1 Ступінь дослідженості проблеми формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР.....	23
1.2 Генеза ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї.....	39
Висновки до розділу 1.....	65
Список використаних джерел до розділу 1.....	66
РОЗДІЛ 2 ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ КНР.....	85
2.1 Термінологічне поле дослідження.....	85
2.2. Структура та зміст підприємницької компетентності студентів китайських закладів вищої освіти.....	105
2.3 Специфіка формування підприємницької компетентності студентів китайської вищої школи у сучасних умовах розвитку підприємництва.....	124
Висновки до розділу 2.....	142
Список використаних джерел до розділу 2.....	144
РОЗДІЛ 3 ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ІДЕЙ І ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ.....	162
3.1 Досвід формування підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти в Китаї.....	162
3.2 Творче використання теоретичних ідей і досвіду формування	

підприємницької компетентності студентів вищої школи Китаю в українських закладах вищої освіти.....	188
Висновки до розділу 3.....	215
Список використаних джерел до розділу 3.....	217
ВИСНОВКИ.....	229
ДОДАТКИ.....	232

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Активний розвиток ринкової економіки в Україні зумовлює нові виклики перед закладами вищої освіти – підготовку кваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, які постійно розширюють свій підприємницький потенціал і спрямовують активні зусилля на створення інноваційних бізнес-проектів. Тому забезпечення формування компетентності студентської молоді в галузі підприємництва стає актуальною потребою сьогодення.

Зокрема, у Законі України «Про вищу освіту» наголошено, що кожен заклад освіти має забезпечити отримання майбутніми фахівцями різних затребуваних на ринку праці спеціальностей, створити оптимальні умови для розвитку здібностей кожного учасника освітнього процесу. У Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки зазначено, що українська вища освіта ще недостатньо зорієнтована на задоволення сучасних потреб ринку праці, а це зумовлює необхідність її кардинальної модернізації відповідно до вимог інноваційного розвитку українського суспільства й індивідуальних запитів громадян.

У руслі пошуку ефективних шляхів підвищення якості діяльності українських закладів вищої освіти в окресленому напрямі доцільно звернутися до позитивних напрацювань фахівців із інших країн. У світлі цього особливий інтерес представляє досвід тих держав, у яких послуги й товари підприємців становлять вагомую частку всього їх валового національного продукту, а як наслідок – забезпечують і постійно підвищують економічну могутність країни. Особливе місце серед цих держав займає Китайська Народна Республіка (КНР), яка саме завдяки інтенсивній праці підприємців та активній підтримці цього сектору економіки з боку уряду перетворилася з економічно відсталої держави в одного з найбільше

потужних промислових виробників світу. Так, сьогодні економіка КНР посідає за номінальним валовим внутрішнім продуктом друге місце після Сполучених Штатів Америки, а за величиною валового внутрішнього продукту – уже перше місце у світі. При цьому саме підприємництво стало основним фактором у втіленні на практиці так званого китайського «економічного дива».

Важливо відзначити, що інтенсивний розвиток підприємництва в КНР спричинив створення в країні унікальної системи підготовки молоді до підприємницької діяльності, що на практиці довела свою високу ефективність. Тому для українських освітян є цілком слушним звернення до вивчення теоретичних і практичних доробок китайських педагогів щодо формування підприємницької компетентності студентської молоді.

Аналіз широкого кола наукових джерел засвідчує, що вченими було висвітлено у своїх працях такі аспекти проблеми формування цієї компетентності в студентів вищої школи КНР і суміжних із нею проблем:

– проаналізовано еволюцію ідеї формування підприємницької компетентності в китайській молоді розвитку та сучасний стан розробленості окресленої проблеми (О. Аганін, Ву Лі, О. Даньшін, Ду Мінде, Т. Завгородня, Л. Калашник, С. Лупаренко, Лу Цзяньчан, Лю Лі, Су Шаочжи, Хуан Мінчонг, Чень Фумін та інші);

– висвітлено авторські погляди щодо ролі й місця зазначеної компетентності в професійному житті майбутніх фахівців і суспільства загалом (О. Кабацька, Є. Калюков, І. Кулик, Пей Чан Вень, О. Попова, Сю Пін Юе, Чжань Шуньхуей, Чжан Хунцзян, Шу Мей Ван та інші);

– виокремлено та схарактеризовано основні підходи до розкриття суті, структури та змісту підприємницької компетентності студентів вищої школи (Н. Каландирець, О. Коберник, Г. Матукова, В. Майковська, Сінцзянь Вей, Сяолан Лю, М. Стрельников, Н. Морзе, А. Ткачов, М. Ткаченко, Цзянь Ша, Юй І та інші);

– сформульовані різні концептуальні ідеї китайськими й українськими науковцями про шляхи, методи, форми формування підприємницької компетентності в студентській молоді й узагальнено результати апробації цих ідей (О. Бухарова, Лі Сяо, Лю Венъцзе, Н. Ткачова, Н. Сорокіна, Чжан Сюе, Чжан Яньтун, Чжао Мінхуй, Чжоу Ічжу, Че Ліпін та інші).

Водночас у процесі наукового пошуку були виявлені актуальні малодосліджені педагогічні проблеми, які комплексно науковцями не досліджувалися, проте вимагають невідкладного вивчення. Чільне місце серед них займає проблема формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю.

Узагальнення доробок китайських педагогів щодо розв'язання зазначеної проблеми, критичний аналіз наявних недоліків у процесі формування підприємницької компетентності китайських студентів може стати в пригоді для збагачення теорії та практики здійснення цього процесу в українській вищій школі. Доцільність дослідження зазначеної проблеми підсилюється необхідністю подолання суперечностей між: затребуваністю на сучасному ринку праці компетентних фахівців у галузі підприємництва та загальною низькою обізнаністю населення в цій царині; потребою активного використання інноваційних теоретичних доробок китайських фахівців із формування підприємницької компетентності студентів вищої школи та слабким урахуванням цих доробок українськими освітянами під час пошуку шляхів успішного розв'язання зазначеної проблеми в Україні; накопиченим у КНР перспективним досвідом формування вказаної компетентності майбутніх фахівців і недостатньою увагою українських педагогів щодо його узагальнення й виявлення можливостей творчого використання в закладах вищої освіти України.

Отже, злободенність започаткованої проблеми, відсутність її комплексної теоретичної та практичної розробленості, необхідність розв'язання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження:

«Формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «Підвищення ефективності навчально-виховного процесу в середніх загальноосвітніх та вищих навчальних закладах» (РК № 1 – 200199U004104). Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені В. Г. Сковороди (протокол № 9 від 22 грудня 2017 року).

Мета дослідження – на основі цілісного аналізу теорії та практики формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР визначити перспективні напрями творчого застосування виявленого доробку китайських педагогів в українській вищій школі.

Відповідно до мети визначено основні **завдання дослідження**:

1. Розкрити генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї.
2. Дослідити теоретичні здобутки щодо формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю, на основі зіставлення точок зору китайських та українських учених визначити суть, структуру та зміст підприємницької компетентності студентів вищої школи.
3. Узагальнити досвід формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР.
4. Окреслити перспективні напрями творчого використання прогресивних ідей китайських науковців і досвіду формування підприємницької компетентності студентів у вищих закладах освіти Китаю в українській вищій школі.

Об'єкт дослідження – процес формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР.

Предмет дослідження – теорія та практика формування підприємницької компетентності студентів у китайських закладах вищої освіти.

Для виконання поставлених завдань використано комплекс таких **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз, синтез, зіставлення, систематизація, узагальнення результатів вивчення наукової, науково-методичної, навчальної літератури, нормативно-правових документів – із метою встановлення ступеня наукової розробленості проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських закладів вищої освіти, уточнення авторського розуміння суті, структури та змісту вказаної компетентності; прогностичного – для виявлення можливостей імплантації конструктивних доробок китайських педагогів із досліджуваної проблеми в освітній процес українських закладів вищої освіти; *емпіричних* – спостереження, бесіди, анкетування, тестування, вивчення продуктів підприємницької діяльності студентів – для зіставлення досвіду формування підприємницької компетентності студентської молоді в КНР та Україні; *математичних* – для кількісної обробки результатів спостережень, реєстрації результатів наукового пошуку.

Джерельну базу дослідження складають:

– нормативні документи, що регламентують процес формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в КНР та Україні (Конституція Китайської Народної Республіки, «Закон про вищу освіту Китайської Народної Республіки», «Національна програма навчання студентів та викладачів у галузі інновацій і підприємництва», «Положення про поглиблення реформи інноваційної та підприємницької освіти в коледжах та університетах», «Положення про адміністративні заходи в межах реалізації Національної програми навчання студентів та викладачів у галузі інновацій і підприємництва», матеріали з'їздів, пленумів Комуністичної партії КНР із питань освіти; Конституція України, закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», Національна доктрина розвитку

освіти, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року тощо);

– монографії, дисертації, статті в періодичних виданнях та інші наукові праці китайських і українських науковців із окресленої проблеми;

– довідкова література, офіційні документи, статистичні дані, матеріали преси з питання формування підприємницької компетентності в китайській студентській молоді («Китайська вища освіта», «Економіка малого бізнесу», «Журнал управління малим бізнесом», «Журнал бізнес-досліджень», «Освіта+тренінг» тощо);

– матеріали й тези науково-практичних конференцій, семінарів, симпозіумів, «круглих столів» із проблеми формування підприємницької компетентності китайської та української молоді (усекитайська практична конференція з розвитку підприємницької освіти в країні (2002), міжнародна науково-практична конференція про реалізацію інновацій та підприємництва (2016) тощо);

– фонди Національної бібліотеки Китаю, Шанхайської публічної бібліотеки, бібліотеки Бінхай, Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, Харківської державної наукової бібліотеки України імені В. Г. Короленка, бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди тощо);

– освітні портали провідних університетів та інших закладів вищої освіти КНР та України.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– досліджено теоретичні засади формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю, на основі зіставлення точок зору провідних китайських та українських науковців визначено ключові поняття, зокрема розкрито суть, структуру, зміст підприємницької компетентності майбутніх фахівців;

– проаналізовано передовий досвід формування вказаної компетентності в студентів китайських закладів вищої освіти, на основі цілісного аналізу цього досвіду та теоретичних ідей китайських педагогів з окресленої проблеми визначено перспективні напрями творчого застосування виявлених напрацювань китайських педагогів в українській вищій школі;

– розкрито генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї, уточнено витoki цієї ідеї (проведення протягом століть неоднозначної державної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовці молоді до неї, а з іншого боку – в установленні жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії; приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законослухняності й патріотизму; культивування в родинах та школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини).

Набули подальшого розвитку методи, форми, засоби навчання й виховання (лекції, майстер-класи, проєкти, поїздки тощо) студентів, що забезпечують успішне формування в них підприємницької компетентності.

До наукового обігу введено значну кількість (58) невідомих і маловідомих джерел, пов'язаних із формуванням підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що систематизовані теоретичні ідеї й узагальнений практичний досвід формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців у китайській вищій школі можна творчо використовувати в процесі формування цієї компетентності в студентів українських закладів вищої освіти.

Отримані результати дослідження впроваджено в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-391 від 17.06.2020), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка

№ 1575/01-60/54 від 18.06.2020), Університету імені Альфреда Нобеля (м. Дніпро) (довідка № 1/994 від 18.06.2020).

Результати дисертаційної роботи можуть бути використані в процесі розроблення навчальних планів і програм підприємницької освіти в Україні, для вдосконалення процесу формування підприємницької компетентності в українських студентів, під час підготовки навчальних посібників і проведення занять із різних педагогічних дисциплін («Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Порівняльна педагогіка», «Історія педагогіки»).

Особистий внесок здобувача у працях, опублікованих у співавторстві, полягає у виявленні шляхів формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів, виокремленні перспективних напрямів творчого застосування китайського досвіду формування підприємницької компетентності студентів у практичній діяльності українських закладів вищої освіти, характеризуванні основних поглядів В. Сухомлинського про формування підприємницької компетентності особистості.

Апробація результатів дослідження. Основні результати й висновки роботи були оприлюднені на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2017–2020 рр.); на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2018, 2019), «Modern science: problems and innovations» (Стокгольм, 2020), усеукраїнській – «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського» (Харків, 2019).

Публікації. Основні положення та результати дослідження відображено в 12 публікаціях, із них 6 статей опубліковано в провідних фахових виданнях (із них 5 – одноосібні) України, 1 – у міжнародному

періодичному виданні, 5 публікацій у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛЬНА ТА ІСТОРИОГРАФІЧНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ КНР

1.2 Ступінь дослідженості проблеми формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР

Важливим складником дослідження проблем у галузі порівняльної педагогіки, як і в царині історії цієї науки, є педагогічна історіографія, що дозволяє з'ясувати витoki й особливості розвитку цієї проблеми в історії, здійснити науково-аналітичне узагальнення й систематизацію відповідних напрацювань попередників, установити правдивість та об'єктивність отриманих наукових фактів і положень [11; 24].

Об'єктом проведення історіографічного аналізу виступають різні джерела, у яких висвітлено певні аспекти порушеної проблеми чи інші суміжні з нею питання. Як підкреслюють Н. Коляда й І. Кулик, важливість здійснення такого аналізу зумовлено постійним розширенням предметного й понятійно-категоріального поля педагогіки, її інтеграцією з іншими науковими галузями (історія, філософія, психологія тощо), виникненням нових науково-методологічних і теоретичних підходів до вивчення педагогічних явищ та процесів, важливістю вивчення напрацювань із порушеної проблеми попередників і педагогічного досвіду минулих часів. Результати критичного аналізу й переосмислення наявних теоретичних і практичних доробок різних науковців, виявлення основних напрямів і тенденцій розвитку цієї проблеми дозволяє закласти основи для подальшого проведення наукового пошуку [24, с. 41; 29, с. 169].

Проведення історіографічного аналізу передбачає вивчення різного виду літератури з обраної тематики. Так, під час проведення дослідження було опрацьовано твори старокитайських авторів: трактати «Шан цзюнь шу» Го юй» Гуань Чжуна, «Лі цзі» («Книга обрядів»), китайський Люйши чуньцю» («Аннали Люй Бувея» або «Весни і осені пана Люя»), створений в царстві Цинь під патронажем Люй Бувея в III ст. до н. е., [8; 144; 149; 160; 163] тощо. У пригоді також стали праці науковців Китаю, України та інших країн (А. Аганін, О. Даньшин, Ду Мінде, Лю Вэньцзе, Сун Юн'ї, Сюй Цзиньсюн, У. Хінтон, Х. Хілтон, Хуань Куань, Хуан Мін Чун, Чжан Яньтун [1; 12; 76; 95; 96; 138; 146; 147; 156; 168] та ін.), у яких висвітлено історичні аспекти становлення китайської держави тощо.

Значну увагу приділено також проведенню історіографічного аналізу праць відомих партійних і державних діячів Китаю, які суттєво вплинули на розвиток підприємництва й підприємницької освіти в країні. Серед них слід насамперед назвати такі постаті: Мао Цзедун, Ден Сяопін, Лю Гогоуан, Сі Цзіньпін [135; 154; 155; 161; 171] та інші.

Вивчення вищевказаних джерел дозволяє краще зрозуміти сучасні китайські реалії, пов'язані з феноменом підприємництва. На основі врахування рекомендацій науковців (Н. Коляда, Д. Молоков [24; 38] та інші), визначених об'єкта та предмета дослідження було зроблено висновок про доцільність використання під час здійснення наукового пошуку різного виду сучасних джерел, які можна диференціювати за такими ознаками:

- за характером представленої в публікаціях інформації: наукові (монографії, дисертації, збірки наукових праць, періодичні видання, матеріали науково-практичних конференцій тощо), навчальні й навчально-методичні (підручники, навчальні й методичні посібники тощо), довідкові (словники, енциклопедичні видання, довідники тощо) праці;

- за національною й географічною ознаками (праці китайських, українських учених і науковців із інших країн);

– за обраною проблемою (джерела, пов'язані з різними аспектами проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в КНР та Україні й суміжними з нею іншими проблемами).

Важливо також зазначити, що аналіз існуючих напрацювань із досліджуваної й суміжних проблем дозволив з'ясувати результати попередніх наукових розвідок і на цій основі точніше виокремити ті аспекти зазначеної проблеми, які раніше не були об'єктом наукових розвідок.

Так, важливе місце у вивченні проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в Китаї та з'ясуванні можливостей застосування доробок китайських фахівців із окресленої проблеми в українській вищій школі належало проведенню аналізу й зіставленню основних нормативно-правових документів, які регламентують здійснення цього процесу в указаних країнах. Як було з'ясовано в процесі дослідження, серед цих основних документів слід відзначити такі: Конституція Китайської Народної Республіки, «Закон про вищу освіту Китайської Народної Республіки», «Закон КНР про розвиток малого та середнього бізнесу», «Закон КНР про речове право» [186–189] та ін.

Так, у статті 11 Конституції Китайської Народної Республіки наголошено, що індивідуальна економіка, приватне господарство й інші недержавні галузі економіки в межах закону є важливими складовими соціалістичної ринкової економіки. Держава захищає законні права та інтереси представників недержавної економіки, заохочує її розвиток і водночас контролює цей процес і керує ним [188].

У «Законі про вищу освіту Китайської Народної Республіки» підкреслено, що основним завданням вищої школи є підготовка професіоналів високого рівня з інноваційним духом і практичними здібностями, які здатні забезпечувати подальший науково-технічний розвиток країни й подальшу соціалістичну модернізацію всіх сторін життєдіяльності китайського суспільства. У законі також задекларовано, що держава заохочує заклади вищої освіти до участі в різних формах співпраці з

підприємствами, іншими освітніми та науково-дослідними установами, соціальними організаціями для проведення наукових досліджень, залучення студентів до різних видів високотехнологічної діяльності, створюючи в такий спосіб передумови для отримання додаткових переваг у роботі закладів вищої освіти та підвищення ефективності використання наявних у них освітніх та інших видів ресурсів [186].

Важливу роль у регламентації процесу формування підприємницької компетентності студентів виконує «Положення про подальше посилення й удосконалення пропагандистської та ідеологічної роботи коледжів та університетів у новій ситуації». У цьому нормативному документі зазначено, що викладачі закладів вищої освіти мають значну увагу приділяти вихованню студентів як відданих громадян Китаю, які добре засвоїли основні положення теорії соціалізму з китайською специфікою та готові на практиці прикладати неабиякі зусилля для реалізації на практиці великої китайської мрії про відродження китайської нації та заняття нею ключового місця на світовій арені [142].

Особливий інтерес у дослідженні викликало «Положення Генерального управління Державної ради з питань поглиблення реформи інноваційної та підприємницької освіти в коледжах та університетах». В основу модернізації цієї освіти покладено стратегію її розвитку на основі активного впровадження інновацій, підвищення ефективності та якості навчання студентів підприємництва. У свою чергу, реалізація цієї стратегії сприятиме подальшому розвитку підприємництва в країні та працевлаштуванню випускників коледжів [142].

До нормативної бази формування підприємницької компетентності у студентів вищої школи Китаю слід також віднести «Закон КНР про розвиток малого та середнього бізнесу» і «Закон КНР про речове право» [187; 189], у яких визначено правові підвалини функціонування підприємництва в Китаї, адже викладачі в процесі формування зазначеної компетентності в майбутніх фахівців мають забезпечити засвоєння ними

основних положень цих законів і в подальшому спиратися на них у своїй майбутній підприємницькій діяльності.

Отже, можна підсумувати, що в названих вище нормативно-правових документах КНР наголошено на необхідності ознайомлення молоді й особливо студентів вищої школи КНР з основами підприємницької діяльності, створення сприятливих умов для їх залучення ще під час навчання до різних видів високотехнологічної підприємницької діяльності, приділення значної уваги викладачами формуванню в кожного майбутнього фахівця ініціативності, креативності, самостійності, ініціативного мислення, готовності прикладати активні зусилля для подальшої розбудови нового соціалістичного суспільства з китайською специфікою та забезпечення подальшого розвитку КНР на шляху реалізації великої китайської мрії.

Як встановлено, особливе місце серед нормативних документів КНР займає «Положення Генерального управління Державної ради з питань поглиблення реформи інноваційної та підприємницької освіти в коледжах та університетах». У цьому документі наголошено на необхідності поглиблення зазначеної освітньої реформи на основі впровадження інноваційної стратегії розвитку вказаного типу освіти, забезпечення її якості й ефективності, а також сприяння розв'язанню проблеми зайнятості для випускників вищої школи [143].

У дослідженні також ураховано керівні вказівки з досліджуваної проблеми, представлені в матеріалах з'їздів Комуністичної партії Китаю та в інших важливих партійних документах. Зокрема, у цьому плані значну цінність мала доповідь Сі Цзіньпіна на XIX Всекитайському з'їзді Комуністичної Партії Китаю, у якій певну увагу було приділено питанням подальшого розвитку підприємництва в КНР [171].

Як встановлено в процесі дослідження, до провідних нормативних документів, що регламентують різні аспекти процесу формування підприємницької компетентності у студентів української вищої школи, належать такі: Конституція України, закони України «Про освіту», «Про

вищу освіту», «Про професійно-технічну освіту», «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні», Указ президента України «Про сприяння підготовці управлінських кадрів для сфери підприємництва», а також Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012 – 2021 роки, Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні [16–19; 26; 44–46; 72].

Так, у статті 43 Конституції України йдеться про те, що кожен громадянин «має право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом». В основному законі України також задекларовано, що держава забезпечує «захист конкуренції в підприємницькій діяльності», не допускаючи «зловживання монопольним становищем на ринку, неправомірне обмеження конкуренції та недобросовісну конкуренцію» [26].

У Законі України «Про освіту» зазначено, що метою вищої освіти на сучасному етапі її розвитку є забезпечення здобуття майбутніми фахівцями високого рівня загальних і професійних компетентностей, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності в обраній галузі [17]. Певні аспекти освіти, пов'язані з формуванням підприємницької компетентності студентів, розкрито також у Законі України «Про вищу освіту», де підкреслено, що організація та здійснення цієї освіти в Україні має забезпечити «підготовку конкурентоспроможного людського капіталу», органічну інтеграцію в процес навчання освітньої, наукової й інноваційної діяльності студентів, що сприятиме успішному працевлаштуванню випускників після закінчення вищої школи [16].

Схожі ідеї сформульовано в Законі України «Про професійну (професійно-технічну) освіту», у якому наголошено на необхідності спрямувати цю освіту на формування й розвиток професійних компетентностей майбутніх фахівців, забезпечення їхньої мобільності й конкурентоздатності на ринку праці [18]. У Національній доктрині розвитку освіти констатовано, що одним із найважливіших завдань сучасної

освіти є підготовка висококваліфікованих кадрів, конкурентоспроможних на сучасному ринку праці та здатних до творчої професійної праці, здійснення постійного професійного розвитку, успішного освоєння й упровадження «наукоємних та інформаційних технологій» [44].

У контексті досліджуваної проблеми доцільно зазначити, що в Національній стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року серед основних проблем, викликів і ризиків, які можна спостерігати сьогодні в системі української освіти, визначено такі: недостатня відповідність організації, структури і змісту професійно-технічної та вищої освіти актуальним потребам ринку праці й сучасним економічним викликам; відсутність механізму забезпечення працевлаштування випускників закладів вищої освіти та їхнього професійного супроводження [46].

У світлі викладеного в указаному документі наголошено на тому, що сьогодні перед закладами вищої та професійно-технічної освіти постає важливе завдання щодо приведення цієї освіти у відповідність із актуальними «потребами розвитку національної економіки та запитів ринку праці», забезпечення підвищення її якості та конкурентоспроможності відповідно до вимог інноваційного розвитку економіки та суспільства загалом [там само].

Оскільки в процесі формування підприємницької компетентності студентів, їх підготовки до створення й реалізації власної приватної справи важливо забезпечувати їхню обізнаність у цій справі, у дослідженні також були проаналізовані нормативно-правові документи, що регламентують здійснення підприємницької діяльності в Україні. Так, у Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» зазначено, що основною метою державної політики в указаній царині є створення сприятливих умов для розвитку підприємництва в країні, а також для самих суб'єктів цієї професійної діяльності [19].

У Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва в Україні наголошено, що активізація цього процесу слугує в Україні

ринкової економіки та її подальшій інтеграції в європейську та світову економічну систему. У зазначеній програмі також визначено основні чинники, які заважають розвитку малого підприємництва в країні, а саме такі:

- відсутність чітко сформульованих правових актів державної політики щодо підтримки підприємництва;
- збільшення адміністративних бар'єрів для реалізації підприємницької діяльності;
- відсутність дієвих механізмів для надання фінансово-кредитної підтримки підприємців;
- сильний податковий тиск, ускладнена система звітності, надмірне втручання та контроль за роботою підприємців із боку представників державної влади;
- невпевненість підприємців у стабільності функціонування свого бізнесу.

Як ідеться в названій програмі, мале підприємництво має значний економічний потенціал в Україні, тому необхідно забезпечити успішну ліквідацію вищевказаних вад, а також шукати й реалізовувати на практиці нові інноваційні шляхи здійснення малого й середнього приватного бізнесу в країні [45].

Деякі невідкладні заходи, що сприяють інтенсивному розвитку підприємництва в Україні, представлені також у Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» та Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. Зокрема, у цих документах наголошено на необхідності формування сприятливого середовища для розвитку підприємництва, здійснення його дерегуляції з боку держави, підвищення ефективності ринку праці, створення інфраструктури підтримки підприємництва, що включає об'єднання суб'єктів господарювання, наукові установи, консультативні служби й інші організації [64; 65].

Як встановлено в дослідженні, у багатьох нормативних документах, які регламентують здійснення підприємницької діяльності в Україні, формування підприємницької компетентності молоді не виділено як окрема нагальна проблема. Проте встановлено, що більшість із поставлених у цих документах завдань можливо успішно виконати тільки за умови забезпечення підвищення рівня сформованості зазначеної компетентності в усіх суб'єктів підприємницької діяльності.

Варто зауважити, що провідне місце серед опрацьованих під час проведення дослідження джерел, присвячених проблемі формування підприємницької компетентності студентів китайських та українських закладів вищої освіти, а також іншим близьким проблемам, займали монографії, наприклад такі: «Китайське підприємництво та азіатські бізнес-мережі» С. Герке та Т. Менхоффа [91], «Інноваційна освіта та підприємництво в Китаї» Ян Сюмея й Ван Веняна [174], «Економічне мислення, підприємництво та інновації» за редакцією Сюй Цзінгана та Мао Вейміна [173], «Дослідження, злиття й інновації: багаторівневе вивчення економічних питань» Луо Фуміна й Лю Іна [159], «Підприємництво, торгівля, біржі в процесі соціально-економічного розвитку» І. Гонtareвої та її співавторів [54], «Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки: теорія і практика» А. Грушевої [10], «Концептуально-методологічні основи розвитку креативного менеджменту національного господарства України» І. Свидрук [61], «Теоретико-методологічні засади управління результативністю організації» О. Трут [71], «Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи» за загальною редакцією О. Овчарук [25].

Значущими джерелами інформації під час здійснення наукових розвідок стали також дисертації та автореферати дисертаційних робіт на теми, наближені до проблеми дослідження, таких китайських авторів, як: Ху Мін «Історія розвитку форм організації навчального процесу у вищій школі Китаю (з початку ХХ ст. до 1960-х рр.)» [75], Лі Сян «Підприємницькі

компетенції як особливість підприємництва: вивчення компетентнісного підходу в процесі підготовки підприємців» [105], Ду Ланьсін «Розвиток педагогічної освіти в Китаї» [15], Мен Він Ян «Підприємницькі компетенції та результати діяльності малих і середніх підприємств у секторі послуг Гонконгу» [112], Шун Чжан «Формування організаційно-економічних умов для розвитку малого й середнього підприємництва в Китаї» [76], Чжу Цзюнь Хуа «Дослідження з розвитку здібності міжкультурного спілкування іноземних студентів» [190].

Зокрема, під час проведення наукового пошуку в пригоді стали визначені Ху Мін основні завдання вищої освіти Китаю, одним із яких є здійснення якісної професійної підготовки майбутніх фахівців для різних галузей життя суспільства відповідно до змінних вимог часу. У дослідженні також було враховано такі виявлені авторкою передумови, що визначають сучасну специфіку здійснення вищої освіти в КНР: державно-політичні (здійснення подальшої розбудови соціалістичного суспільства з особливими китайськими характеристиками); економічні (дотримання курсу на інтенсивне оновлення економіки, сільського господарства, оборонної промисловості, науки і техніки); соціально-культурні й педагогічні (поширення в суспільстві ідеї про необхідність підвищення рівня загальної культури й освіченості в усіх його членів, задоволення потреби держави в компетентних професійних кадрах) [75, с. 7].

Теоретичну базу дослідження порушеної проблеми збагатили також сформульовані Ху Мін положення, що складають підґрунтя сучасної модернізації системи вищої освіти в Китаї:

– провідними цінностями китайської педагогіки є ментальні константи китайського народу, типові для його представників особистісні якості та ставлення (прагнення до збереження й наслідування культурних й освітніх традицій, висока організованість, самодисципліна, старанність, стійке позитивне ставлення до навчання, готовність коритися старшим та

ін.), які відпрацьовувались протягом тисячоліть і здебільшого забезпечують теперішні високі досягнення Китаю в різних сферах;

- орієнтація вищої освіти на максимальне задоволення потреб країни у кваліфікованих кадрах, постійному вдосконаленні вищої школи відповідно до сучасних вимог є важливим способом збереження та відстоювання економічної й політичної незалежності КНР, досягнення подальшого процвітання країни та китайського народу;

- у процесі реформування системи вищої освіти Китаю важливо забезпечити, з одного боку, ефективне використання зарубіжних теоретичних конструктів і цінних практичних доробок (інноваційних методів і форм навчання, освітніх технологій) із питання підготовки майбутніх фахівців відповідно до сучасних вимог, а з іншого – дотримання китайських культурних традицій і збереження національного ідеологічного ядра [75, с. 8].

У дослідженні також було враховано висновки Шун Чжана про специфіку становлення й розвитку підприємництва в КНР. Як відзначає дослідник, головна особливість китайського підходу до стимулювання розвитку підприємництва полягає в попередньому теоретичному осмисленні як оригінальних умов здійснення реформи економіки в Китаї, так і можливостей використання досвіду розбудови ринкової економіки в розвинених країнах світу. Причому цей підхід характеризується поступовістю, поетапністю переходу від локальних, регіональних експериментів у галузі підприємництва до впровадження й поширення отриманих під час їх проведення позитивних результатів у загальнодержавному масштабі [78, с. 5].

Для виявлення можливостей реалізації цінних доробок китайських фахівців в освітній практиці вищої школи України в дослідженні теж було опрацьовано українські дисертаційні праці, присвячені розкриттю відповідних проблем. Так, серед цих праць можна назвати такі дисертації: «Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницької компетентності

у майбутніх фахівців економічного профілю» Г. Матукової [37], «Розвиток підприємницької компетентності магістрантів з управління та адміністрування» М. Стрельнікова [68], «Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах» М. Ткаченка [69], «Підвищення ефективності використання потенціалу малого підприємництва у забезпеченні стійкого економічного зростання» Н. Гришиної [9], «Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах» О. Романовського [60] тощо.

Так, для дослідження обраної проблеми значну цінність мали сформульовані О. Романовським висновки про те, що в країнах з розвинутою ринковою економікою підприємництво є важливим фактором їх економічного розвитку, а підприємницькій освіті в них приділяють значну увагу. Причому всі економічно розвинуті країни мають підприємницьку орієнтацію, що проявляється в отриманні кожною людиною на всіх етапах здобуття освіти хоча б початкової підприємницької підготовки при вивченні майже всіх навчальних предметів.

Як зазначає О. Романовський, на відміну від розвинених країн, у багатьох країнах із перехідною економікою державні програми її реформування є достатньо недосконалими, а необхідні законодавчі акти на підтримку підприємництва відсутні. Крім того, у суспільстві не сформовано громадську думку щодо важливості й необхідності розвитку підприємництва. У свою чергу, відсутність необхідних економічних, соціальних і юридичних передумов для активного розвитку малого й середнього приватного бізнесу в країні робить неможливим створення ефективної системи підприємницької освіти, яку можна реалізувати тільки в ситуації стабільного економічного розвитку підприємництва [60, с. 28].

У дослідженні було враховано так само висновки М. Ткаченка про те, що сучасний етап активних перетворень в економічній сфері України характеризується інтенсивним розвитком бізнесу, а це активізує потребу

країни у кваліфікованих фахівцях зі сформованим економічним мисленням, здатних до успішного здійснення підприємницької діяльності. З огляду на це виникає необхідність у пошуку ефективних інноваційних методик формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців [69, с. 23]. Наведені висновки автора повністю узгоджені з нашими висновками про можливість підвищення ефективності зазначеного процесу в українській вищій школі шляхом упровадження перспективних доробок із окресленої проблеми китайських фахівців.

У процесі здійснення наукових розвідок у пригоді також стали теоретичні положення Н. Гришиної про те, що в кожного підприємця важливо сформулювати міцні переконання в необхідності найбільше повного розкриття й подальшого розвитку потенціалу свого малого підприємства. Цей потенціал являє собою системну сукупність різних збалансованих структурних елементів: відповідних ресурсів, умов і можливостей успішного здійснення представниками цього бізнесу виробничо-господарської, комерційної та інших видів професійної діяльності для отримання доходу та задоволення певних суспільних потреб на підставі забезпечення стійкого економічного зростання власної фірми [9, с. 222].

Як констатувала дослідниця, на формування й реалізацію потенціалу кожного малого підприємництва впливають різні соціально-економічні, політико-правові, інфраструктурні, організаційно-управлінські чинники. У своєму дослідженні Н. Гришина дійшла висновку про те, що кожному підприємцю для визначення стратегічних напрямів подальшого розвитку потенціалу власної фірми доцільно керуватися багатофакторною динамічною моделлю, яка дає змогу з'ясувати ступінь впливу результативності використання кожного зі складників цього потенціалу (матеріально-технічного, трудового, фінансового, інноваційно-інфраструктурного тощо) на основні індикатори економічного зростання [9, с. 223]. Зазначений висновок має методичну цінність для пошуку ефективних шляхів розв'язання порушеної проблеми.

Слід відзначити, що в процесі наукового пошуку в пригоді також стали періодичні видання різних країн. Зокрема, у дослідженні було опрацьовано наукові матеріали, представлені в таких китайських журналах: «Китайська вища освіта», «Журнал Пекінського університету аеронавтики та космонавтики» (серія: Соціальні науки), «Економіка і менеджмент інноваційних технологій», «Китайський економічний огляд», «Актуальні проблеми порівняльної освіти», «Аналіз технологій та стратегічний менеджмент», «Економіка малого бізнесу», «Журнал про управління малим бізнесом», «Журнал бізнес-досліджень», «Азіатсько-Тихоокеанський журнал управління», «Освіта + тренінг», «Межі в психології», «Креативна освіта» [43; 101; 102; 106; 107; 109; 115; 121; 123; 124; 125; 153; 156] тощо.

У процесі здійснення наукових розвідок було проаналізовано також опубліковані в українських періодичних виданнях матеріали, присвячені досліджуваній та іншим суміжним проблемам. Наприклад, було опрацьовано статті, надруковані в таких виданнях: «Бізнес інформ», «Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту», «Науковий вісник льотної академії» (серія: Педагогічні науки), «Молодий вчений», «Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка», «Вісник Чернігівського національного педагогічного університету» (серія: Педагогічні науки), «Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах», «Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти», «Педагогічний процес: теорія і практика», «Інноваційне підприємництво та молодь» [23; 30, 31; 34; 39; 53; 57; 63; 66] тощо.

Уточнимо, що в процесі наукового пошуку особливий інтерес викликали статті, у яких науковці висловили власні погляди щодо таких актуальних питань дослідження:

– історичні аспекти формування підприємницької компетентності молоді в Китаї (Ван Чжуншу, Лю Цзюньхао, Т. Мотовіц, Чен Сюсян [40; 86; 120] та ін.);

- роль і значення підприємництва в житті китайського суспільства (Лю Баоцунь, Лей Цзясюань, Лю Веньцзе, Чжан Янтун [153; 155; 148] та ін.);
- сутність, структура та зміст поняття «підприємницька компетентність» (Ю. Білова, Н. Каландирець, В. Майковська, С. Прищепа, Йінхуа Йі, Хао Ні, Юй Йі [3; 21; 34; 57; 79; 94] та ін.);
- шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців різного профілю (Н. Балик, Н. Морзе, М. Ляшенко, Йю Йю, Фейфей Чжу, Сяохао Дін [32; 39; 124] та ін.).

У дисертації також було опрацьовано матеріали науково-практичних конференцій, у яких було порушено певні питання формування підприємницької компетентності студентів вищої школи КНР та України. Так, серед цієї групи використаних під час здійснення наукових розвідок інформаційних джерел слід відзначити матеріали відповідних науково-практичних конференцій, наукових семінарів, проведених у КНР (зокрема, «Китайська практична конференція з питань розвитку підприємницької освіти в Китаї» [102], «Китайська міжнародна конференція з питань інновацій та підприємництва» [127], 7-а Китайська конференція підприємців [134] та ін.) та Україні (наприклад, «Упровадження компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» [7], «Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти: європейський і вітчизняний виміри» [2]).

Особливий інтерес у дослідженні викликали матеріали так званої конкурсу-конференції ОТЕС («Overseas Talent Entrepreneurship Conference») («Зарубіжна конференція підприємницьких талантів»), яка є платформою для презентації талановитими молодими людьми з різних країн власних інновацій і зразків підприємництва в різних галузях. Водночас ця конференція являє собою конкурс, на якому обираються найкращі проекти та визначаються китайські інвестори для реалізації цих проектів на практиці [80; 128].

Під час проведення дослідження для уточнення ключових понять дисертації й інших важливих наукових категорій було використано різні види довідкової літератури: словники, енциклопедії, довідники, у тому числі такі: [62; 93; 172; 177]. Також відзначимо, що серед використаних джерел чільне місце займали електронні матеріали, представлені в мережі Інтернет (наприклад [67; 70; 88] тощо).

Серед джерел, які були опрацьовані під час проведення наукових розвідок, слід також зазначити підручники й посібники, що використовують у процесі професійної підготовки майбутніх підприємців у КНР та Україні. Серед цієї групи джерел провідне місце займали саме підручники з підприємницької справи. Зокрема, серед них можна назвати такі: «Інноваційна освіта та підприємництво в Китаї» (автори Ян Сюмей, Ван Веньян та ін.), «Мале підприємництво: основи теорії і практики» З. Варналія, «Основи підприємництва» А. Виноградської, «Підприємництво та бізнес-культура» (автори С. Іванюта та В. Іванюта); «Основи підприємництва» (під загальною редакцією Н. В. Валінкевич), «Основи підприємництва. Практикум» В. Козловського, Б. Погрищука, «Основи підприємницької діяльності та агробізнесу» за редакцією М. Ільчука [4; 6; 20; 22; 49; 50; 174] тощо.

У процесі наукових розвідок було також опрацьовано навчальні посібники з інших навчальних дисциплін, які вивчають студенти під час отримання професійної підготовки в галузі підприємництва. Зокрема, до проаналізованих джерел із цієї групи відносять підручники:

- з економіки («Економіка для підприємців» Лян Сяоміна, «Основи економіки» О. Мазур, «Основи економічної теорії» за загальною редакцією Л. Шевченко, «Основи економічної теорії» за редакцією А. Чухна тощо) [33; 47; 48; 132];

- з менеджменту та психології підприємництва («Менеджмент та психологія бізнесу» Лінь Цай Діна, «Психологія підприємництва» Че Лі Піна, «Управління підприємництвом» Цзо Реншу, «Психологія підприємництва»

Ю. Пачковського, «Психологія бізнесу» Л. Пілецької, «Менеджмент» В. Кравченко [28; 51; 55; 132; 152; 193] та ін.);

– з маркетингу, PR та реклами («Планування маркетингу нового продукту» за редакцією Цінь Цюлі, «Введення в інтернет-маркетинг» Лю Сянхуея, «Курс сучасного маркетингу» Чжан Цзін Чжуна, «Основи публік рилейшнз» О. Романовського, Н. Середи, Є. Воробійової [59; 157; 162; 178] та ін.).

Під час дослідження проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів у пригоді також стали навчальні плани й освітні програми, конспекти занять викладачів університетів, дидактичні й методичні матеріали, у тому числі представлені в електронній формі на сайтах університетів.

Отже, можна підсумувати, що в процесі проведення наукового пошуку було опрацьовано широкий загал різного виду інформаційних джерел, присвячених досліджуваній проблемі. Водночас з'ясовано, що вчені не проводили системне дослідження проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів, а також не здійснювали аналіз можливостей творчого застосування напрацювань із указаної проблеми китайських фахівців в освітньому процесі української вищої школи.

1.2 Генеза ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї

Китайська цивілізація є найдавнішою у світі, вона почала формуватися майже 5 тисячоліть тому. З огляду на це підприємництво на китайських теренах теж має найдовшу історію у світі, що розпочалася ще в епоху стародавнього суспільства.

Перші види підприємництва в Китаї, як і в усіх інших народів, були пов'язані з виникненням ремесел, торгівлі, лихварства. У світлі цього саме представників цих професійних занять можна вважати своєрідними

прообразами сучасних підприємців [23; 135]. Однак слід уточнити, що головним видом праці в старокитайському суспільстві вважали землеробство, а вказані вище види діяльності сприймали як другорядні.

Зазначимо, що в стародавні часи ремісники хоч і не належали до вищих верств населення, проте відігравали дуже важливу роль у життєдіяльності китайського суспільства, адже вони виготовляли зброю, лати й шоломи, тобто від рівня їхньої майстерності значно залежало життя представників феодалної знаті та інших воїнів, які війну вважали для себе головним заняттям. Крім того, професійні майстри займалися литтям бронзових судин, виготовленням меблів, одягу, речей домашнього вжитку, прикрас тощо. Тому в давні часи ремесло сприймали в Китаї як справу високої значущості, що сприяє економічному розвитку та зростанню могутності держави. При цьому до поширення товарно-грошових відносин вироблення та розподіл (натуральний обмін) необхідних для життєдіяльності в тогочасному суспільстві речей регулювали на державному рівні. Пізніше держава залишила під своїм контролем тільки продаж хлібу.

Як встановлено, у Китаї з часів династії Шан (1600 – 1027 рр. до н. е.) створювалися спеціальні товариства, що об'єднували ремісників відповідних категорій. До складу таких товариств входили також державні чиновники, які здійснювали облік продукції та контролювали якість роботи працівників [5, с. 393–394]. Бути начальником указанного відомства в ті часи було престижно й матеріально вигідно. Цей факт підтверджують історичні відомості, що дійшли до наших часів.

Наприклад, можна звернутися до тексту праці «Цзо-чжуань» (кит. 左傳), що являє собою докладні коментарі до короткої хроніки «Чуньцю» про події періоду Весни й Осені (722 – 468 рр. до н. е.), тобто цей твір належить до категорії історичної прози Стародавнього Китаю. У цих коментарях зазначено, що 672 року до н. е. Сунь У (син спадкоємця престолу в невеликому наділі Чень) унаслідок палацових інтриг був примушений утекти до царства Ци. Удільний князь Хуань-гун запропонував йому посаду

цина (вищого сановника), але той від неї відмовився. Тоді князь запропонував Сунь У зайняти посаду гун-чжена, тобто керівника відомства ремісників, яку вважали менше престижною. Із цією пропозицією той погодився. Як свідчить подальший текст праці, із часом клан Чень (у царстві Ці він отримав прізвище Тянь) закріпив за собою право на спадкове заняття вказаної посади, що поступово перетворило його в найбагатший і найбільше впливовий клан того часу. Незабаром його представники увійшли до числа вищого розряду цинів, а

Отже, посада керівника товариства ремісників нерідко ставала важливою сходинкою для кар'єрного зростання державного чиновника та матеріального збагачення. І хоча за зловживання владою та нечесні дії чиновників жорстко карали й навіть могли стратити, багато із них, ризикуючи своїм життям, усе одно порушували закон із метою отримання матеріальної наживи, бо спокуса була занадто велика.

ш Ураховуючи значущість роботи ремісників для старокитайського суспільства, правителі та вищі чиновники всіляко підтримували й заохочували їхню діяльність. У свою чергу, створення сприятливих умов для її здійснення забезпечувало активізацію творчої думки майстрів-винахідників. Завдяки їхнім зусиллям китайці (а пізніше й увесь світ) отримали багато цінних винаходів. Хоча справедливо уточнити, що авторами винаходів світового значення нерідко ставали люди, які займали в суспільстві більше високе становище, ніж пересічні ремісники.

л Так, одним із основних винаходів давніх китайців є папір. Як відомо в історії, китайському сановнику Цай Луню доручили створити новий матеріал для письма, оскільки старі матеріали, які традиційно застосовували для цього раніше, мали суттєві недоліки: шовк був дуже дорогим і неміцним у використанні, а бамбук – занадто важким. Постійно розмірковуючи над макресленим завданням, Цай Лунь звернув увагу на гнізда ос, які для будівництва використовували рослинні волокна й омертвілу деревину. Цю шпоровину комахи спочатку пережовували, змочуючи її клейкою слиною, а

и

л

и

потім будували міцні, легкі й навіть водовідштовхувальні гнізда. З урахуванням побаченого Цай Лунь провів сотні дослідів, унаслідок чого шляхом зміщування кори тутового дерева, конопляного лика, старих тканин, рибальських сіток, волокна шовковиці, деревної золи та води створив розчин, який після нанесення на спеціальну форму та подальшого сушіння перетворювався в міцний аркуш паперу. Перший папір було створено приблизно 105-го року н. е [158; 183].

Другим китайським винаходом світового масштабу було створення механізму для друкування книг із різьблених дерев'яних дощок. Зокрема, найстарішим відомим зразком такого друку вважають аркуш із конопель, на якому нанесено текст сутри на санскриті. Цей аркуш був надрукований в інтервалі між 650 і 670 рр. н. е. Зазначена технологія друку (її називали гравіруванням) передбачала, що текст наносять на спеціальну дерев'яну форму з вибитими в неї ієрогліфами, на яку потім наливають чорнила. Притискання чистого аркушу паперу до дошки давало змогу отримати копію нанесеного тексту [177].

1088-го року в книзі «Записки про струмку снів» (梦溪笔谈) відомого китайського вченого та державного діяча Шень Ко був уперше описаний удосконалений спосіб друку за допомогою використання набірної шрифту ієрогліфів. Як констатував автор, новий спосіб друку був винайдений маловідомим майстром Бі Шеном. Він виготовив літери з обпаленої глини, що дозволило йому створити складальний шрифт. Зміна порядку літер уможливлувала швидко друкувати різні тексти. Десь приблизно після 1297 р. зазначений спосіб друку ще більше вдосконалив Ван Чжень, який розташував літери в чіткому порядку по секторах спеціально створеного круглого столу [164].

Ще одним значущим винаходом старокитайських майстрів є порох. Перші свідчення про нього віднесено до епохи п'яти династій і десяти царств (907-960 рр.). Уперше технологію створення пороху було викладено Цзен

Гунляном і Дін Ду 1044-го р. у військовому манускрипті «Уцзін цзун'яо» (武)

Четвертим із найбільше значущих доробок китайських майстрів вважають компас. Він був винайдений за часів правління династії Сун, його використовували для вказівки напрямку руху по пустелях і на кораблях. Перші описи цього устрою містяться в таких відомих стародавніх працях, як «Чжуан-цзі» (кит. 莊子) (даоська книга притч автора Чжуан-цзі, написана ним наприкінці періоду Воюючих царств – у III ст. до н. е.), «Люйши чуньцю» (呂氏春秋), або «Весни і осені пана Люя», «Анали Люй Бювея» (енциклопедичний текст епохи Воюючих царств, створений у царстві Цинь під патронажем Люй Бувей в III ст. до н. е.), «Хуайнань-цзі» (кит. 淮南子) (філософський трактат часів Ранньої (Західної) династії Хань, який був створений не пізніше 139 р. до н. е.) [104; 137; 140; 180].

Крім того, Стародавній Китай є батьківщиною багатьох інших витворів. Так, тільки в епоху династії Шан (1600 по 1027 р. до н. е.) китайськими майстрами було винайдено такі відомі кожній сучасній людині предмети: барабан, гребне весло, ге (кинджал-сокира), дзвін, лак, пароварку, виделку (її використовували в Китаї набагато раніше від паличок), леміш трикутної форми, триніжок тощо. Видатним китайським витвором є також шовк, секрет виготовлення якого майстри зберігали протягом тисячоліть, причому спроби людей щодо розголошення цієї таємниці чи дізнання секретів шовківництва карали в ті часи смертю [81; 86; 90; 99; 108; 110; 119; 120].

У часи Давнього Китаю було зроблено також багато інших цінних винаходів, що мали відношення до всіх сторін життя людини: організації та засобів праці (доменна піч, газовий балон, віялка, копання свердловин, складні системи каналів і наноси для зрошування, поршневі міхи для сушильних і випалювальних печей, чавун, польовий млин, кінська зброя тощо), харчування, побутового й соціального життя (банкнота, вентилятор, палички для їжі, фарфор, зонт, зубна щітка із щетини тощо), ведення війн

(арбалет, двохструмний вогнемет, наземна міна, вогняний спис, пищаль тощо), здійснення управлінської й освітньої діяльності (кецзюй – державні іспити, туш тощо), проведення дозвілля (ігри Го, гральні карти, повітряний змій, ляльковий театр із приводом від водяного колеса тощо), оформлення навколишнього простору (арочний міст із відкритими перемичками, висячий міст, унікальні архітектурні та дизайнерські рішення щодо побудови споруд та їх внутрішнього оформлення тощо) [135; 141].

Слід підкреслити, що характерною особливістю менталітету давніх китайців був пієтет перед традиціями та давніми національними звичаями, тому представники всіх верст населення, відповідно до заповітів Конфуція, намагалися дотримувати тих вимог, що висували до членів їхньої соціальної групи. Зокрема, за існуючою в старокитайському суспільстві класифікацією верств населення (за Конфуцієм – «категорій людей») ремісники та працівники, які вільно займалися працею чи кустарним виробництвом, належали до соціальної групи населення Гун (кит. 工). Причому своєрідним вічком старокитайського суспільства була так звана споріднена сім'я, клан, що об'єднував 5-6 патріархальних сімей родичів. Усі представники такого сімейно-кланового об'єднання займалися однією професійною справою [1; 2]. У давній китайській родині батьки та старші її члени брали активну участь у вихованні й навчанні дітей.

Зазначимо, що в Давньому Китаї існували державні заклади освіти й кожна вільна дитина мала право отримувати освіту. Зокрема, діти ремісників навчалися зазвичай у нижчих школах, де за навчання учнів платив клан. У цих закладах освіти школярі, як правило, оволодівали спрощеним стилем письма, елементарними навичками читання й рахунку, різними простими життєвими вміннями. Провідну увагу педагоги приділяли моральному вихованню особистості, забезпеченню оволодіння нею правил етикету й інших соціальних норм, що регулюють поведінку представників відповідної верстви населення, формуванню найпростіших уявлень про світобудову відповідно до вчення Конфуція [139; 147; 170].

Крім того, ремісники та представники кустарного виробництва з дитинства залучали своїх синів до власної справи, здійснюючи їхню професійну підготовку в процесі практичної праці або відправляючи до майстерень інших фахівців, які ставали для хлопців учителями та напутниками [там само]. Вони значну увагу приділяли формуванню у своїх вихованців не тільки професійних знань і вмінь, але й підприємницького мислення, інтуїції, без чого було складно стати успішним майстром.

Як було зазначено вище, до перших підприємців Стародавнього Китаю належали також торгівці й лихварі. У китайській ієрархії вони вважалися представниками категорії людей Шан (кит 商), тобто людей, які займаються комерційною діяльністю.

За наведеними в науковій думці даними, торгівля як вид професійної праці виникла в Стародавньому Китаї майже 4000 років тому. Значний внесок у розвиток торгівельної й узагалі підприємницької справи на китайських землях зробив імператор Ван Хай, якого в Китаї вважають «прабатьком китайських бізнесменів». Зокрема, у часи його правління був винайдений віз для биків як засіб пересування. Такі вози за ініціативою правителя використовували для перевезення надлишків сільськогосподарської продукції іншим племенам, адже бики були сильніше

Найбільш активно внутрішня й зовнішня торгівля на китайських землях почала розвиватися наприкінці XI ст. до н. е. в епоху Чжоу. У період Ханьської імперії (206 р. до н. е. – 220 р. н. е.) сформувалися такі великі торгові центри, як Ліньцзи, Лоян, Ченду, Ханьдань. Значною подією в житті китайського суспільства стало також прокладання величезного торгового шляху, так званого Великого шовкового шляху, який відігравав величезну роль у розвитку торговельних, економічних і культурних зв'язків китайців з іншими народами. Цей шлях, перетинаючи майже всю Азію зі сходу на захід, дозволив установити торговельні зв'язки з мешканцями Парфії, Індії, Самарканду, Вавилону, країн, розташованих на узбережжі Середземного

моря, та інших земель. Розвитку торгівлі сприяла також поява бронзових г

р Старокитайські торговці везли на Захід шовкові тканини, напівдорогоцінні каміння (насамперед нефрит), порцелянові вироби, чай, прянощі, папір. Походи караванів верблюдів, навантажених товарами, тривали довгі місяці й навіть роки. Кожний такий похід був не тільки тривалим, але й небезпечним. Торговці на своєму шляху мали долати пустелі, переправлятися через бурхливі ріки, пробиратися через гірські ущелини. Крім того, на каравани часто нападали грабіжники чи дикі войовничі племена. Тому торговці завжди тримали зброю напохваті й були готові відбити напад ворогів. На зворотному шляху купці везли до Китаю вино, скляні вироби й інші товари європейських та азійських виробників. Важливо також відзначити, що китайські купці постачали свої товари не тільки Шовковим шляхом та іншими сухопутними дорогами, але й водою. Для цього використовували джонки – китайські дерев'яні вітрильні вантажні судні з широкою та високо піднятою кормою [там само].

У тісному взаємозв'язку з торговцями працювали стародавні лихварі, які теж як окрема верства китайського населення мали тривалу історію свого становлення. Очевидно, що в давні часи перші форми позик і відсотків мали натуральний характер, тобто являли різновид бартеру. Так, достатньо заможнім людям лихварі давали в борг з відсотками сріблом чи зерном та під певну заставу (майбутній урожай чи саме поле, будинок, сад тощо). Бідні селяни брали невеликі позики. Наприклад, вони могли взяти мішок зерна, за який пізніше мали повернути ліхтареві півтора або два мішка із зерном. Отже, кредит випередив появу й ринкового господарства, і грошей, однак їх виникнення змінило форму позик.

У часи активного розвитку торгівлі та після появи грошей у Китаї торговці часто зверталися до послуг лихварів, які давали їм в борг гроші для купівлі товарів. Для китайців традиційним було саме приватне лихварство. Хоча варто відзначити, що на різних етапах старокитайського суспільства

існували також різні форми державних позик (із відсотками для отримання грошей на державні витрати чи некомерційні видатки – для надання допомоги людям у надзвичайних ситуаціях). Проте ці позики не отримали істотного поширення [150].

У процесі наукового пошуку з'ясовано, що в Стародавньому Китаї свої товариства організовували не тільки ремісники, але й торговці та лихварі. За облік і звітність торгово-господарської діяльності учасників цих об'єднань теж відповідали спеціально призначені державні чиновники. Причому контроль за діяльністю торговців і лихварів був набагато жорсткішим, ніж за ремісниками [5, с. 393–394]. Наприклад, останнім часом існування династії Західна Хань, коли влада підприємців у суспільстві значно зросла, імператор Ван Ман для обмеження цієї влади призначив спеціальних посадових осіб, які контролювали дотримання лихварями оптимального балансу між цінами та нарахованими відсотками на кредитування ремісників [181].

Як встановлено в дослідженні, у Стародавньому Китаї діти бідних торговців зазвичай навчалися в нижчих школах, діти заможних батьків – у вищих школах (школах писців), де надавали освіту більше високого рівня: учні оволодівали складним стилем письма, лічбою, читанням, вивчали китайську історію, музику, основи світобудови (інформацію про три її начала: небо, земля, людина; пори року; частини світу тощо), норми моралі, правила етикету, а також опановували життєво важливі знання й уміння в інших галузях життєдіяльності [139; 147; 170].

Зазначимо, що в часи династії Чжоу в найкращих вищих школах Стародавнього Китаю, де навчалися діти з родин, які належали до привілейованих верств населення й зокрема родин аристократичної еліти, поступово сформувався зміст освіти, основу якого складали так звані шість вільних мистецтв («Лю І», кит. 六藝): церемоніал (засвоєння моральних норм, правил етикету, світоглядних уявлень про світобудову, усвідомлення необхідності дотримання існуючих церемоній та обрядів), музика, управління конем і бойовою колісницею, володіння луком, лічба

(арифметика), читання й письмо. Докладний опис діяльності цих шкіл наведений у відомій давній класичній книзі «Лі Цзі», що вважають однією з головних канонів конфуціанства [149].

Шкільна освіта являла собою загальний теоретичний базис підготовки молоді до здійснення в майбутньому торговельної чи лихварської діяльності. Однак різні її види передбачали також засвоєння молодими людьми і специфічних для цієї справи знань і вмінь. Указаний аспект професійної підготовки майбутнього підприємця, як правило, забезпечували його батьки.

Актуальні для сьогодення думки про особливості діяльності торговців та підготовки молоді до її здійснення висловив Гуань Чжун. Ці думки знайшли відображення у відомій стародавній книзі «Го юй» («Мови

Як уважав Гуань Чжун, торговці в межах свого клану мають жити разом, сумлінно і згуртовано працювати, а також цілеспрямовано навчати молодше покоління своєї справи. На думку мислителя, специфіка зазначеної професійної діяльності виявляється в тому, що кожний її представник має вміти після того, як він перенесе на собі чи перевезе на візках свої товари, продати їх покупцям як можна дорожче, а на отримані гроші купити якомога дешевші інші товари, яких немає в його рідному місті. Тому торговці мають обов'язково розвивати у своїх дітях підприємницьку кмітливість [там само].

Слід відмітити, що до наших часів дійшли також сформульовані торговцями для початківців поради, які сприймають сьогодні як повчальні прислів'я про торгівлю. Вони ґрунтувалися на здоровому глузді та багатому життєвому досвіду представників цієї професії. Наведемо приклади таких порад:

- не бійся, що не знаєш товару: треба тільки порівняти його з іншим товаром, який є відомим для тебе;
- у лісі не торгують дровами, на березі озера – рибою;
- річ можна тільки помилково купити, але не можна помилково продати;

– продавець гарбуза не говорить, що гарбузи гіркі, продавець вина не говорить, що вино розбавлене [70].

Важливо відзначити, що ставлення в китайському суспільстві до торгівців, лихварів і навіть ремісників, які займалися підприємництвом (тобто всіх людей, які так чи інакше займалися комерційною діяльністю, спрямованою на отримання прибутку), було неоднозначним. Так, з одного боку, правляча верхівка добре розуміла, що купці й торговці сприяють розвитку міст, збагаченню країни, зміцненню державності. З іншого боку, купців, лихварів та інших підприємців у Стародавньому Китаї вважали нечесними й непорядними людьми, які думають тільки про своє збагачення.

Зокрема, негативне ставлення пересічних китайців до торговців і лихварів можна пояснити тим, що вони за день могли отримати грошей більше, ніж селянин за рік безперервної тяжкої праці. Тому з метою уникнення в суспільстві небезпеки соціального вибуху правителі проводили в державі різні профілактичні заходи. Наприклад, правитель династії Хань (206 р. до н.е. – 220 р. н.е.) Гао-цзу та чотири його наступники заборонили торговцям і лихварям, а також їхнім синам і навіть онукам обіймати посади в державному апараті та ставати чиновниками, що вважали в Китаї престижною справою [12; 118].

Негативне ставлення народу до підприємців знайшло відображення навіть у літературних творах. Так, відомий старокитайський автор Лю Юй-сі в одному зі своїх сатиричних есе описав торговців як лицемірних, злих, жадібних, нечистоплотних людей, які схожі на тварин, що харчуються падаллю [119, с. 229–230].

Важливо підкреслити, що негативне ставлення до підприємців цілеспрямовано формувалось і засобами ідеологічного впливу. Так, пропагандисти конфуціанства та легізму наголошували, що справжній правитель земель має підтримувати «основне заняття», тобто землеробство, та всіляко пригнічувати торгівлю, а тим паче лихварство. Причому конфуціанці виступали за обмеження прибутку підприємців, позбавлення їх

багатьох особистих і політичних прав. У свою чергу, легісти відстоювали ідею про необхідність суттєвого збільшення різних державних повинностей і податків для цих верств населення, забезпечення значного скорочення приватної торгівлі шляхом установаження державної монополії на цей вид діяльності, а в ідеалі – навіть викорінення приватних торговців як окремої верстви населення. Як уважали фундатори обох указаних філософських доктрин, уведення описаних обмежень із боку влади дадуть змогу утримати селян біля землі, не дати виникнути бажанню зайнятися підприємництвом, а водночас сприятимуть зменшенню кількості торговців і лихварів через низьку матеріальну вигідність цих професійних занять [76; 82; 100].

Зокрема, відомий реформатор стародавнього Китаю і засновник філософської школи легістів Гунсунь Ян (390–338 рр. до н. е.), який увійшов в історію під ім'ям Шан Ян, у своїх працях наголошував на необхідності повної заборони приватної торгівлі зерном. На його думку, це не дозволить купцям скуповувати зерно в урожайні роки за низькими цінами, а в тяжкі часи – продавати втридорога, тобто заживатися на бідах простого люду. Шан Ян підкреслював, що ріки завжди течуть вниз, а не догори, і цей напрям не можна змінити силою думки. Мислитель уважав, що людську природу і, зокрема, прагнення перекупщиків збагатитися навіть у разі загрози смерті для багатьох інших людей теж змінити неможливо [149].

Указаний реформатор також стверджував, що необмежена торгівля призводить до негативних наслідків у житті не тільки окремих людей, але й усієї держави. Так, у своєму трактаті «Шан цзюнь шу» («Книга правителя [області] Шан») (кит. 商君書) Шан Ян зазначав, що відсутність з боку влади обмежень для розвитку торгівлі породжує натовп паразитів, які прагнуть розбагатіти та мають пристрасть до розкоші. Збільшення кількості таких паразитів поступове може спричинити ситуацію, коли на одну людину, яка працює в полі, з'явиться сотня нероб, які будуть жити за рахунок її праці. За висновками автора, така ситуація є навіть гіршою, ніж нашістят сарани, адже вона завдає шкоду безпеці держави й узагалі може стати причиною її

загибелі. Шан Ян також уважав, що багаті люди не можуть бути справжніми патріотами, бо в тяжку годину вони будуть думати не про захист свого народу, а про збереження власного багатства [там само].

Водночас видатний мислитель не заперечував важливості розвитку торгівлі як необхідної передумови успішного розвитку суспільства. Більше того, Шан Ян стверджував, що торгівля нарівні із землеробством та управлінням належить до основних функцій держави. Проте, за висновками видатного діяча, діяльність людей, які займаються різними видами комерції, має знаходитися під жорстким контролем та навіть пресингом із боку державних чиновників. У світлі цього він пропонував провести такі невідкладні заходи: значно збільшити торговельні мита, ще більше посилити державний контроль над діяльністю купців, лихварів і зменшити їх загальну кількість. Зокрема, Шан Ян виступав за закріплення торгового податку на вино і м'ясо, який мав у десять разів перевищувати їх первісну вартість. Крім того, у своїй програмі економічного розвитку Китаю вказаний діяч пропонував залучити купців до забезпечення за свій власний рахунок армії зброєю та захисним обмундируванням (таку допомогу пропонували прирівняти до військової служби), а також до виконання разом з іншими працюючими людьми різних видів громадських робіт і державних повинностей. Як уважав Шан Ян, збільшення торговельного мита, установлення ще більше жорсткого контролю над діяльністю торговців та лихварів із боку держави й узагалі зменшення кількості цих «нахлібників» піде державі тільки на користь. А позбавлення представниками вказаних верств населення великих баришів примусить їх боятися розорення та навіть замислюватися над тим, щоб зайнятися землеробством [там само].

Відповідно до порад видатних мислителів, у часи правління різних імператорів було сформульовано низку вимог та обмежень для підприємців, починаючи з опису допустимого зовнішнього вигляду (наприклад, не було дозволено носити дорогі прикраси й одягу; одяг мала бути чорного кольору, як і в інших представників «підлих» професій: м'ясників, акторів та

ін.), способу пересування (не можна їздити верхи й у паланкіні), норм побутового життя (існували особливі правила організації весіль, похорон тощо) і закінчуючи тотальним контролем за їхньою комерційною діяльністю. Зокрема, ті чи інші обмеження для китайських підприємців діяли аж до початку XX ст. [12; 76; 82; 100; 117].

Як стверджує О. Даньшин, для купців, особливо для дрібних і середніх торговців, основною проблемою було не дотримання висунутих сурових вимог, а сильний тиск, що здійснювався на їхню підприємницьку діяльність і стримував ініціативу людей, уведення примусових позик і різних додаткових податків (наприклад на сіль, чай, бамбук, деревину, лак, спиртні напої тощо), які негативно впливали на матеріальний стан сімей підприємців. Для представників торговельно-лихварської еліти описані вище заборони були дійсно обтяжливими, бо вони не давали змогу багатіям жити відповідно до їхніх високих матеріальних можливостей і запитів [12]. Проте описана політика держави стосовно підприємців уможлиблювала встановлювати більш-менш справедливі відносини між її громадянами, не дозволяти заколотів селян.

Пізніше обмеження щодо недопущення вихідців із верстви купців чи лихварів до державної служби були значно зняті. Відповідно до нового тлумачення ідей Конфуція, що було поширено в епоху династії Тан (618 – 907 рр.), у багатьох місцях на державну службу почали брати людей з урахуванням їхніх власних здібностей та освітньої підготовки, а не походження. Проте для цього претенденти мали успішно скласти державні іспити кейзюй (科舉). Зокрема, за усунення обмежень для вихідців із родин купців для складання таких іспитів виступав відомий старокитайський державний діяч та поет Бо Цзюй-І [117; 118].

Варто також уточнити, що освіта того часу мала непрофесійний характер. Вона була зорієнтована на розв'язання практичних проблем і задоволення інтересів патримоніальної бюрократії й культивувала загальноприйняті норми поведінки та класичну вченість [73; 178].

Як встановлено в дослідженні, тривалий етап достатньо успішного розвитку підприємництва й системи підготовки молоді до здійснення різних видів підприємницької діяльності на китайських землях перервався через втручання західних країн у державні справи Китаю. Посилення впливу Заходу, нав'язування його емісарам своєї волі китайцям розпочалося в епоху династії Цин, коли державні чиновники дозволили китайським торговцям возити свій товар європейцям, а ті згодом примушували заключати вигідні для себе договори й використовувати сприятливі для власного підприємництва мита. Тяжким наслідком конфлікту між китайцями та європейцями, який виник у ХІХ ст. через загострення розбіжностей у торгівлі (у першу чергу опіумом), стали так звані опіумні війни між імперією Цінь і західними державами. Ці спустошливі війни на довгі десятиріччя підірвали економічну могутність Китаю і, зокрема, завдали значної шкоди розвитку підприємництва й освіти.

Як зазначає У. К. К. Чен, до початку військових подій імперське землеробство було набагато більше продуктивним і комерціалізованим, а міські китайські ринки – багатшими, ніж на Заході. Проте початок опіумних війн, що спровокували пізніше інші внутрішні та зовнішні війни, значно послабили Китай і навіть позбавили його права на рівних засадах вести торгівлю й зовнішні справи [84, с. 469].

Зокрема, у науковій літературі конкретизовано, що якщо наприкінці ХVІ ст. на Китай припадало майже третина світової валової продукції, то через війни наприкінці ХІХ ст. його частка швидко зменшилася до 8-9 %, а в першій половині ХХ ст. – узагалі до 4-5 %. У той же час частка китайського населення від загальної кількості людей на земній кулі не змінилась і дорівнювала приблизно 20-24 % [84; 104; 111].

Як визначено в дослідженні, після тривалої економічної стагнації та занепаду підприємництва (а як наслідок – і освіти, що забезпечувала підготовку молоді до цього виду діяльності), десятиліть ведення руйнівних війн у 20 – 30-ті рр. ХХ ст. в економіці Китаю розпочалися позитивні зміни.

В окреслені часи промисловість на китайських землях, що були умовно поділені на окремі «зони впливу» розвиненими країнами, почала після тривалої перерви не тільки відновлюватися, але й достатньо активно розвиватися.

У світлі цього слід відзначити, що іноземна військова, економічна й політична експансія мала загалом тяжкі наслідки для китайського народу. Проте водночас важливо зауважити, що діяльність представників крупного західного бізнесу характеризувалась і певними позитивними аспектами, адже вона сприяла активізації торгівлі в країні, побудові нових фабрик і заводів, залізничних шляхів, забезпечуючи вкладання в розвиток китайської економіки значних фінансових інвестицій, упровадженню в китайське виробництво передових західних технологій. Крім того, китайські бізнесмени, активно взаємодіючи з іноземцями, мали можливість оволодівати новими знаннями й навичками, ідеями для започаткування й управління бізнесом, знайомитись із західними принципами й формами організації підприємства [83-85; 89].

Зауважимо, що якщо в західних країнах якісні скачки в розвитку економіки були наслідком відповідних революційних подій, то модернізація китайської промисловості переважно відбувалась як результат інтенсивного зростання підприємницької ініціативності й господарської активності звичайних людей. У світлі цього американський учений Лео Оу-фан Лі підкреслював, що передумовами розвитку підприємництва в Китаї на початку ХХ ст. були не рішення тих чи інших політичних діячів, а бажання пересічних людей вибитися зі злиднів і забезпечити для себе та своїх близьких гідний рівень життя. Це спонукало їх проявляти ініціативу щодо відкриття власної справи та сумлінно займатися її просуванням на ринку. У свою чергу, позитивний досвід бізнесменів мотивував інших людей теж зайнятися підприємництвом. Поступово до цього виду діяльності підключалися сотні тисяч інших людей, які ініціювали позитивні зміни в різних сферах життя суспільства. Як уважає автор, у цьому плані Китай є

наочним прикладом того, як згуртовані дії значної кількості людей забезпечують кардинальні зміни в державі [104].

У своїй праці Лео Оу-фан Лі також привернув увагу тому факту, що модернізацію економіки ініціювали мешканці Шанхая, а не Пекіна. Це можна пояснити тим, що в Пекіні традиційно проживало багато чиновників різного рангу, які високо шанували давні китайські звичаї та не були готові до кардинального реформування суспільства. У Шанхаї, навпаки, проживали люди, які відрізнялися високим рівнем господарської ініціативи. На думку Лео Оу-фан Лі, успішний розвиток підприємницької діяльності в Шанхаї забезпечувала також дія таких факторів: розвиненість міської культури, що було сприятливою передумовою для становлення ринкових відносин; високі можливості для узгодження інноваційної продукції підприємницької діяльності та багатовікових китайських традицій; виникнення в Китаї нових форм матеріальної культури як зразків втілення ідей утилітаризму й естетизму; виникнення нових форм демаркації часу та простору (приватного й публічного) завдяки комерціалізації культури споживання [104].

Важливо підкреслити, що соціально-економічні зміни в китайському суспільстві зумовили активний розвиток освіти. Так, з 70-х рр. XIX ст. у країні почали створювати заклади освіти західного типу й, зокрема, індустріальні школи. Зокрема, наприкінці XIX – на початку XX ст. у Китаї було відкрито Універсальну технічну школу, Школу сучасних справ, університети в містах Бейян, Наньян, Пекін, Шаньсі тощо [41; 42; 56; 74; 75;

Добре розуміючи роль освіти як провідного фактора забезпечення прогресивного перетворення суспільства, в окреслений історичний період органи китайської влади відправляли за державні кошти талановиту китайську молодь здобувати вищу освіту до США, Європи та Японії. Деяким молодим людям дозволяли також навчатися за кордоном за свої кошти, але за умови повернення на батьківщину після отримання диплому. Очевидно, що пізніше ця плеяда добре підготовлених фахівців виконувала провідну роль

у забезпеченні подальшого розвитку китайської економіки, освіти й інших провідних галузей життєдіяльності суспільства [56; 129].

Указані соціально-економічні зміни в державі каталізували активний розвиток підприємництва. Теоретичним підґрунтям для діяльності людей у цій галузі слугували ідеї провідних західних фахівців. Воднораз у ті роки активно відбувалося становлення власної бізнес-освіти в Китаї [56; 165].

Принципово нова сторінка в китайській історії розпочалася 1949-го р. у зв'язку з утворенням Китайської Народної Республіки. У ті часи держава під керівництвом Мао Дзедун взяла курс на розбудову планової економіки, причому зразком для цього стала економічна модель СРСР. Як зазначено в науковій літературі, період правління вказаного видатного лідера характеризувався як суттєвими позитивними доробками в різних сферах суспільства (економіка, сільське господарство, освіта, наука тощо), так і серйозними помилками, що мали тяжкі наслідки для китайців (наприклад реалізація програм «Великий стрибок» і «Культурна революція», кампанія зі знищення горобців, щурів, комарів і мух тощо).

Слід відзначити, що в перші роки розбудова нової китайської держави значною мірою копіювала досвід СРСР. Проте достатньо скоро Мао Дзедун, на відміну від основних ідеологів СРСР, відмовився від ідеї централізації економіки. Маючи багатий життєвий досвід і лідерську інтуїцію, він дійшов висновку, що «не треба всі яйця класти в одну корзину». Ідеальним осередком суспільства в різних його галузях кермач уважав комуну, яка може успішно реалізовувати весь необхідний комплекс економічних і соціальних функцій. За наказом Мао Дзедун були створені різні комуні, що об'єднували людей за місцем роботи: сільськогосподарські кооперативи, виробничі об'єднання, військова бригада, комуні, створені на базі закладу освіти тощо. При цьому горизонтальні зв'язки між різними комунами були достатньо слабкими.

Важливо також зауважити, що Мао Цзедун уважав за необхідне спонукати простих людей до прояву ініціативи, а також створення

сприятливих передумов для її реалізації. У світлі цього нагадаємо, що навіть реалізація вказаних вище програм видатного китайського керівника («Великий стрибок», «Культурна революція») була спрямована на децентралізацію економіки та політичної системи в країні [85; 114; 116; 122]. Проте найбільше чітко свої ідеї щодо активізації самоуправління членів комуни вказаний державний лідер сформував 1956-го р. у своїй доповіді «Про десять найважливіших відносин», у якій він указав на важливість розбудови гармонійних відносин між державою, центральним і місцевим керівництвом, а також різними комунами (на виробництві, у сільському г

о Як визначено в дослідженні, за ініціативою Мао Дзедуна на III пленумі ЦК КПК 8-го кликання 1957-го року було прийнято рішення про реформу китайської економіки, основними пунктами якої був перерозподіл влади на користь органів місцевого управління. Унаслідок цього місцева влада отримала більше автономії в плануванні економіки, розподілі наявних у неї ресурсів, ведення податкової й бюджетної політики, управлінні кадрами тощо. Крім того, близько 88 % державних підприємств було передано на .:

т Незважаючи на благі наміри Мао Цзедуна, у реальній практиці в управлінні державою він припускався принципових помилок, що гальмували розвиток промисловості, сільського господарства, освіти й інших провідних галузей, а проведена децентралізація не передбачала справжнього місцевого самоврядування. Крім того, жорстке закріплення пересічних громадян за відповідними комунами спричинило знищення в державі вільного підприємництва в містах та сільській місцевості, позбавило людей можливості проявляти ініціативу. Більше того, підприємництво як вид діяльності було заборонено. Унаслідок цього й організована підготовка молоді до цього виду діяльності теж у ті часи була відсутня [27; 85].

Наступний етап у розвитку підприємства в КНР розпочався після смерті Мао Цзедуна 1976 року, коли в Китаї почали впроваджувати нову

економічну політику, що отримала назву «соціалістичної ринкової економіки». У світлі цього слід відзначити, що вчені, спостерігаючи за ходом китайської реформи, визначали її суть неоднозначно. Так, деякі з них стверджували, що реалізація реформи китайської економіки ґрунтується на повній відмові від ідей соціалізму і спадщини Мао Дзедуна та передбачає капіталізацію китайської економіки. Наприклад, такі ідеї висловлював С. Чунг у виданій у 1982 року та 1986 року книзі «Чи стане Китай капіталістичним?» [87]. Схожі ідеї висловлював У. Хінтон, який узагалі стверджував, що Китай у своєму економічному розвитку зробив різкий поворот назад [97].

У дисертації ми поділяємо точку зору іншої групи науковців (Ван Нін, Р. Коуз, М. Мейснер, Ху Анганг та ін.), які стверджують, що саме Мао Дзедун сформулював важливі теоретичні ідеї, а головне – створив необхідну для перетворень інфраструктуру (зокрема сильну за своїм резервом промислову базу), які стали своєрідним міцним фундаментом для успішного реформування китайської економіки [27; 98; 113].

Провідну роль у проведенні економічної реформи в КНР, що розпочалася наприкінці 70-х рр. ХХ ст. за ініціативою Комуністичної партії Китаю, виконував видатний державний, політичний і партійний діяч Ден Сяопін. Разом зі своєю командою висококваліфікованих фахівців він розробив інноваційну модель розвитку економіки в країні та продумав чітку державну стратегію щодо реалізації цієї моделі на практиці, відобразивши дії уряду в докладному плані модернізації китайської економіки на декілька десятиріч уперед, а головне – зміг забезпечити виконання цього плану. Тому цілком справедливо Ден Сяопіна вважають архітектором китайських реформ.

Зокрема, саме Ден Сяопін 1982-го р. на відкритті XII з'їзду КПК сформулював ключову ідею про необхідність інтеграції основних положень марксизму з реаліями Китаю, що уможливить на цій основі побудувати «соціалізм із китайською специфікою». У світлі цього запропонована ним політика «соціалістичної ринкової економіки» передбачала дотримання

основного принципу соціалізму про її планове ведення, однак водночас було враховано, що ця економіка має бути реалізована на засадах дії ринкового механізму. Активний розвиток китайської промисловості забезпечувало проведення так званої «політики реформ і відкритості», що сприяла інтеграції Китаю у світову економічну спільноту й поглибленню його взаємодії з багатьма іншими країнами [52; 136; 178].

Слід також нагадати, що на прийняття певних рішень реформаторів вплинув успішний досвід селян у провінції Аньхой, які наприкінці 70-х рр. ХХ ст. першими в країні вийшли зі складу комун через їх низьку економічну рентабельність і взяли сімейні підряди, що дозволило бригадам різко підвищити ефективність своєї праці. На основі врахування цих даних уже на початку 80-х рр. ХХ ст. Ден Сяопін ініціював поширення вказаного досвіду

Доцільно відзначити, що Ден Сяопін та його послідовники, формулюючи чіткі прогностичні цілі щодо подальшого розвитку економіки в Китаї, чесно визнавали, що не мають чітких готових указівок щодо їх досягнення. Як пояснював пізніше Лю Гогуан, один із економічних радників Ден Сяопіна, команда реформаторів керувалась у своїй діяльності гаслом

Отже, на відміну від більшості соціалістичних країн, подальший розвиток яких після зламу соціалістичної системи відбувався з орієнтацією на західну економічну модель, Китай послідовно розробляв власну концепцію економічної перебудови країни. Уникнути прийняття непродуманих і поспішних рішень допомагали сумлінність і висока компетентність економістів, які були залучені до роботи в команді фундатора реформ. Наприклад, Лю Гогуан отримав якісну економічну освіту в Китаї ще до утворення КНР, а потім навчався в СРСР, тому він був добре обізнаний із основними перевагами й недоліками ринкової та планової економіки. Крім того, ще до початку економічних реформ було організовано цілу низку важливих поїздок китайських фахівців до розвинених країн світу (США,

Франція, Японія тощо) із метою ретельного вивчення організації роботи різних підприємств [27; 52; 133; 141].

Талановитий теоретик і практик Ден Сяопін ще на початку здійснення реформи китайської економіки намітив сміливі плани про те, що ВВП у КНР у 80-х рр. ХХ ст. має зрости з 250 до 500 доларів на душу населення, у 90-х роках – він має подвоїтися, а до 2049 р., коли країна буде святкувати свій столітній ювілей, ВВП має досягти вже 4 тисяч доларів на кожного мешканця країни [126; 136]. Очевидно, що на початку китайських реформ провідні західні фахівці сприймали ці сформульовані прогнози як утопію. Ден Сяопін також примусив чиновників і керівників різного рангу КПК підкоритися принципу: «Жодних дискусій!», – заборонивши їм організовувати неконструктивні обговорення, які тільки відволікали людей від досягнення

У контексті порушеної проблеми дослідження важливо також підкреслити, що реалізація нової економічної політики каталізувала інтенсивний розвиток підприємництва. Відзначаючи важливість цього виду діяльності в умовах розвитку ринкової економіки, Ден Сяопін використав для аргументації свого ставлення до приватного бізнесу відоме китайське прислів'я: «Неважливо, кішка є чорною чи білою, поки вона ловить мишей – це гарна кішка» [36; 136].

Наприкінці ХХ ст. на багатьох з'їздах і пленумах КПК були прийняті важливі рішення, що були спрямовані на створення в Китаї сприятливих умов для розвитку підприємництва. Одне з таких ключових рішень було прийнято 1987 р. на XV з'їзді КПК, коли недержавний сектор економіки було визнано важливим складником державної промисловості, а існування різних форм власності було визначено запорукою та ключовим фактором успішного економічного розвитку держави [58, с. 110–111].

Як встановлено в дослідженні, у 70-80 рр. ХХ ст. значний внесок в економічний розвиток Китаю зробили заможні китайські емігранти, які проявили високу готовність вкладати значні матеріальні кошти в бізнес на

території своєї історичної батьківщини. Успішність підприємницької діяльності цих бізнесменів на теренах Китаю можна пояснити не тільки їхньою компетентністю в цій галузі, але й наявністю численних родичів у країні, відсутністю мовних проблем, а також знанням традицій і менталітету китайського народу.

Крім того, у китайську економіку були залучені значні інвестиції інших крупних бізнесменів – із Гонконгу, Японії, Південної Кореї, Макао, Тайваню, США, розвинених європейських країн. Основною причиною виявлення ними високої активності була матеріальна вигідність таких вкладань, що забезпечувалася цілеспрямованою державною політикою стимулювання розвитку підприємництва в країні. Для цього використовували цілий арсенал різних політичних, економічних, адміністративних, юридичних та освітніх інструментів. Зокрема, мудрим рішенням китайського керівництва було надання інвесторам різноманітних суттєвих пільг і підтримки на рівні держави. Крім того, підприємців приваблювала дешева робоча сила, а бізнесменів із деяких регіонів – ще й географічна близькість розташування підприємств. Залучення значних іноземних інвестицій дозволило суттєво збільшити обсяг зовнішньої торгівлі та забезпечити щорічний приріст національного доходу майже на 10 % [35; 63]. Отже, внесення бізнесменами значних матеріальних коштів у китайський бізнес достатньо швидко окупувалося та ставало одним із вирішальних факторів швидкого відновлення й подальшого розвитку підприємництва в КНР.

Відзначимо, що активну участь заможних китайських емігрантів у розбудові китайської економіки можна пояснити не тільки їхньою підприємницькою інтуїцією, але й високою патріотичною свідомістю, яка є традиційною для представників китайської нації. За їхнім переконанням, активно діяти заради процвітання своєї історичної батьківщини є важливим обов'язком для кожного істинного китайця. При цьому в останній чверті ХХ ст. багато емігрантів узагалі повернулися жити на рідну землю. Адже, як засвідчує китайська мудрість, «листя падають, повертаючись до коріння».

Сенс цього прислів'я полягає в тому, що всі китайці, навіть проживаючи за межами Китаю, у той чи інший час усе одно прагнуть повернутися на рідню землю [175].

У зв'язку з інтенсивним розвитком підприємництва в КНР стрімко зростала кількість бажаючих займатися приватним бізнесом. Так, за опублікованими статичними даними, з початку 80-х рр. до початку ХХ ст. у Китаї існувало вже трохи більше 3 млн приватних підприємств, причому більше ніж 90 % із них були сімейними компаніями. Тільки за 90-і рр. ХХ ст. у країні було організовано близько 150 тис. нових фірм, у той же час близько 100 тис. підприємств закрились. Причому середня тривалість приватного китайського бізнесу становила всього 2,9 роки, майже 60 % зареєстрованих компаній ставали банкрутами через 5 років [84, с. 492–498].

Такі невтішні показники свідчили про те, що в ті часи кількість підприємців-початківців швидко збільшувалася, проте більшості з них бракувало знань і досвіду для успішного ведення свого бізнесу. У світлі цього наприкінці ХХ ст. у КНР на державному рівні було прийнято рішення про приділення більшої уваги організації цілеспрямованої підготовки студентської молоді до здійснення підприємницької діяльності, забезпечення цілеспрямованого формування в майбутніх фахівців підприємницької компетентності.

Як визначено в дослідженні, зазначену підготовку вони могли проходити в процесі здобуття відповідної формальної освіти у вищій школі. При цьому провідну роль у формуванні підприємницької компетентності китайської молоді виконували університети, у яких студенти могли навчатися за різними спеціальностями, пов'язаними з веденням бізнесу. Майбутні фахівці, які здобували вищу освіту іншого профілю, теж мали можливість прослухати спеціальні навчальні курси, присвячені висвітленню різних аспектів ведення малого бізнесу.

У світлі цього уточнимо, що для забезпечення підготовки студентської молоді до підприємницької діяльності китайськими фахівцями були

розроблені спеціальні освітні програми, надруковано відповідну навчальну й методичну літературу. Усі підготовлені матеріали було розроблено на основі врахування передових світових доробок із цього питання, специфіки введення бізнесу в Китаї, а також практичного досвіду формування підприємницької компетентності молоді в розвинених країнах Європи та США. Зокрема, китайці запозичили ідею американського альянсу з підприємницької освіти про те, що ця освіта має тривати протягом усього активного життя й охоплювати всі етапи неперервної освіти сучасної людини: початкову, середню та вищу школи, а також процес перепідготовки та підвищення кваліфікації [148; 153; 156].

У 80-х рр. ХХ ст. підготовку китайської молоді до ведення бізнесу почали також здійснювати в межах неформальної освіти на базі різних організацій, спеціально створених із цією метою. Так, чільне місце серед них займає організована 1985-го року Асоціація молодих підприємців Китаю. Мету її діяльності було визначено так: «Єдність, освіта, обслуговування та]. Перед цією асоціацією було поставлено такі основні завдання:

- надання допомоги підприємцям-початківцям у встановленні необхідних контактів із потрібними їм державними відомствами та дослідними інститутами, надання послуг державної, правової, технологічної та інших видів підтримки;

- сприяння розбудові співробітництва молодих підприємців із працівниками, які проводять економічну й торговельну інспекцію бізнесу;

- організація взаємообміну молодих бізнесменів із різних країн і регіонів (Гонконг, Макао, Тайвань тощо);

- забезпечення захисту інтересів, юридичних прав і підприємницьких ініціатив молодих китайських підприємців [там само].

За роки свого існування Асоціація молодих підприємців Китаю (а вона функціонує до цього часу) провела безліч майстер-класів, семінарів та інших заходів, присвячених навчанню початківців ведення бізнесу, а також

обговоренню й обміну досвідом між ними. Збільшення з року в рік кількості членів цієї організації свідчить про високу ефективність її діяльності.

Як встановлено в процесі проведення дослідження, 1982-го року з метою подолання відставання Китаю від розвинених країн у науково-технічному плані було прийнято програму, спрямовану на створення інноваційних наукових парків. Перший такий парк був організований 1985-го року в м. Шеньчжені, причому значну роль у його науково-технологічному забезпеченні мав місцевий університет.

З 1987 р. у Китаї почали створювати так звані «інкубатори науково-технічних підприємств» (інша назва – «центри розвитку й опанування високих і новітніх технологій»), що здійснювали підтримку науково-технічних інновацій шляхом створення високотехнологічних підприємств, причому до цієї діяльності залучались і студенти. 1988-го р. було створено Пекінську експериментальну зону нових і високих технологій, до якої зокрема ввійшли десятки університетів, у тому числі Пекінський університет. У місті Шеньяні було створено технопарк «Наньху», на території якого знаходилися 12 закладів освіти. Такий підхід дозволяв залучити кращих студентів до підприємницької діяльності в найбільше перспективних галузях науки і техніки [35].

Вищевикладене є підставою для висновку, що ідея про необхідність забезпечення обізнаності китайської молоді в галузі підприємництва сягає корінням у глибоку давнину та пронизує практично всю історію китайського суспільства, хоч у різні часи можна спостерігати певні відмінності щодо трактування цієї ідеї. У дослідженні також з'ясовано, що витоками проблеми формування підприємницької компетентності в китайській молоді є такі базові ідеї (вони знайшли відображення в авторських публікаціях [13; 14]): проведення протягом століть неоднозначної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовці молоді до неї, а з іншого боку – в установленні жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії;

приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законослухняності й патріотизму; культивування в родині і школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини. Ці витоки суттєво вплинули на визначення сучасних шляхів розв'язання проблеми формування підприємницької компетентності китайської молоді.

Висновки до розділу 1

У розділі дисертації розкрито стан розробленості порушеної проблеми, схарактеризовано джерельну базу дослідження. Так, чільне місце серед опрацьованих джерел займають нормативні документи, що регламентують процес формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР та України; монографії, дисертації й автореферати дисертацій, матеріали періодичних видань КНР та України, науково-практичних конференцій з досліджуваної проблеми й інших близьких до неї проблем. Під час проведення дослідження також було вивчено матеріали довідкової літератури, проаналізовано зміст підручників і посібників, що використовують для підготовки майбутніх підприємців у КНР та Україні. У процесі вивчення проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів у пригоді також стали навчальні плани, освітні програми, плани занять, дидактичні й методичні матеріали, конспекти позааудиторних занять, у тому числі представлені в електронній формі на сайтах університетів.

Опрацювання широкого кола різних джерел дало змогу встановити, що науковці не здійснювали комплексне вивчення проблеми формування підприємницької компетентності студентів китайських університетів, а також не визначали перспективи творчого використання доробок з указаної проблеми китайських фахівців в освітньому процесі українських закладів вищої освіти.

У дослідженні було розкрито генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї, що дозволило краще усвідомити

специфіку здійснення цього процесу в сучасних умовах розвитку підприємництва та вищої школи в КНР. Як з'ясовано під час наукових розвідок, на китайських землях підприємництво почало зароджуватися ще на етапі стародавнього суспільства та було пов'язано зі становленням ремесел, торгівлі й лихварства. Також встановлено, що в давні часи ремісники, торговці й лихварі організовували свої професійні товариства та здійснювали підготовку дітей членів цих товариств до відповідного виду професійної діяльності.

У процесі наукового пошуку визначено, що витoki проблеми формування підприємницької компетентності в китайській молоді складають такі ідеї: проведення протягом століть неоднозначної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовці молоді до неї, а з іншого боку – в установленні жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії; приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законслухняності й патріотизму; культивування в родині і школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини. Пізніше зазначені ідеї отримали подальший розвиток на всіх наступних етапах історії китайського суспільства, причому на кожному з них реалізація зазначених ідей мали свої особливості, зумовлені соціально-політичними та економічними обставинами в країні.

Матеріали розділу знайшли відображення в таких публікаціях автора: [13; 14].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Аганин А. Китайские традиционные школы подготовки государственных чиновников. URL: http://zavtra.ru/blogs/kitajskie_traditcionnie_shkoli_podgotovki_gosudarstvennih_chinovnikov (дата звернення: 12.03.2018).

2. Березівська Л. Д. Педагогічна історіографія : стан, проблеми, виклики. *Історіографія як важливий складник досліджень з історії освіти : європейський і вітчизняний виміри* : зб. матер. наук.-методол. семінару з історії освіти [редкол. : Березівська Л. Д. (голова редкол.), Лапаєнко С. В., Сухомлинська О. В., Тарнавська С. В.]. Київ : [ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського], 2018. С. 4–6.

3. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне : Вид-во РДГУ, 2013. Вип. 7. С. 15–17.

4. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики [4-те вид., стер.]. Київ, 2008. 302 с.

5. Васильев Л. Древний Китай : в 3 т. Москва : Изд. фирма «Восточная литература» РАН, 2000. Т. 2 : Период Чуньцю (VIII–V вв. до н. э.). 623 с.

6. Виноградська А. М. Основи підприємництва. Київ : Кондор, 2007. 544 с.

7. Впровадження компетентнісного підходу у процесі підготовки майбутніх фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня «молодший спеціаліст» : зб. ст. за матер. I міжвуз. наук.-практ. конф. (Ірпінь, 22 березня 2018 р.). Ірпінь, 2018. 148 с.

8. Го Юй (Речи царств). [пер. с кит., вступ. и примеч. В. С. Таскина]. Москва : Наука, 1987. 472 с.

9. Гришина Н. В. Підвищення ефективності використання потенціалу малого підприємництва у забезпеченні стійкого економічного зростання : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.04. Одеса, 2011. 269 с.

10. Грушева А. А. Формування управлінської компетентності майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : теорія і практика. Ірпінь : Вид-во Національного університету ДПС України, 2015. 202 с.

11. Гупан Н. Джерельна база історії педагогіки : пошук підходів до систематизації. *Рідна школа*. 2013. № 8/9. С. 67–70.

12. Даньшин А. В. Философские основы правового положения купечества в Древнем и Средневековом Китае. *Актуальные вопросы общественных наук : социология, политология, философия, история* : сб. ст. по матер. XXIV междунар. науч.-практ. конф. (Новосибирск, 20 мая 2013). URL: <https://sibac.info/conf/social/xxiv/32988> (дата обращения: 9.02.2019).

13. Ду Цзінсюй. Історико-педагогічні аспекти становлення ідеї формування в китайській молоді підприємницької компетентності. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів* : теорія і практика : матер. VI Міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 12 грудня 2019 р.). [Хар. нац. пед. ун-т умені Г. С. Сковороди]. Харків : «Мітра», 2020. С. 295-298

14. Ду Цзінсюй. Передумови та історія розвитку ідеї формування підприємницької компетентності молоді в Китаї. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. № 4 (96). С. 275-286.

15. Ду Яньян. Развитие высшего педагогического образования в Китае : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Санкт-Петербург, 2004. 20 с.

16. Закон України «Про вищу освіту» (із змінами) (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2014. № 37-38, ст. 2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 15.01.2020).

17. Закон України «Про освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2017. № 38–39, ст. 380) (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 12.01.2020).

18. Закон України «Про професійну (професійно-технічну) освіту» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1998. № 32, ст. 215). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/103/98-вр> (дата звернення: 12.01.2020).

19. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (Відомості Верховної Ради України

(ВВР). 2013. № 3, ст. 23). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 2.01.2020).

20. Іванюта С. М., Іванюта В. Ф. Підприємництво та бізнес-культура. Київ : Центр навчальної літератури, 2007. 288 с.

21. Каландирець Н. М. Поняття підприємницької компетентності майбутніх економістів-аграрників. *Науковий вісник [Національного університету біоресурсів і природокористування України]. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія.* 2015. Вип. 220. С. 32–37.

22. Козловський В. О., Погрищук Б. В. Основи підприємництва. Практикум : навч. посіб. [Вид. 5-е, доповн. і перероб]. Тернопіль : ВАТ «Терно-Граф», 2005. 297 с.

23. Колесник Т. М., Демидова О. С., Колесник Д. А. Історія розвитку підприємництва. *Бізнес інформ.* 2013. № 1. С. 332–334.

24. Коляда Н. М. Педагогічна історіографія як складник історико-педагогічного дослідження. *Науково-педагогічні студії.* 2018. Вип. 1. С. 39–46.

25. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи [колективна монографія за заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ : «К.І.С.», 2004. 112 с.

26. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30, ст. 141) (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 3.03.2020).

27. Коуз Р., Ван Нин. Как Китай стал капиталистическим. Москва : Новое издательство, 2016. 490 с.

28. Кравченко В. О. Менеджмент : навч. посіб. Одеса : Атлант, 2013. 165 с.

29. Кулик І. О. Педагогічна історіографія – новаційний напрямок історико-педагогічних досліджень. *Вісник Чернігівського державного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка.* 2010. Вип. 79. С. 169–171.

30. Левочко М. Т., Казюка О. О. Інноваційне підприємництво – процес

пошуку нових ідей в системі економіки. *Інноваційне підприємництво та молодь* : зб. наук. пр. Київ : МАУП, 2001. С. 118–120.

31. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність» : теоретичний аналіз. *Педагогічний процес, теорія і практика* : зб. наук. пр. Київ. ун-ту імені Бориса Грінченка. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2013. Вип. 4. С. 128–135.

32. Ляшенко М. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Наукові записки* : зб. наук. пр. Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені В. Винниченка. Сер. : *Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. Кіровоград : РВВ КДПУ імені В. Винниченка, 2016. Вип. 9, ч. 3. С. 51–54.

33. Мазур О. Є. Основи економіки : теорія і практикум : навч. посіб. Київ : Лібра, 2008. 287 с.

34. Майковська В. І. Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2017. № 1 (87). С. 112–117.

35. Малое предпринимательство Китая. *Портал развития межрегионального и международного делового сотрудничества*. URL: http://www.vneshmarket.ru/content/document_r_ff20ee9e-95a1-4ae4-b82d-c78a192fda64.html (дата звернення: 1.02.2019).

36. Мальцев Э. Современный Китай : государственное управление и глобальное предпринимательство. URL: ["http://persona.pumb.ua/ru/club/digest/detail.php?CODE=sovremennyy-kitay-g"](http://persona.pumb.ua/ru/club/digest/detail.php?CODE=sovremennyy-kitay-g)
HYPERLINK

37. Матукова Г. І. Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницької компетентності у майбутніх фахівців економічного профілю : дис. ... док-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 670 с.

38. Молоков Д. Теоретико-методологические основы педагогической историографии. *Rocznik Towarzystwa Naukowego Płockiego*. 2013. № 5. С. 127–133.

39. Морзе Н., Балик Н. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2015. № 1. С. 8–17.

40. Мотовиц Т. Г., Лю Цзюньхао. История развития малого и среднего бизнеса в Китае. *Ученые заметки ТОГУ*. 2015. Т. 6, № 1. С. 121–125.

41. Мэй Ханьчэн. Реформа педагогического образования в Китае и России : (сравнительный анализ) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Москва, 2005. 26 с.

42. Мэй Ханьчэн. Реформа педагогического образования в Китае и России (сравнительный анализ) : дисс. ... канд. пед. наук. Москва, 2005. 188 с.

43. Мусостова Д. Ш., Бисаева Д. И. Государственная поддержка малого и среднего бизнеса в Китае. *Экономика и менеджмент*

44. Національна доктрина розвитку освіти (затверджено указом
П
р

45. Національна програма сприяння розвитку малого підприємництва в Україні (Затверджено Законом України від 21 грудня 2000 року № 2157–
І
І

46. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року (схвалено Указом Президента України від 25 червня 2013 року №

47. Основи економічної теорії : підручник [А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін. ; за ред. А. А. Чухна]. Київ : Вища шк., 2001. 606 с.

48. Основи економічної теорії : підручник [За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко]. Харків : Право, 2008. 448 с.

2

0

1

3

49. Основи підприємництва : підручник [Т. О. Біляк, С. Ю. Бірюченко, К. О. Бужимська та ін. ; під заг. ред. Н. В. Валінкевич]. Житомир : ЖДТУ, 2019. 493 с.
50. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу [За ред. М. М. Ільчука]. Київ : Вища освіта, 2002. 398 с.
51. Пачковський Ю. Ф. Психологія підприємництва [4-те вид.]. Київ : Каравела, 2017. 416 с.
52. Пивоварова Э. П. Социализм с китайской спецификой. Москва : ИД «ФОРУМ», 2011. 352 с.
53. Пискун О. М., Сокол Н. В. Розвиток підприємливості та фінансової грамотності учнів старшої школи в процесі технологічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки*. 2018. Вип. 151 (2). С. 118–122.
54. Підприємництво, торгівля, біржі в процесі соціально-економічного розвитку : монографія [І. Гонтарева та ін. ; за заг. ред. І. Гонтаревої]. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 156 с.
55. Пілецька Л. С. Психологія бізнесу : довід.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2007. 150 с.
56. Попов Л. В. История формирования модели высшей школы Китая (первая половина XX в.). *Вестник Московского университета. Сер. 20. Педагогическое образование*. 2016. № 3. С. 29–44.
57. Прищепя С. М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Молодий вчений*. 2016. № 5. С. 367–370.
58. Рогатов М. Д., Чжан Янь. Государственная стратегия развития предпринимательства в Китае. *Вестник РУДН. Сер. : Экономика*. 2005. № 1 (11). С. 105–122.
59. Романовський О. Г., Серета Н. В., Воробйова Є. В. Основи паблік рилейшнз : навч.-метод. посіб. Харків : НТУ «ХП», 2015. 176 с.
60. Романовський О. О. Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01.

Київ, 2003. 39 с.

61. Свидрук І. І. Концептуально-методологічні основи розвитку креативного менеджменту національного господарства України : монографія. Львів : Растр-7, 2018. 450 с.

62. Словник іншомовних слів [уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

63. Смоликова Т. М. Формирование предпринимательских компетенций молодежи : опыт Китайской Народной Республики. *Науковий вісник льотної академії. Сер. : Педагогічні науки*. 2018. Вип. 3. С. 216–223.

64. Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів У

к
П
р
е
в
ї
Вип. 16. С. 277–282.

65. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (схвалено указом

66. Стрельник С. О., Зарицька І. А. Особливості ведення бізнесу в Китаї. *Вісник Волинського інституту економіки та менеджменту*. 2016.

д
л

67. Стрельник С. О., Зарицька І. А. Підприємництво в Китаї : досвід

68. Стрельников М. В. Розвиток підприємницької компетентності магістрантів з управління та адміністрування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2017. 302 с.

69. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 347 с.

70. Т
о
р
г
о

71. Трут О. О. Теоретико-методологічні засади управління результативністю організації : монографія. Львів : Вид-во ЛТЕУ, 2018. 420 с.

72. Указ Президента України «Про сприяння підготовці управлінських

к

73. Хао Лун. Традиционная форма подготовки государственных чиновников в Китае. *Вестник Вятского Государственного Гуманитарного университета*. 2014. № 3. С. 50–56.

74. Ху Мин. История развития форм организации учебного процесса в высшей школе Китая (с начала XX века до 1960-х годов) : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Чита, 2012. 19 с.

75. Ху Мин. История развития форм организации учебного процесса в высшей школе Китая (с начала XX века до 1960-х годов) : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Чита, 2012. 24 с.

76. Хуань Куань. Спор о соли и железе (Ян те лунь). Т. 1. [Пер. с кит., введ. и коммент. Ю. Л. Кроля]. Санкт-Петербург : «Петербургское Востоковедение», 1997. 416 с.

77. Чжань Ланьсин. Развитие педагогического образования в Китае : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Санкт-Петербург, 2004. 160 с.

78. Шун Чжан. Формирование организационно-экономических условий для развития малого и среднего предпринимательства в Китае : автореф. дисс. ... канд. экон. наук : 08.00.05. Москва, 2008. 24 с.

79. Юй И. Государственная поддержка развития кадрового потенциала предпринимательства в гостеприимстве Китая. *Экономика, Статистика и Информатика*. 2014. № 5. С. 121–124.

80. 7th Overseas Talent Entrepreneurship Conference 2019 – Beijing
(
2

81. An Lihua. The Origin of Golden Crow Bearing Sun Image on Han Dynasty's Painting. 1992. *Southeast Culture*. No 1. P. 66–72.

9

)

82. Ch'u Tung-tsu. *Law and Society in Traditional China*. Paris : Mouton, 1961. 304 p.
83. Chan W. K. K. *Personal Styles, Cultural Values and Management : The Sincere and Wing On Companies in Shanghai and Hong Kong, 1900–1941*. *Business History Review*. 1996. No 70. P. 141–166.
84. Chan W. K. K. *Chinese Entrepreneurship since Its Late Imperial Period. The Invention of Enterprise : Entrepreneurship from Ancient Mesopotamia to Modern Times*. [By ed. D. S. Lande, J. Mokyr, W. Baumol]. Princeton : Princeton University Press, 2010. P. 469–500.
85. Chan W. K. K. *Selling Goods and Promoting a New Commercial Culture : The Four Premier Department Stores on Nanjing Road, 1917–1937*. *Inventing Nanjing Road: Commercial culture in Shanghai, 1900–1945*. [By ed. S. Cochran]. Ithaca : Cornell University East Asia Program, 1999. P. 19–36.
86. Chen Xuexiang. *On the Buried Jade Unearthed in the Erlitou Site*. *Cultural Relics of Central China*. 2003. No 3. P. 23–37.
87. Cheung S. N. S. *Will China Go “Capitalist”? An Economic Analysis of Property Rights and Institutional Change*. London : Institute of Economic Affairs, 1982. 64 p.
88. C
- h
89. Cochran S. *Encountering Chinese Networks : Western, Japanese and Chinese Corporations in China, 1880–1937*. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 2000. 325 p.
90. Gang Deng and Teng Kang. *Chinese Maritime Activities and Socioeconomic Development* [Translated by Wang Pingxing]. Beijing, 1997. 218 p.
- u 91. Gerke S. and Menkhoff T. *Chinese Entrepreneurship and Asian Business Networks* Routledge. London : New edition, 2004. 352 p.
92. Gunder F. A. *Reorient : Global Economy in the Asian Age*. Berkeley and Los Angeles : University of California Press, 1998. 416 p.

E

n

t

93. Guo R. and Morry S. *Chinese Business Dictionary*. Esslingenu : Schreiber Publishing, 2005. 168 p.
94. Hao Ni and Yinghua Ye. Entrepreneurship Education Matters : Exploring Secondary Vocational School Students' Entrepreneurial Intention in China. *The Asia-Pacific Education Researche*. 2018. No 27 (2). P. 1–10.
95. Hinton H. C. *Government & Politics in Revolutionary China : Selected Documents, 1949–1979*. Wilmington, DE : Scholarly Resources Inc., 1982. 505 p.
96. Hinton W. *The Great Reversal: The Privatization of China, 1978–1989*. New Tork : Monthly Review Press, 1990. 192 p.
97. Hinton W. The situation in the grasslands. In *The great reversal: The privatization of China, 1978–1989*. New York : Monthly Review Press, 1990. P. 84–94.
98. Hu Angang. *Zhongguo Zhengzhi Jing-ji Shilun [On the History of Chinese Political Economy]*. Beijing, 2008.
99. Huang Houming. Prehistoric Music Culture of China. *Cultural Relics of Central China*. 2002. No 3. P. 18–27.
100. Hulsewe A. F. P. *Remnants of Han Law. Vol. 1. Introductory Studies and an Annotated Translation of Chapters 22 and 23 of the History of the Former Han Dynasty*. Sinica Leidensia, vol. IX. Leiden : E. J. Brill, 1955. 416 p.
101. Jing Yu Yang and Jiatao Li. The development of entrepreneurship in China. *Asia Pacific J Manage*. 2008. No 25. P. 335–359.
102. Jun Li, Yuli Zhang and Harry Matlay. Entrepreneurship education in China. *Education + Training*. 2003. Vol. 45. Iss. 8/9. P. 495–505.
103. Knoblock J. and Riegel J. *The Annals of Lu Buwei*. Redwood : Stanford University Press, 2001. 880 p.
104. Lee Leo On-fan. The Cultural Construction of Modernity in Urban Songhai. Some Preliminary Exploration. *Becoming Chinese. Passages to Modernity and Beyond* [ed. by Wen-Hsin Yeh]. Berkeley, London, Los Angeles : University of California Press, 2000. P. 31–60.
105. Li Xiang. Entrepreneurial Competencies as an Entrepreneurial

Distinctive: An Examination of the Competency Approach in Defining Entrepreneurs (Dissertations and Theses). Singapore, 2009. 158 p.

106. Li H., Yang Z., Yao X., Zhang H. & Zhang J. Entrepreneurship, private economy and growth: evidence from China. *China Economic Review*. 2012. No 23 (4). P. 948–961.

107. Li Z., Ding T. & Li J. Entrepreneurship and economic development in China: evidence from a time-varying parameters stochastic volatility vector autoregressive model. *Technology Analysis & Strategic Management*. 2015. No 27 (6). P. 660–674.

108. Liu Li. The Chinese Neolithic: Trajectories to Early States. Cambridge : *Cambridge University Press*, 2007. 330 p.

109. Liu Z., Wu H. & Wu, J. Location-based tax incentives and entrepreneurial activities: evidence from Western Regional Development Strategy in China. *Small Business Economics*. 2019. Vol. 52. Issue 3. No 11. P. 729–742.

110. Lu Jianchang. An Archeological Survey of the Jade Weapons in Pre-Qin Period. *Military Historical Research*. 2006. No 3. P. 120–128.

111. Maddison A. Monitoring the World Economy, 1820–1992. Paris : OECD, 1995. 255 p.

112. Man T. W. Y. Entrepreneurial competencies and the performance of small and medium enterprises in the Hong Kong services sector (Doctoral Dissertation). Hong Kong : The Hong Kong Polytechnic University, 2001. 346 p.

113. Meisner M. Mao's China and After : A History of the People's Republic [3-rd ed]. New York : Free Press, 1999. 596 p.

114. Su Shaozhi. Zhongguo Jingji Tongshi 10 Juan Shang. *The General Economic History of China* [ed. by Zhao Dexin]. Changsha : Hunan People's Press, 2002. Vol. 10 (I).

115. Su Z., Xie E. & Wang, D. Entrepreneurial orientation, managerial networking, and new venture performance in China. *Journal of Small Business Management*. 2015. No 53 (1). P. 228–248.

116. Sun J. *Zhonghua Renmin Gongheguo Jingji Shi: 1949–1990 Niandai Chu* [Economic History of the People’s Republic of China: 1949-the Early 1990s]. Beijing : People’s University Press, 1992. 231 p.
117. Twitchett D. Merchant, Trade and Government in Late T’ang. *Asia Major*. 1964. Vol. XIV, part 1. P. 63–95.
118. Twitchett D. The T’ang Market System. *Asia Major*. 1966. Vol. XII. No 2. P. 202–247.
119. Underhill A. P. *Craft Production and Social Change in Northern China*. N.Y. : Kluwer Academic ; Plenum Publishers, 2002.
120. Wang Zhongshu. *Han Civilization* [Translated by K. C. Chang and Collaborators]. New Haven ; London : Yale University Press, 1982.
121. Wei L. Q. & Ling Y. CEO characteristics and corporate entrepreneurship in transition economies: evidence from China. *Journal of Business Research*. 2015. No 68 (6). P. 1157–1165.
122. Wu Li. *Zhonghua Renmin Gong-heguo Jingji Shi* [Economic History of the People’s Republic of China]. Beijing : China Economic Press, 1999.
123. Xingjian Wei, Xiaolang Liu & Jian Sha. How Does the Entrepreneurship Education Influence the Students’ Innovation? Testing on the Multiple Mediation Model. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01557/full> (Last accessed: 02.11.2019).
124. You You, Feifei Zhu, Xiaohao Ding. College Student Entrepreneurship in China: Results from a National Survey of Directors of Career Services in Chinese Higher Education Institutions. *Current Issues in Comparative Education (CICE)*. 2017. Vol. 9. Issue 2. P. 64–83.
125. Zhengxia Peng, Genshu Lu & Hui Kang. Entrepreneurial Intentions and Its Influencing Factors: A Survey of the University Students in Xi’an China. *Creative Education*. 2012. Vol. 3, Supplement. P. 95–100.

<https://dukekunshan.edu.cn/zh/news/2016-international-forum-on-innovation-and-entrepreneurship> (Last accessed: 02.11.2019).

128. 2

《
论
十

131. 曾

132. 車麗萍. 創業心理學. 台北: 崧燁文化. 2019. 324頁.

133. 陳

134. 成

燕

135. 除

页

137. 东方物理之光——指南针的故事.

URL:

大

《周禮》廉政思想與主張探析. 高雄師大國文學報. 2015. No 22. 頁. 65–84.

139. 段

140. 改

变

141. 改

世

界

的

的

的

142. 关于进一步加强和改进新形势下高校宣传思想工作的意见 (2015
年1月19日) URL: [https://baike.baidu.com/item/关于进一步加强和改进新形势下](https://baike.baidu.com/item/关于进一步加强和改进新形势下高校宣传思想工作的意见)
高校宣传思想工作的意见(Last accessed: 11.03.2019).

143. 国务院办公厅关于深化高等学校创新创业教育改革的实施意见 (

国

办

发

144. 國

語

H

Y

146. 許進雄著. 中國古代社會:文字與人類學的透視. 新北市: 臺北市. 1988. 594頁.
147. 黃銘崇. 中國史新論: 古代文明的形成分冊. 上海: 联经出版出版. 2016. 512頁.
148. 雷
149. 禮
150. 禮
151. 梁小民. 写给企业家的经济学. 信出版社. 2006. 290 頁.
152. 林財丁. 管理與商業心理學. 版次: 3. 台北市: 滄海. 2014. 520頁.
153. 刘宝存. 确立创新创业教育理念培养创新精神和实践能力[J]. 中国高等教育. No 12. 2010. 页12-15.

156. 刘文杰, 张彦通. 中国高校创业教育的应然选择-基于历史分析的视角[J]. 北京航空航天大学学报(社会科学版). No 30(5). 2017. 页96-101.

157. 刘向晖. 网络营销导论. 清华大学出版社有限公司. 北京: 清华大学出版社. 2005. 342页.

国

159. 羅富民、劉穎探索、融合、創新. 經濟問題多視角研究. 財經錢線文化有限公司. 2019.

學
國
大
故

160. 呂氏春秋 [戰國] 公元前247年-公元前239年 呂不韋著中國哲學
<https://ctext.org/lv-shi-chun-qiu/zh>. (Last accessed: 12.05.2019).

162. 秦秋莉編著. 新產品營銷策劃. 中国纺织出版社出版. 2017.

(Last accessed: 12.05.2019).

正

倫

實

正

z

目

167. 宋叶叶. 浅析《论十大关系》的现实意义. *宁德师范学院学报* (哲学社会科学版) .年第 2 期 (总第 101 期) .2012.页 32-35.

HYPERLINK

"https://www.google.com.ua/search?hl=ru&tbo=p&tbm=bks&q=inauthor:%22%E5%AE%8B%E6%B0%B8

% 169. 王

E 170. 文

6

／

宗 171. 習近平. 在中國共產黨第十九次全國代表大會上的報告. (2017年
F
家
。
秀

172. 现代汉语词典. (第6版·大字本) . (作者: 中国社会科学院语言研究所词典编辑室 编). 上海: 商务印书馆. 2014. 1789页.

173. 徐井岡, 毛偉民. 創業創新的經濟學思考. 台北: 飛翔時代. 2017.

174. 楊雪梅、王文亮等. 中國創新創業教育論. 香港香港. 2019.

175. 楊

176. 楊雲善編著. 反思與前瞻：社會主義市場經濟理論和實踐. 北: 飛翔時代. 2017. 250 台.

177. 翟国璋. 中国科举词典. 江西教育出版社. 2006. 12 页.

178. 張靜中編著. 現代市場營銷學教程. 崧博出版事業有限公司. 2017.

與 179. 漲

180. 中国古代四大发明之一：指南针. URL:

http://guoqing.china.com.cn/zhuanti/2016-08/19/content_39124456.htm (Last accessed: 02.11.2019).

最
尊
出

181. 中国社会科学院语言研究所词典编辑室. Chinese-English Bilingual Edition. 2016. 1894 p.

(Last accessed: 25.06.2019).

183. 中

國 184. 中

185. 中國哲學書電子化計劃. URL: https://ctext.org/lv-shi-chun-qiu/zhhttp://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4712.htm (Last accessed: 02.11.2019).

186. 中华人民共和国高等教育法. 1998. URL: http://www.npc.gov.cn/wxzl/wxzl/2000-12/05/content_4712.htm (Last accessed: 02.11.2019).

187. 中华人民共和国物权法. (已由中华人民共和国第十届全国人民代表大会第五次会议于2007年3月16日通过，现予公布，自2007年10月1日起施行)

188. 中

华
人
民
共
和
国

189. 中华人民共和国中小企业促进法. (全文)

(
2

190. 朱俊华. 留学生跨文化交际能力培养研究 : 博士学位论文. 2017.

2

191. 宗

家
秀

<http://www.8bei8.com/book/zuozhuan.html> (Last accessed: 01.12.2018).

193. 左仁淑 (). 創業管理：慕課與翻轉課堂編者. 財經錢線文化有限公司. 2019.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ПИТАННЯ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ У ВИЩІЙ ШКОЛІ КНР

2.1 Термінологічне поле дослідження

Проведення наукового пошуку передбачає чітке визначення термінологічного поля дослідження. Для наукових розвідок у галузі порівняльної педагогіки виконання такого завдання має свою специфіку та складності.

Як відзначено в науковій літературі, це зумовлено насамперед наявністю принципових структурно-семантичних відмінностей у визначенні багатьох понять ученими з різних країн, а також певною невідповідністю самих термінів у різних мовних середовищах [8; 34; 50]. У свою чергу, запозичення науковцями тих чи інших термінів із зарубіжних видань через неточність перекладу (причиною цього може бути відсутність еквівалентів понять у різних мовах або припущення перекладачем суб'єктивного тлумачення певного терміну) вносить, за словами Н. Бібік, «безліч непорозумінь у з'ясуванні явищ», причому навіть тих, які не є новими для «термінолексичної традиції» певної країни [3, с. 46].

Під час розбудови термінологічного поля як теоретичної основи дослідження також було враховано, що це поле має являти собою системну сукупність термінів і сполук і відповідати таким сформульованим у науковій літературі вимогам: однозначне тлумачення в межах проведення наукового пошуку кожного ключового поняття й упорядкованість визначеного

термінологічного апарату загалом; недопущення синонімії, що забезпечують за допомогою чіткої дескрипції схожих за сенсом термінів; дотримання динамічності й відкритості під час здійснення процесів термінологізації й детермінологізації, своєчасне доповнення категоріально-понятійної системи потрібними термінами; забезпечення прозорості форми кожного використаного ключового терміну як необхідної передумови легкого сприйняття та підтвердження доцільності його присутності у створеній терміносистемі; жорстка конвенційність, що дає змогу застосовувати поняття у вузькій галузі науки; стилістична нейтральність тексту наукової праці [2, с. 67].

Зауважимо, що одним із базових понять дослідження є поняття «підприємницька компетентність». Для можливості його коректного визначення вважаємо за доцільне спочатку розкрити сутність родових для нього термінів «компетентність» і «підприємництво», від яких воно було утворено шляхом їх сполучення.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що поняття «компетентність» було введено в науковий обіг західними науковцями. Зокрема, уперше це поняття було застосовано 1959 року Р. Уайтом, який визначив компетентність як сформовану в результаті проходження спеціальної підготовки індивідуальну властивість людини, що забезпечує ефективне виконання певного виду діяльності [116, с. 333].

На подальшому етапі розвитку американської та європейської наукової думки поступово було виокремлено різні позиції щодо визначення поняття «компетентність». Деякі з них знайшли відображення в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1

Основні підходи американських та європейських науковців до визначення поняття «компетентність»

Тлумачення поняття «компетентність»	Автор, джерело
1	2

Визначений комплекс знань, умінь, необхідної мотивації, способів саморегуляції та інших якостей і психологічних характеристик людини	А. Д. Луція, Р. Лепсінгер, Р. Дж. Мірабайл, Л. М. Спенсер, С. М. Спенсер [93; 98; 110]
Дотримання особою доцільної для конкретної ситуації моделі поведінки людини	С. Р. Арагон, Дж. Бун, С. Д. Джонсон, М. ван дер Клінк, Д. С. Макцелланд, С. Віддетт, С. Холлуфорде [62; 65; 99; 115]
Уміння успішно виконувати певного класу функціональні завдання	Р. А. Браден, Н. Т. Гангані, І. Кнасел, Дж. Н. Макліан,

Продовж. табл.2.1

1	2
	Дж. Мід [71; 83]
Дотримання у своїй діяльності розроблених професійних моделей і стандартів	Г. Бомонт, Б. Мансфілд, С. Б. Перрі, В. В. Тейт [98; 103; 104; 112]

Наприкінці ХХ ст. поняття «компетентність» почали поступово використовувати у своїх працях учені з інших країн, зокрема України та КНР. Так, у дослідженні встановлено, що сучасні українські науковці пропонують різні тлумачення зазначеного поняття. Найчастіше вони розуміють компетентність як:

- інтегровану особистісну якість людини, її певне надбання (капітал), що формується в процесі навчання й надалі розвивається в практичній діяльності та проявляється в потрібний час, дозволяючи прийняти оптимальні варіанти розв'язання проблеми (О. Акімов, С. Лейко, С. Сисоєва [1; 33; 48]) та інші);

- засвоєну людиною суспільно визнану систему відповідних знань, умінь, навичок, особистісних якостей, ставлень людини, що забезпечує успішність виконання певного виду діяльності (Г. Єльнікова, О. Пометун, О. Ченуша [19; 44; 57] та інші);

- підготовленість (готовність) фахівця до здійснення певного виду діяльності, розв'язання проблемних ситуацій у відповідній галузі завдяки здійсненому переходу від якості його знання до якості діяльності, здатність приймати оптимальні рішення й усвідомлювати відповідальність за їх

реалізацію під час виконання своїх функціональних обов'язків (Г. Данилова, М. Леонтян, В. Свистун, Т. Щєбликіна, В. Ягупов [11; 34; 59; 61] та інші);

- набуту обізнаність, поінформованість, авторитетність, досвідченість людини як результат засвоєння нею відповідних компетенцій у певній галузі діяльності (О. Кучай, С. Морозов, Л. Шкарапута [31; 49] та інші).

На основі опрацювання наукової літератури було з'ясовано, що вчені з КНР пропонують теж неоднакові тлумачення поняття «компетентність». Так, китайські науковці під компетентністю, як правило, мають на увазі:

- складне утворення, інтегровану властивість, якість індивіда, що дозволяє йому ефективно здійснювати діяльність стандартного та нестандартного виду в певній професійній галузі (Лю Мейхуй, Чжу Джунхуа, Чжу Юнтонг [134; 145; 146] та інші);

- комплекс певних знань, умінь, здібностей, якостей, особистісних цінностей, що забезпечують ефективність визначеного виду діяльності (Ден Венджун, Цзян Цзінь, Чжан Хунлін [140; 165; 169] та інші);

- спроможність, здатність особистості результативно виконувати діяльність у певній професійній сфері (Бі Чживан, Чен Гомінг, Гуан Шицзе [126; 152; 172] та інші);

- кваліфікованість, досвідченість, обізнаність, майстерність людини в галузі конкретної професії (Лі Шанкуй, Пан Пін, Тан Сюмей, Ян Цюнсї [136; 147; 151; 155] та інші).

Зіставлення трактувань поняття «компетентність» свідчить про відсутність суттєвих розбіжностей між точками зору українських і китайських учених із цього питання. Це можна пояснити тим, що під час їх формулювання фахівці з обох країн ґрунтували свої наукові позиції на вище наведених висновках американських і європейських науковців щодо розкриття сутності зазначеного поняття, тобто науковці з України та КНР використовували у своїх дослідженнях одну й ту ж теоретичну основу. На підставі викладеного зазначимо, що в дисертації під терміном

«компетентність» розуміємо інтегративне особистісне утворення людини, що забезпечує успішність виконання нею певного виду діяльності.

Під час здійснення наукового пошуку значну увагу також було приділено опрацюванню наукових джерел, у яких визначено інше ключове поняття дослідження – підприємництво. Як було встановлено в процесі наукових розвідок, це поняття вперше було використано на початку XVIII ст. англійським економістом Р. Кантильйоном. Він відзначив, що існування розбіжності між попитом і пропозицією на ринку дозволяє уважним людям із вигодою для себе використовувати цей факт, а саме – купувати дешевше і продавати дорожче певні дефіцитні товари. Людей, які здатні до виявлення певних потенційних комерційних можливостей в оточуючому середовищі та спроможні використовувати ці можливості на практиці з метою отримання прибутку, проявляючи при цьому здатність до передбачення й готовність до ризику, Р. Кантильйон назвав «підприємцями» [10; 26]. У свою чергу, професійна справа, якою займаються ці люди, отримала назву «підприємництво».

Необхідно уточнити, що підприємництво не можна зводити до спекуляції, коли людина просто скуповує певний товар, що користується високим попитом, а потім перепродає його іншим особам із метою отримання незаконного прибутку, адже підприємництво завжди передбачає введення фахівцем певних інновацій, прояву ним активної ініціативи щодо виготовлення нового товару чи пропонування нової послуги, а як наслідок – створення сприятливих передумов для знаходження фахівцем додаткових економічних можливостей для професійно-особистісної самореалізації [53; 55].

Зазначимо, що під час проведення дослідження першочергову увагу було приділено проведенню аналізу й зіставленню тлумачень ключового поняття «підприємництво» й інших однокореневих термінів («підприємець», «підприємливість»), які запропоновані в працях українських і китайських фахівців. Так, у Господарському кодексі України визначено, що

підприємництво – це «самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку» [9]. У цьому кодексі та Законі України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» також уточнено, що людей, які займаються підприємницькою діяльністю, тобто є суб'єктами підприємництва, називають підприємцями [9; 21].

За визначенням Н. Гришиної, підприємництво являє собою самостійну господарську діяльність підприємств і підприємців (фізичних осіб як суб'єктів господарювання), що здійснюється на власний ризик для отримання прибутку. Причому будь-яка діяльність цих осіб, тобто виробнича, комерційна, фінансова чи інша, спрямована в підсумку на реалізацію вказаної мети [10, с. 14].

Як було встановлено, докладну характеристику підприємництва наведено в дисертаційній роботі М. Ткаченка. На думку автора, підприємництво – це тип поведінки індивіда й різновид його діяльності, що пов'язана з організацією, підтримкою та розвитком певного підприємства. Така професійна справа забезпечує виробництво товарів у матеріальній формі чи надання певного виду послуг. М. Ткаченко також уточнює, що підприємницька діяльність вимагає прояв її суб'єктом активного ставлення до реалій і спрямована на досягнення свідомо сформульованої мети зі створенням соціально значущого продукту (матеріального чи ідеального) на основі опанування доцільного історичного й соціокультурного досвіду [53, с. 48, 55].

Як підкреслює дослідник, підприємництво передбачає загальну спрямованість людини на досягнення комерційного успіху за допомогою створення певного інноваційного продукту, прояву нею самостійності й ініціативності у визначенні стратегічних напрямів, способів і форм власної діяльності, усвідомлення можливих ризиків під час її здійснення. Причому зазначена діяльність зорієнтована, з одного боку, на досягнення людиною

комерційного успіху, про що свідчить отримання нею відповідного прибутку, а з іншого – забезпечення найбільше рентабельного (оптимального) використання капіталу (майна, наявних матеріально-технічних, фінансових, трудових ресурсів), постійну комунікацію з іншими суб'єктами підприємницької діяльності. Отже, з точки зору підприємництва як певної виробничо-господарської одиниці, воно об'єднує в собі певний комплекс матеріальних, людських та інших видів ресурсів для досягнення чітко сформульованих цілей [53, с. 48, 54].

О. Романовський розуміє під підприємництвом незбиткову діяльність людей. Як уточнює автор, зазначена сфера професійної діяльності пов'язана з тим, що підприємство загалом і його окремі працівники створюють та реалізують на практиці певні ідеї й методи роботи, швидко реагуючи на нові зовнішні умови, а як наслідок – спричиняють певні зміни на ринку [47, с. 11, 12].

Зауважимо, що в контексті дослідження чималий інтерес викликали наукові джерела, у яких були зіставлені точки зору різних науковців щодо понять «підприємництво» та «бізнес». Як було встановлено, деякі автори сприймають зазначені поняття як еквіваленти, бо обидва ці поняття пов'язані з діяльністю, спрямованою на отримання прибутку. Проте більшість українських учених (М. Ільчук, Т. Канченко, В. Кравченко, М. Левочко, О. Казюка, М. Панченко, О. Романовський, М. Ткаченко [25; 29; 32; 42; 46; 53] та інші) вбачають у визначенні сутності цих понять певні відмінності.

Зокрема, ці вчені зазначають, що «бізнес» є більше широким поняттям, ніж «підприємництво», бо перше з них передбачає реалізацію разових комерційних угод у будь-якій сфері діяльності. Відтак у ролі бізнесменів можуть виступати не тільки підприємці, але й інші суб'єкти: підприємницькі асоціації, індивідуальні й колективні споживачі (представники так званого споживчого бізнесу); працівники, які працюють за найманням на контрактній чи іншій основі; державні структури, що зацікавлені в ефективній реалізації пріоритетних, капіталомістких науково-технічних програм тощо [там само].

У контексті порушеної проблеми доцільно також звернути увагу на визначені в науковій літературі основні функції підприємства як унікального феномену, що стимулює подальший розвиток економіки та забезпечує покращення механізмів господарювання. Серед цих функцій слід відзначити насамперед такі:

- інноваційна – пов'язана з продукуванням і впровадженням на практиці нових ідей у певній професійній галузі, причому суб'єкт підприємницької діяльності усвідомлює наявність у ній певних ризиків;

- ресурсна – реалізують завдяки створенню, мобілізації й забезпеченню оптимального використання необхідного капіталу, матеріальних, трудових, інформаційних, фінансових та інших ресурсів;

- організаційна – передбачає здійснення маркетингу всіх наявних господарсько-виробничих процесів (виробництво товарів та їх збут або надання певних послуг, реклама тощо) для можливості їх оптимального сполучення та проведення необхідного контролю;

- творча – спрямована на генерування певних новаторських ідей, спонукання учасників підприємницької діяльності до прояву ініціативності, готовності ризикувати;

- мотиваційна – зосереджена на створенні необхідних стимулювальних механізмів оптимального використання існуючих ресурсів під час здійснення підприємницької діяльності [52, с. 57].

Важливим для розкриття порушеної проблеми є також поняття «підприємець». Так, В. Мадзігон зазначає, підприємець – це людина, яка організовує певне підприємництво та веде управління ним із метою отримання власної вигоди. На думку автора, підприємцем прийнято вважати людину з діловою хваткою, яка здатна придумувати щось нове (новий товар) або поліпшувати щось існуюче (тобто вже наявний товар) і виготовляти цей товар (продукт своєї праці) під час здійснення підприємницької діяльності [37, с. 154, 157].

З. Варналій і В. Сизоненко пояснюють, що підприємець – це фахівець, який здійснює ініціативну, систематичну, ризикову діяльність із виробництва матеріальних товарів чи надання послуг із метою отримання прибутку (особистого доходу), що передбачає введення певних інновацій [6, с. 35].

В. Мадзігон також констатує, що основну здібність підприємця (особливий талант, людський ресурс), яка забезпечує його успішність у відповідній діяльності, називають підприємливістю (діловитістю) [37, с. 161]. У свою чергу М. Ткаченко визначає підприємливість людини як характерну ознаку її активної й успішної діяльності, що проявляється в досягненні поставленої мети завдяки прояву відповідних особистісних якостей (кмітливість, винахідливість, мобільність тощо) [53, с. 161].

Під час проведення дослідження було також проаналізовано визначення наведених вище понять у науковій літературі Китаю. Як встановлено, у довідкових виданнях підприємництво визначають як:

- діяльність фахівця, спрямовану на виявлення, створення та використання ним наявних підприємницьких можливостей, забезпечення оптимального об'єднання різних виробничих факторів за допомогою розроблених ефективних бізнес-моделей і створення нових підприємств для досягнення нового успіху в бізнесі;

- сукупність дій, що вимагає від людини прояву особливого способу мислення, підприємницького таланту, відповідних лідерських якостей для організації управління роботою фірми з виробництва певних нових товарів чи надання послуг населенню;

- процес, у якому підприємці використовують із максимальною користю наявні чи додатково створені ресурси з метою виготовлення нових матеріальних цінностей чи продукування певних інноваційних ідей, надання нових видів послуг [130–133; 138].

Як стверджують Цзін Йю Янг і Цзяотао Лі, фундаментальною ознакою підприємництва є орієнтація на нововведення та творчість, що ініціюються окремими громадянами чи різними вітчизняними фірмами, включаючи

приватні стартапи, сільські громади, колективи підприємців тощо. Отже, підприємництво як вид діяльності вимагає створення нових підприємств або внесення інноваційних змін у продукт, послуги, сировину, методи організації чи інші аспекти діяльності [81, с. 337].

Йю Йю, Сяохао Дін, Фейфей Чжу вважають, що підприємництво (підприємницький процес) являє собою послідовність таких чотирьох етапів: підприємницький намір (ідея), відповідна ініціююча подія, реалізація (фактичне підприємництво), зростання (подальший розвиток підприємницької діяльності) чи невдача [119, с. 66]. Кенфей Хі, Цзяньюн Лу, Хайфен Цзя зазначають, що сьогодні підприємництво є основним рушієм сталого економічного розвитку КНР [66].

У китайській науковій думці також відзначено, що підприємництво можна сприймати як творчу діяльність людини, яка здатна завдяки наявності в неї необхідних здібностей виявити певні потенційні економічні можливості й успішно використати їх у роботі власного підприємства для отримання прибутку, усвідомлюючи при цьому можливі фінансові ризики своїх дій. При цьому керівник має своїми продуманими діями сприяти тому, щоб його фірма розвивалась як стійке комерційне підприємство, спрямоване на виконання певних завдань у суспільстві, й активно взаємодіяло з ним на різних рівнях. У світлі цього підприємництво можна розглядати як один зі способів реагування людей на виявлені потреби та запити членів суспільства. Отже, суть підприємництва полягає у визначенні особою наявних можливостей для створення нових товарів, пошуку нових ринків збуту, застосування нових способів виробництва, видів сировини, технологій тощо [67; 74; 87; 92; 105; 111].

Загалом аналіз наукової літератури засвідчує, що визначення поняття «підприємництво» в китайській мові є достатньо розпливчастими, неоднозначними. Причому в багатьох публікаціях автори не наводять власні трактування підприємництва, а просто конкретизують, що їхні погляди щодо визначення зазначеного поняття співпадають із висновками того чи іншого

відомого західного фахівця з окресленої проблеми. Слід також додати, що китайські автори, як правило, чітко не розмежують між собою поняття «підприємництво» та «бізнес», просто відносячи до першої із цих категорій малі та середні підприємства.

У дослідженні також з'ясовано, що в точках зору китайських та українських учених немає розбіжностей щодо визначення поняття «підприємець». Так, у межах наукових шкіл обох країн підприємцем називають людину, яка займається підприємницькою діяльністю. При цьому багато китайських дослідників у своїх працях висловлюють цінні думки стосовно того, якими якостями та здібностями має володіти ця людина.

Зокрема, Кенфей Хі, Цзяньюн Лу, Хайфен Цзя зазначають, що сьогодні роль суб'єктів підприємницької діяльності в суспільстві постійно зростає, підвищуються об'єктивні вимоги до їхньої фахової підготовленості. Як уточнюють автори, на початковому етапі переходу Китаю від планової до ринкової економіки підприємці забезпечували конкурентоздатність своїх фірм у першу чергу шляхом зниження витрат на виготовлення продукції, а це вимагало від керівників грамотної розбудови стратегії розвитку підприємств та здійснення кваліфікованого управління ними. Проте пізніше конкурентну перевагу діяльності фірм почали досягати насамперед завдяки впровадженню тих чи інших інновацій. А це вже вимагає від підприємців забезпечення активного розвитку нової продукції, послуги чи технології [66].

Сюй Чжусянь також підкреслює, що кожний підприємець має оволодіти лідерськими якостями та бути здатним сформулювати «велику колективну силу й сильну волю компанії», коли кожний член колективу сумлінно виконує свої професійні обов'язки й не відмовляється від доручень, які йому не подобаються, адже тільки в такому випадку підприємство зможе стати успішним [142].

Як уважає Ху Вейлян, ефективними підприємцями взагалі може стати тільки невелика кількість людей, які мають відповідні знання, здібності, інтуїцію, бо підприємництво примушує людину постійно виконувати

завдання з багатьма невідомими величинами. Зокрема, відкриття підприємцем власної справи автор образно описує такими словами: «Ви маєте вести неведомих вам людей у невідоме місце, щоби зробити щось невідоме для всіх учасників» [164].

Ху Вейлян стверджує, що на шляху організації та виконання підприємницької діяльності на людину чекають, як правило, не успіхи чи невдачі, а тривала боротьба за реалізацію своїх мрій. Як наголошує автор, «підприємництво – це не короткий локальний бій, а складна й затяжна війна» [там само]. На думку Ху Вейяна, підприємець не зможе розробити ідеальний план дій, сидючи у своєму офісі, бо його робота вимагає прийняття швидких і водночас продуманих рішень в умовах постійно змінного ринкового середовища. У світлі цього Ху Вейлян, знов використовуючи образний вислів, зазначає, що кожний успішний підприємець є «щасливчиком, який проживає дев'ять життів» [там само].

Необхідно відмітити, що цей автор усіх людей умовно поділяє на три категорії: «лицарі», «маси» та «лідери». На його думку, «лицарі» прагнуть досягати своїх цілей поодинці та самотійно боротись із існуючими труднощами. Представники так званих «мас» (пересічні люди) можуть бути чудовими виконавцями, проте вони не здатні самотійно ініціювати нестандартні розв'язування проблем. На підставі своїх міркувань учений підсумовує, що люди на кшталт «лицарів» чи «мас» за своїм типажем не відповідають вимогам царини підприємництва. За висновками Ху Вейяна, тільки люди, які відносяться до типу «лідерів», можуть стати успішними підприємцями, бо вони здатні генерувати цікаві креативні ідеї, спонукати людей реалізовувати ці ідеї на практиці, проявляти рішучість, сміливість і нести персональну відповідальність за наслідки дій свого колективу [там само].

Треба також додати, що в китайській мові не використовують точного еквіваленту поняття «підприємливість». Замість цього китайські вчені застосовують інше близьке за значенням поняття – здатність людини до

комерціалізації результатів своєї діяльності, тобто здатність людини до здійснення процесу впровадження нового продукту або методу виробництва в царину комерції, що робить цей товар доступним на ринку [там само]. Доцільно також навести висновки учених (Йю Йю, Сяохао Дін, Фейфей Чжу), які стверджують, що запорукою успішного підприємництва людини є наявність у неї «інноваційного таланту» [119, с. 65].

На підставі вищевикладеного зазначимо, що в дисертації під поняттям «підприємництво» розуміємо самостійну діяльність індивіда, під час виконання якої ним виробляється на власний ризик певна соціально значуща інноваційна продукція з метою одержання прибутку. Також визначено, що підприємець – це людина, яка займається підприємницькою діяльністю. Важливими передумовами досягнення фахівцем успішності в цій діяльності є сформованість у нього підприємливості, здатності до комерціалізації, наявність інноваційного таланту.

Як було встановлено на основі аналізу наукової літератури, для відображення загальної спроможності людини успішно займатися підприємницькою діяльністю вчені різних країн застосовують поняття «підприємницька компетентність». Причому визначення цієї наукової категорії в різних джерелах має певні відмінності.

Особливу увагу в дослідженні було приділено аналізу трактувань зазначеного поняття західними фахівцями, адже саме їхні праці заклали теоретичне підґрунтя для пошуку шляхів формування підприємницької компетентності в молоді. Так, значний інтерес у цьому плані викликали опубліковані 2017 року висновки Ради Європи про необхідність подальшого вдосконалення освіти в країнах – учасниках ЄС на засадах компетентнісного підходу і, зокрема, важливості формування в молоді ключових компетентностей, гідне місце серед яких займає підприємницька компетентність. Як конкретизовано в зазначеному документі, ця компетентність передбачає постійне вдосконалення людиною своєї підприємницької позиції, що проявляється в здатності до творчості,

ініціативності, прагненні особистості до розкриття й подальшого формування власного підприємницького потенціалу [68; 101].

У європейській Рамці підприємницької компетентності вказано, що ця компетентність має наскрізний характер, бо застосовується членами суспільства практично в усіх сферах їхньої життєдіяльності: піклування про своє життя, здоров'я та саморозвиток; активна участь у різних царинах соціального життя, під час входження на ринок праці в ролі прийнятого за наймом працівника фірми чи підприємця, діяльність якого має соціальну значущість і водночас комерційну спрямованість [63].

Із урахуванням наведених у західній науковій думці тлумачень поняття «підприємницька компетентність» українські й китайські дослідники сформулювали власні точки зору із цього приводу. Зокрема, варто зауважити, що в концепції «Нова українська школа» під зазначеною компетентністю розуміється здатність людини продукувати нові творчі ініціативи та ідеї й упроваджувати їх у реальну практику з метою покращення власного добробуту, підвищення свого соціального статусу та прискорення економічного розвитку країни, а також навчання молоді раціонального поведіння в ролі споживача, який має вміння вміло використовувати індивідуальні заощадження та приймати оптимальні рішення в царині зайнятості й фінансів [28, с. 12].

Як було встановлено, деякі українські науковці визначають зазначену компетентність як певну інтегральну якість людини. Цю точку зору вчених представлено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Приклади трактування українськими вченими підприємницької компетентності як інтегрованої особистісної якості людини

Визначення поняття підприємницької компетентності	Автор, джерело
1	2
Інтегральна психологічна якість людини, що проявляється в її мотивованій здатності здійснювати творчий пошук, успішно реалізовувати нові ідеї та дає змогу ефективно розв'язувати різноманітні проблеми	Ю. Білова [4, с. 17]

підприємницького характеру в буденному, соціальному та професійному житті	
Інтегративне особистісне утворення людини, що забезпечує її спроможність оптимальним способом співвідносити власні інтереси, потреби й можливості з інтересами й бажаннями інших людей, наявними матеріальними, природними, трудовими ресурсами	А. Ткачов [54, с. 116]
Комплексне особистісне утворення, розвинене в процесі здійснення спеціальної професійної підготовки, що	Г. Матукова [39; 40]

Продовж. табл. 2.2

1	2
забезпечує готовність фахівця до організації та здійснення підприємницької діяльності, спроможність його до прийняття оптимальних нестандартних рішень у професійній діяльності й усвідомлення за них особистої відповідальності, адекватно оцінювати власні підприємницькі задатки, здібності, знання й уміння	
Особистісно-професійна якість людини, що проявляється в її мотивованій здатності до творчого пошуку, креативності мислення, наявності досвіду роботи з інформаційними ресурсами, сформованості вмінь роботи в команді, плануванні й організації власної бізнес-діяльності, здібностей продукувати й використовувати на практиці інноваційні ідеї й рішення	Н. Каландирець [23, с. 35]

Як було встановлено в дослідженні, інші українські вчені визначають підприємницьку компетентність як сукупність відповідних елементів. Ця позиція знайшла відображення в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Приклади тлумачення науковцями підприємницької компетентності людини як сукупності відповідних елементів

Визначення поняття підприємницької компетентності	Автор, джерело
1	2
Сукупність знань та якостей особистості, що дозволяють їй якісно й успішно реалізовувати бізнес-завдання та досягати гідних результатів у своїй підприємницькій діяльності	С. Прищепя [45, с. 369]
Комплекс ділових та особистісних якостей, умінь, навичок, моделей поведінки, сформованість яких	В. Майковська [38, с. 114]

у сукупності дає особі змогу результативно виконувати поставлені завдання підприємницької діяльності	
Структурований комплекс ділових та особистісних якостей людини, що забезпечує ефективне розв'язання нею проблем, наявних у різних сферах життєдіяльності, пов'язаних із досягненням гідного соціального статусу та добробуту, і водночас внесення певної лепти в розвиток суспільства й держави	О. Ліскович [35, с. 70, 71]
Складний психолого-діяльнісний і соціально-економічний	М. Ткаченко

Продовж. табл. 2.3

1	2
феномен, що являє собою динамічний комплекс ціннісно-світоглядних орієнтацій, знань, умінь, навичок, способів діяльності, накопиченого досвіду, професійно значущих якостей, які цілісно визначають підготовленість особи до здійснення підприємницької діяльності в межах реалізації поставлених професійно-функціональних завдань	[53, с. 244]
Сукупність знань з основ економічного аналізу підприємницької діяльності, умінь проводити міні-маркетингові дослідження, правильно співвідносити свої потреби й інтереси із запитами інших людей, наявними матеріальними, природними, трудовими ресурсами	О. Коберник [27, с. 89]
Динамічна система знань, умінь, навичок, особистісних і ділових якостей людини, що забезпечують її здатність раціонально організовувати власну трудову та підприємницьку діяльність і роботу колективу; правильно орієнтуватися в етичних нормах трудових відносин; співвідносити персональні інтереси й потреби з наявними ресурсами, інтересами й потребами окремих людей і суспільства загалом, аналізувати, розвивати й оцінювати свої професійні знання, можливості, здібності та співвідносити їх із сучасними потребами ринку праці; складати, реалізовувати й оцінювати власні плани підприємницької діяльності й бізнес-проекти, розробляти моделі майбутніх дій, ухвалювати економічно й екологічно виправдані рішення в динамічному світі, грамотно презентувати та поширювати інформацію про результати (продукти) власної економічної діяльності, а як наслідок – забезпечує загальну здатність особистості до продуктивного виконання фахової підприємницької діяльності	М. Стрельников [50; 51]

Певна частина українських науковців сприймає зазначену компетентність як особистісну здатність, підготовленість, готовність фахівця

здійснювати певного класу діяльність. Цей підхід представлений у таблиці 2.4.

Як свідчить аналіз наукової літератури, у деяких наукових працях під підприємницькою компетентністю українські автори розуміють обізнаність, досвідченість людини в певній галузі діяльності. Зазначений підхід представлено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.4

Приклади розуміння дослідниками підприємницької компетентності як особистісної здатності, готовності людини

Визначення поняття підприємницької компетентності	Автор, джерело
1	2
Здатність людини співвідносити свої підприємницькі інтереси та прагнення з існуючими матеріальними, природними та трудовими ресурсами, бажаннями інших людей та інтересами суспільства загалом; готовність фахівця успішно організувати свою професійну діяльність і діяльність трудового колективу, активно працювати на основі прояву таких умінь: швидко та своєчасно адаптуватися до наявних потреб ринку праці, приймати економічно вивірені рішення, складати раціональні плани для власної підприємницької діяльності виконувати їх на практиці, адекватно оцінювати свої ділові й особистісні здібності та якості, успішно презентувати представникам обраного сегменту ринку інформацію про вироблений товар і переваги підприємницької продукції фірми	В. Майковська [38, с. 114]
Здатність людини успішно виконувати певні бізнес-завдання й досягти високих результатів у галузі підприємництва	О. Пискун, Н. Сокол [43, с. 369]
Здатність до творчого пошуку, генерування й реалізації нових ідей, успішного розв'язання професійних проблем у різних сферах життєдіяльності	О. Ліскович [35, с. 70]
Здатність фахівця співвідносити свої економічні інтереси та прагнення з наявними ресурсами (природними, матеріальними, трудовими), інтересами та потребами суспільства загалом і його окремих членів зокрема, успішно застосовувати інноваційні технології	Н. Морзе, Н. Балик [41, с. 10, 11]
Стійка спроможність людини успішно здійснювати підприємницьку діяльність, що забезпечується глибоким	М. Ткаченко [53, с. 62]

розумінням сутності поставлених завдань та існуючих проблем, усвідомленням відповідальності за досягнуті результати, умінням обирати оптимальні способи поведінки й засоби з урахуванням конкретних обставин часу й місця, учитися на помилках і вносити необхідні зміни в процес досягнення цілей, використовувати набуті знання на практиці	
Здатність людини довести свої ідеї, наукові здобутки до рівня комерціалізації й упровадити їх у певній галузі	М. Ляшенко [36, с. 53]

Таблиця 2.5

**Приклади сприйняття вченими підприємницької компетентності
як обізнаності, досвідченості людини в певній галузі**

Визначення поняття підприємницької компетентності	Автор, джерело
1	2
Обізнаність людини з питань підприємництва, наявність авторитету, досвіду для успішного виконання завдань у зазначеній галузі	В. Дрижак, Д. Закатнов, О. Капустіна [12; 20]
Економічна обізнаність людини, що підкріплена підприємницькими знаннями й уміннями, відповідними мотиваційними налаштуваннями	О. Земка [22, с. 111]
Глибоке розуміння людиною суті розв'язуваних підприємницьких завдань і проблем, обізнаність із ринковими механізмами регулювання й керівництва підприємницькою діяльністю, поінформованість щодо етики трудових відносин, необхідності генерувати й упроваджувати принципово нові ідеї в галузі комерції, наявність досвіду в цій сфері	В. Свистун, М. Ткаченко, В. Ягупов [52; 53; 61]

Отже, українські науковці пропонують у своїх працях різні визначення поняття «підприємницька компетентність». Це підтверджує той факт, що зазначене поняття є складним і багатоаспектним, а тому неможливо визначити тільки одне його трактування як єдино правильне.

Як доводить аналіз наукової літератури, підприємницька компетентність є об'єктом дослідження багатьох китайських дослідників, які теж пропонують різні визначення цього поняття. Так, деякі вчені сприймають цю дефініцію як відповідну особистісну здатність, готовність людини до підприємницької діяльності.

Зокрема, Юй І стверджує, що підприємницька компетентність відображає здатність людини успішно застосовувати свої знання, уміння й навички для ефективного виконання підприємницької діяльності, високу кваліфікацію фахівця з певного кола питань, яку він набув шляхом проходження відповідної професійної підготовки в обраній галузі та накопичення певного досвіду роботи в цій царині [60, с. 121–122]. Хао Ні та Йінъхуа Йі під указаною компетентністю розуміють здатність підприємця успішно виконувати свою трудову роль [75, с. 2].

За поглядами Синцзянь Вея, Сяолан Лю та Цзянь Ша, підприємницька компетентність – це здатність людини визначати власні можливості під час обрання виду та змісту майбутньої підприємницької діяльності, формувати необхідні ресурси і капітал, а потім успішно реалізувати цю діяльність на основі прояву необхідних знань (технологічних, фінансових, юридичних тощо) [114]. Шу-Мей Ван, Сью Пін Юе, Пей Чан Вен вважають, що підприємницька компетентність проявляється в готовності та здатності людини здійснювати підприємницьку діяльність, спрямовану на створення нової вартості, причому саме успішне виконання цього завдання є важливим показником успішності цієї професійної діяльності [108].

Деякі китайські науковці під підприємницькою компетентністю розуміють результат засвоєння відповідних знань. Наприклад, такі погляди висловлює у своїй дисертаційній праці Лі Сян. Автор зазначає, що ця компетентність являє собою результат системного засвоєння людиною таких компетенцій:

- компетенцій бачення нових можливостей (уміння виявляти перспективні можливості в певній сфері й передбачати наслідки їх реалізації на практиці);

- організаційно-управлінських компетенцій (навички лідерської поведінки, уміння здійснювати контроль за діяльністю фірми та всіх її працівників, організовувати й розвивати зовнішні та внутрішні ресурси щодо фірми, забезпечувати ефективну взаємодію працівників);

– компетенцій розбудови стратегії діяльності підприємства (уміння визначати подальші перспективи розвитку фірми та відображати їх у формі плану її стратегічного розвитку, формулювати чіткі діагностичні цілі й реалізовувати їх на практиці під час виконання цього плану) (по суті ці компетенції пов'язані із визначенням, оцінюванням і реалізацією розробленої стратегії розвитку фірми);

– компетенцій взаємовідносин у схемі «людина – людина» й «людина – група людей» (уміння створити в колективі сприятливий для співпраці психологічний мікроклімат, дієву систему ділових контактів і зв'язків між людьми, цілеспрямовано розвивати комунікативну культуру працівників, установлювати з ними доброзичливі стосунки на основі взаємоповаги й довіри);

– компетенції виконання зобов'язань (прояв підприємцем у своїй роботі відповідальності, сумлінності, старанності, сили волі, відданості своїй фірмі, а також здійснення активних дій у напрямку виконання своїх обов'язків та обіцянок) [86, с. 10–12].

Поширеною в китайській науковій думці є позиція вчених, відповідно до якої підприємницька компетентність є результатом інтеграції певних компонентів. Так, Цай Сюдун стверджує, що підприємницька компетентність людини включає в себе професійні знання й уміння в обраній сфері, практичні навички здійснення підприємницької діяльності, новаторські здібності, здатність креативно мислити в процесі прийняття рішень, психологічну спроможність швидко адаптуватися до інтенсивних змін у суспільстві, а також сформовані соціально значущі персональні цінності, ділові й моральні особистісні якості [150, с. 63, 64]. За висновками Ян Сяохуея, зазначена компетентність являє собою інтегрований набір теоретичних фахових і підприємницьких знань людини й умінь застосовувати їх на практиці, інноваційного таланту й розвиненого творчого мислення [149, с. 40–43].

Ло Юань вважає, що підприємницька компетентність об'єднує в собі відповідні знання, уміння, особистісні якості, накопичений практичний досвід, підприємницьке мислення, які разом забезпечують здатність людини правильно виявляти й реалізовувати на практиці наявні можливості в житті на основі генерації нових ідей, об'єднання потрібних ресурсів, грамотного управління та безпосереднього успішного здійснення підприємницької діяльності [162, с. 56].

Деякі китайські науковці сприймають підприємницьку компетентність як відповідну інтегровану якість людини. Наприклад, Ван Хуей, Джи Ючао, Лін Хайтао, Чжан Хуйхуа відмічають, що вищевказана компетентність являє собою інтегративну якість особистості, що об'єднує в собі професійно важливі знання й уміння, лідерські якості, інтелектуальну гнучкість, забезпечуючи в сукупності успішність діяльності підприємця та конкурентоспроможність його продукції на ринку [157; 161].

Як було з'ясовано в дослідженні, більшість українських науковців у своїх публікаціях із порушеної проблеми уточнюють своє авторське бачення поняття «підприємницька компетентність». На відміну від них китайські вчені основну увагу в наукових працях звертають не на уточнення суті зазначеного поняття, а на пошук шляхів формування цієї компетентності в молоді. Проте на основі проведеного порівняльного аналізу загалом встановлено, що українські й китайські науковці під час визначення суті підприємницької компетентності спиралися на висновки із цього питання провідних західних фахівців, тому тлумачення цього терміну фахівцями з різних країн принципово не суперечать один одному.

Із урахуванням точок зору різних учених зроблено висновок про те, що підприємницька компетентність – це інтегральне особистісне утворення людини, яке забезпечує її здатність успішно здійснювати підприємницьку діяльність (тобто самостійну інноваційну господарську діяльність), спрямовану на отримання певних матеріальних і соціальних вигід.

(Авторська позиція щодо визначення зазначеного поняття знайшла відображення в публікаціях [13; 17]).

2.3 Структура та зміст підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти Китаю

Вивчення проблеми формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР передбачає уточнення структури та змісту зазначеної компетентності. Як встановлено, цінні ідеї стосовно структури та змісту підприємницької компетентності студентів китайських закладів освіти висловили у своїх працях Ма Янлі, Се Япін, Тан Шуцінь, Хуан Мэйцзяо, Цай Лі, Чжан Сюе, Чжао Мінхуей [136; 139; 166; 168] та інші вчені.

Як визначено в науковій літературі, формування підприємницької компетентності студентів має забезпечити їхню спроможність до успішного ведення підприємницької справи. У світлі цього необхідно уточнити, яку діяльність у вказаній царині слід уважати успішною. Приєднуючись до висновків провідних західних фахівців у галузі підприємництва, Чжан Сюе та Чжао Мінхуей наголосили, що тільки певні аспекти підприємницького успіху можна виміряти за допомогою фінансових показників, тобто для констатації успішності роботи підприємства треба використовувати й інші, нефінансові показники [139, с. 52–54].

Як уточнюють названі автори, успіх діяльності приватної фірми за фінансовими показниками насамперед відбивається в збільшенні її обороту, зростанні продажу вироблених товарів чи обсягу наданих населенню послуг, а як наслідок – у більше високому прибутку підприємства. Серед важливих нефінансових показників ефективності роботи малого приватного підприємства вчені назвали такі: позитивна оцінка покупців продукції фірми, «утримання» клієнтів якістю наданих послуг, задоволеність менеджерів та інших працівників компанії змістом своєї роботи та платою за неї, наявність високої ділової репутації й позитивного іміджу компанії як у свідомості споживачів (клієнтів), так і співробітників, встановлення доброзичливих

відносин між усіма працівниками та прояв ними корпоративної відповідальності [139]. На підставі викладеного Чжан Сюе та Чжао Миньхуей підсумували, що важливими складниками підприємницької компетентності фахівця є не тільки його обізнаність із питань введення бізнесу, але й знання, уміння, особистісні якості, необхідні для розбудови ним конструктивної взаємодії між працівниками компанії й зовнішніми партнерами, споживачами продукції на основі прояву чесності та взаємоповаги.

Під час визначення структури та змісту підприємницької компетентності студентів китайських ЗВО доцільно також звернути увагу на зауваження Чжань Шуньхуея про те, що етика та логіка здійснення підприємницької справи в Китаї суттєво відрізняється від прийнятих правил введення бізнесу на Заході, адже китайцям притаманна особлива корпоративна та кланова психологія, завдячуючи якій вони не прагнуть займати лідерську позицію під час ділової взаємодії з партнерами, а очікують, коли ті першими виявлять ініціативу. Така тактика дозволяє краще зрозуміти задум свого партнера та правильно відреагувати на його ініціативу. Якщо наявна ситуація в ділових переговорах усе ж таки вимагає від підприємця прояву власної активності в прийнятті рішення або взагалі під час його спілкування з партнерами виникає конфліктна ситуація (особливо якщо вона загострюється до відкритого протиборства), китайці нерідко звертаються до послуг авторитетних посередників, які допомагають конструктивно розв'язати наявний конфлікт і знайти розв'язання проблеми, що максимально задовольнить інтереси кожного з учасників [58, с. 21].

Прагнення китайців звертатися по допомогу до інших авторитетних і наділених певною владою людей сягає в глибину століть та пов'язане зі специфічним китайським явищем гуансі. Цей термін перекладається як зв'язки, кумівство, блат, кругова порука, тобто він відображає систему неформальних зв'язків всередині певної групи людей, які довіряють один одному, надають допомогу у вирішенні існуючих проблем та в свою чергу

очікують аналогічної допомоги від інших членів цієї групи при виникненні будь-якої складної життєвої ситуації.

Важливо підкреслити, що із часом цінність гуансі в китайському суспільстві не просто зберігається, а навіть суттєво зростає. Зокрема, відомий китайський фахівець із питань економіки та бізнесу Фу Ши стверджує, що років десять тому професійний успіх китайського підприємця десь на 70 % залежав від його підприємницьких здібностей і тільки на 30 % – від системи його особистих зв'язків. Однак у сучасному Китаї можна спостерігати протилежну картину: сьогодні успіх підприємницької діяльності людини на 70 % залежить від гуансі й тільки на 30 % – від власного таланта бізнесмена [153; 154].

Отже, підприємець може досягти успіху в Китаї тільки в тому випадку, якщо він здатний успішно розбудовувати гуансі з іншими людьми й насамперед із державними чиновниками різних рангів і правильно використовувати ці зв'язки. Причому система неформальних зв'язків відіграє в професійній діяльності бізнесмена набагато більшу роль, ніж юридично оформлені договори, контракти й інші формальні документи, які китайці сприймають як «західні умовності». У світлі цього наявність у підприємця гуансі є необхідною передумовою як для успішного започаткування приватного бізнесу, так і для його подальшого введення. У свою чергу підприємець може сподіватися на встановлення стійких ділових стосунків з іншими людьми тільки в тому випадку, якщо в них сформувалася позитивна думка про нього як про надійну людину та чесного бізнесмена. Тому для китайських підприємців поняття честі та ділової репутації має особливе значення.

Відображені вище особливості ведення підприємницької справи в Китаї впливають на визначення структури та змісту підприємницької компетентності людини китайськими вченими. Так, Ча Сюдун виокремлює в цій компетентності такі складники: знання й уміння, необхідні для здійснення підприємницької діяльності, новаторські здібності, креативність,

стресостійкість та інші важливі ділові й моральні якості [150, с. 63, 64]. Ян Сяохуей вважає, що підприємницька компетентність об'єднує в собі підприємницькі знання, уміння використовувати їх у практичній діяльності, творче мислення й інноваційний талант [149, с. 40–43].

Схожі погляди має Лоу Юань, відповідно до яких зазначена компетентність містить знання, уміння, особистісні якості, необхідні для здійснення підприємницької діяльності, підприємницьке мислення та накопичений практичний досвід роботи [162, с. 56]. Як вважають Ван Хуей, Джи Ючао, Лін Хайтао, Чжан Хуйхуа, ця компетентність інтегрує в собі професійно значущі знання й уміння, інтелектуальну гнучкість і лідерські якості [157; 161].

Як було встановлено, у багатьох китайських наукових джерелах [68; 80; 95–97; 159; 166 та ін.] одним із компонентів підприємницької компетентності людини визначено знання. Причому науковці підкреслюють, що про оволодіння бізнесменом необхідними знаннями можна говорити тільки в тому випадку, коли він здатний ці знання використовувати на практиці, зокрема для збільшення віддачі від вкладених інвестицій, сполучення інноваційним способом різних факторів, що сприяють зростанню виробництва й економічному розвитку підприємства тощо. У контексті цього твердження про сформованість у підприємця необхідних для професійної діяльності знань передбачено таке.

1. Засвоєні знання дають бізнесмену змогу оптимальним способом діяти в умовах динамічно змінної економіки та робити свій внесок в її подальший розвиток, розвиваючи свій власний бізнес. Отже, якщо підприємець засвоїв значний обсяг знань у своїй професійній царині, однак інтенсивно та творчо не використовує їх у практичній діяльності, цього фахівця обізнаним підприємцем уважати не можна.

2. Різниця між підприємцем, який є компетентним у своїй справі, і тим фахівцем, який не дуже розуміється на підприємстві, полягає не стільки в обсязі (широті й повноті) засвоєних ними відповідних знань, скільки

в якості, структурі, дієвості цих знань, важливості їх ролі в практичній діяльності людини. У зв'язку із цим дослідники зауважують, що обізнаний підприємець завжди виступає в ролі творця та промоутера нових знань, що стали підґрунтям для інноваційного введення ним власного бізнесу. Наприклад, це можуть бути високотехнологічні знання, пов'язані зі створенням і реалізацію певної інноваційної продукції, або інновації, що забезпечують удосконалення системи управління підприємницькою діяльністю. Проте в будь-якому випадку нові знання, які продукує для себе й інших людей дійсно освічений підприємець, забезпечують підвищення ефективності роботи його компанії, а як наслідок – сприяють зростанню отриманого прибутку.

3. Підприємці у своїй переважній більшості є працівниками, чия професійна діяльність не зведена тільки до реалізації функції промоутера нових знань, тобто знання виступають для них засобом підвищення ефективності функціонування фірми за допомогою їх грамотного використання, оптимального поєднання з наявною інформацією про інші фактори, що впливають на роботу підприємства. У світлі цього про засвоєння фахівцем необхідних для здійснення підприємницької діяльності знань можна говорити тільки в тому випадку, коли підприємець проявляє здатність не просто відтворювати ці знання на теоретичному рівні, але й користуватися цими знаннями в щоденній практичній діяльності, забезпечуючи високу віддачу від вкладених коштів і високу економічну результативність [там само]. Отже, обізнаний підприємець є не лише «власником знань, але й реалізатором їх цінності» [159].

Як відзначено в науковій літературі, сутність підприємницької діяльності полягає саме в продукуванні й реалізації певних інновацій, що відбивають своєрідний дух підприємництва та виступають основною професійною цінністю підприємця, оскільки саме його інноваційні дії забезпечують надання наявним ресурсам нової здатності – забезпечувати прибуток (створювати багатство), тобто інновації слід сприймати як основне

джерело отримання прибутку бізнесменом. Виходячи із цього, провідне місце серед знань підприємців мають займати інноваційні знання, за допомогою використання яких і реалізують ті чи інші інновації [68; 80; 139; 159; 160; 166; 168].

Необхідно звернути увагу на те, що всі види інноваційної діяльності підприємців, незалежно від того, у якій галузі вони їх реалізують, мають таку спільну характеристику: інноваційні знання є основним об'єктом будь-яких інновацій підприємців і водночас «гострою зброєю» цих інновацій, тобто основним чинником їх реалізації в практичній діяльності. У контексті цього підприємці мають, з одного боку, чітко продумати, як оптимальним способом використати наявні в них цінні інформаційні ресурси, сприймаючи «капітал знань» як об'єкт для визначення змісту інновацій і напрямку їх реалізації, а з іншого боку – застосувати інноваційні знання під час досягнення поставлених інноваційних цілей. Отже, саме набуті знання забезпечують підприємцю початкове натхнення для продукування інноваційних ідей і спонукають його до їх подальшого вдосконалення. У свою чергу використання фахівцем наявних у нього інноваційних знань під час здійснення інноваційної діяльності сприяє формуванню в нього прагнення діяти поза накопиченого досвіду роботи, бажання ризикувати [159].

Цікаві ідеї стосовно ролі знань у структурі підприємницької компетентності людини висловив у своїй праці Ван Заянь. Він теж зазначив, що головною характеристикою знань як складника підприємницької компетентності фахівця є не їх обсяг, а дієвість. На думку автора, студенти у вищій школі часто опановують знання, які ніколи не знадобляться їм у подальшому житті. Крім того, молоді люди нерідко намагаються підвищити рівень своєї академічної кваліфікації чи отримати додаткову освіту, яку суспільство вважає престижною (наприклад, вивчити іноземну мову), чітко не усвідомлюючи, навіщо це їм потрібно.

На думку Ван Заяня, підприємець навряд чи досягне успіху у своїй професійній діяльності, якщо він не буде критично й вибірково ставитися до

організації та змісту власного навчання, відмовляючись опановувати непотрібні йому знання. У світлі цього автор зазначає, що до знань як складника підприємницької компетентності фахівця слід віднести тільки ті знання, які він буде часто й ефективно використовувати у власній підприємницькій діяльності [156].

Ван Зайянь також відмічає, що під час професійної підготовки майбутніх підприємців у вищій школі неможливо точно спрогнозувати, які знання знадобляться їм в обраній царині підприємництва. Тому в закладах вищої освіти викладачі мають активізувати процес формування в студентів прагнення й готовності до постійної професійної самоосвіти, що дозволяє людині за необхідності оперативного оволодівати ключовими інноваційними знаннями, потрібними для ефективного здійснення підприємницької діяльності в нових умовах. При цьому актуальні для підприємця знання характеризуються насамперед практичною спрямованістю, дієвістю, конкретністю для кожного виду бізнесу. Отже, для забезпечення успішності власної підприємницької діяльності кожний фахівець має оволодіти знаннями, необхідними для здійснення самоосвіти, що дозволяє йому бути обізнаним із інноваціями у своїй галузі, а також за потреби швидко знаходити потрібну інформацію та творчо використовувати її в практичній діяльності [там само].

Зазначимо, що успішність організації та ведення підприємницької справи забезпечуються володінням фахівцем не тільки спеціальними знаннями, що відображають специфіку цієї справи. Водночас студенти мають засвоїти основи суміжних наук, які традиційно викладають майбутнім фахівцям з економіки, менеджменту й інших суміжних галузей. Однак під час викладання цих навчальних дисциплін майбутнім підприємцям мають бути розставлені принципово інші акценти, ніж у навчанні фахівців інших спеціальностей.

У контексті цього особливий інтерес викликають ідеї Чжан Вейїнга, який, посилаючись на ідеї відомих західних економістів ХХ ст. Ф.-А. фон

Гайєка та М. Болані, запропонував розподілити існуючі знання на дві категорії: «тверді знання», які можуть бути виражені й поширені такими способами, як текст, мовлення, числа, діаграми, формули тощо, та «м'які знання», які не можуть бути виражені й передані вищевказаними способами. Як уточнює автор, «тверді знання» відносяться до групи явних знань (вони є доступними для багатьох людей), а «м'які знання» – до групи «мовчазних знань» (вони належать конкретній особі та є дуже важливими для прийняття нею самостійних рішень, особливо творчого характеру) [141].

Із урахуванням викладеного Чжан Вейїн пояснив, у тому полягає основна відмінність між менеджерами й економістами з одного боку та підприємцями – з іншого. Так, прийняття рішень менеджерами й економістами в основному залежить від використання ними «твердих знань», тобто ці рішення приймають на основі обрання конкретних засобів для досягнення поставленої мети. Іншу ситуацію можна простежити в процесі підготовки майбутніх підприємців, які приймають рішення, в основному, застосовуючи «м'які знання».

Як уточнює автор, «тверді знання» теж мають важливе значення для підприємців, без них вони не зможуть серйозно займатися бізнесом. Однак ці знання є доступні для всіх людей, тому людина не може стати успішним підприємцем тільки на основі використання цих знань, адже людина може виявляти істинний підприємницький дух тільки за умови, що вона здатна вийти за межі «твердих»(явних) знань і сформулювати власні «м'які», неявні інноваційні знання. Тому рішення, що приймають тільки на основі аналізування наявних даних і застосування «твердих знань», до категорії дійсно підприємницьких рішень Чжан Вейїн не відносить. Він також вважає, що рішення грамотного підприємця полягає не в тому, щоб обрати найкращі засоби для досягнення поставленої мети, а в тому, щоб поставити для себе альтернативні цілі та самостійно знайти способи їх досягнення [так само].

На основі виявлення основних відмінностей між діяльністю менеджера й підприємця Чжан Вейїн доходить висновку, що діяльність менеджерів

спрямована на досягнення поставлених цілей, а підприємців – на самостійне продукування власних цілей. Крім того, менеджери використовують готові інструменти у своїй діяльності, а підприємці створюють ці інструменти.

За висновками багатьох китайських учених (Лей Цзяхуань, Ма Янлі, Се Япін, Тан Шуцінь, Хуан Мэйцзяо, Цай Лі, Чжан Сюе, Чжао Мінхуей [136; 139; 166; 168; 173] та інших), другим компонентом підприємницької компетентності людини є відповідні вміння. Зокрема, до важливих для підприємців умінь і здатностей віднесено такі: продукувати й реалізовувати системні інновації у своїй компанії, упроваджувати інновації в процес управління персоналом, планувати подальшу кар'єру своїх співробітників, формувати в них підприємницький дух та інноваційне мислення, грамотно використовувати сучасні цифрові технології, організовувати неперервну освіту для своїх працівників, стимулювати їх до здійснення самоосвіти, що сприяє зростанню інноваційності й конкурентоздатності підприємства [125; 166].

Як уважає Лі Кай-фу, підприємець будь-якого віку повинен уміти успішно вчитися. При цьому можна використовувати різні способи організації свого навчання: здобуття формальної освіти, проходження курсів підвищення кваліфікації, організація індивідуальних занять з інструктором чи тренером тощо. На думку вченого, вміння навчатись є гарантією того, що людина буде швидко й ефективно отримувати нові знання, необхідні їй для успішного здійснення підприємницької діяльності.

Автор також підкреслює, що кожний підприємець мусить уміти здійснювати неперервну самоосвіту, грамотно опрацьовувати матеріали профільної преси, аби бути поінформованим в останніх новинах у сфері бізнесу та змінах на ринку. Підприємці мають також уміти з користю для свого бізнесу та з метою розширення власного кругозору організовувати подорожі й ділові поїздки до різних країн світу. Як уточнює Лі Кай-фу, здатність до широкого бачення будь-якої проблеми допомагає підприємцю краще не тільки організувати старт свого бізнесу, але й організувати свою

подальшу діяльність, що нерідко дає змогу навіть врятувати власне підприємство від банкрутства. Отже, «чим ширше бачення підприємця, тим успішніше буде його кар'єра» [148].

Як зауважує Лі Кай-фу, підприємець також мусить уміти постійно підвищувати свою обізнаність щодо актуальних тенденцій розвитку різних процесів у суспільстві, що є важливим ключем до отримання прибутку, причому важливо вивчати тренди різного масштабу. Так, підприємці мають постійно вивчати загальні тенденції розвитку політичного й соціально-економічного курсу держави, адже будь-які зміни в цих сферах так чи інакше впливають на ситуацію в бізнесі. Слід також постійно стежити за «середньостроковим трендом», що передбачає регулярне аналізування ситуації на ринку. Виходячи із цього, кожний підприємець повинен уміти своєчасно визначати нові тенденції в попитах населення, аналізувати, які товари потребують люди щодня, у кожний конкретний час, а потім на основі цього аналізу виявляти й реалізовувати на практиці свої нові ринкові можливості.

Лі Кай-фу також уважає, що підприємець мусить уміти грамотно вивчати «малий тренд», тобто власні здібності й риси характеру, зокрема його найбільше сильні та слабкі сторони, а також виявляти динаміку змін у сформованості своїх особистісних якостей і можливостей. Результати такого аналізу бізнесмену треба враховувати під час вибору підприємницького проєкту, який має відповідати його індивідуальним можливостям, інтересам і сприяти подальшому розвитку сильних сторін. Крім того, підприємець має постійно вивчати людей, із якими він працює, та враховувати в роботі їхні національні, релігійні, вікові й індивідуальні особливості.

За Лі Кай-фу, важливими вміннями для підприємця є також уміння управляти фінансами своєї фірми. Зокрема, бізнесмен повинен мати чіткий фінансовий план, постійно аналізувати доцільність витрат, контролювати, щоб не було заборгованостей. Автор також зазначає, що підприємець має

оволодіти вміннями постійно розширювати межі своїх ресурсів. Так, важливими є внутрішні ресурси, до яких дослідник відносить наявні засоби виробництва, сімейні матеріальні ресурси, а також власні професійні знання й навички. Однак для підприємця не менше важливого значення набувають зовнішні ресурси. У контексті цього він повинен уміти створювати свою особисту міжособистісну (соціальну) мережу зв'язків. Якщо підприємець не зможе створити таку мережу в найкоротший час, забезпечити успішність його бізнесу не зможе ні використання передових технологій, ні власна сумлінна праця.

Лі Кай-фу вважає, що створювати свою соціальну мережу підприємець може шляхом залучення до неї різних знайомих людей: однокласників, одногрупників у вищій школі, учасників курсів підвищення кваліфікації, своїх земляків, а також незнайомих талановитих і кваліфікованих фахівців, які готові на початку кар'єри працювати в чужій фірмі. Зокрема, кожний підприємець мусить уміти знаходити чесних партнерів, компетентність яких відповідає потребам фірми для створення проєкту, організовувати ефективну взаємодію із цими людьми, навчатися в них корисних для себе вмінь. Як зазначає автор, у такому випадку люди проявляють «спільні здібності», а це, у свою чергу, додає співпраці більшої сили й ефективності [148].

Лі Кай-фу також радить бізнесменам оволодіти вміннями розбудовувати дружні стосунки з різними людьми та проявляти готовність до надання їм допомоги, що може стати в подальшому основою для тривалої дружби. Як пояснює дослідник, якщо підприємець, наприклад, запропонував своїм партнерам цінну підприємницьку ідею, яку вони успішно реалізовували на практиці, ці люди будуть підтримувати більш активні контакти з ним і теж намагатися допомагати. Крім того, організація мозкових штурмів із вірними партнерами допомагає людині постійно генерувати нові ідеї ведення власного бізнесу. Отже, у такий спосіб можна завжди розширювати коло своїх соціальних зв'язків, тобто розбудовувати гуансі, а як наслідок – зміцнювати свій бізнес [там само].

Як визначено в китайській науковій літературі [124; 127; 132; 135; 142 –144; 145; 146; 151; 152; 165], серед основних умінь і навичок, якими має володіти підприємець, слід назвати також такі:

– уміння грамотно проводити маркетингове дослідження, що дає змогу виявити найбільше перспективний напрям для підприємницької діяльності, грамотно проаналізувати роботу конкурентів, виявити можливих цільових клієнтів. Зокрема, підприємець має оволодіти методами вивчення ринку, навчитися збирати різні види даних та аналізувати їх. При цьому, розпочинаючи своє дослідження та прагнучи визначити перспективний для діяльності своєї компанії сегмент ринку, він має об'єктивно відповісти на такі питання: «Хто був першим на цьому сегменті ринку? Що вони роблять? Як вони це роблять? Який ефект і результати їхньої праці?»;

– уміння моделювати майбутній товар, проектувати технологію створення нового виробу й реалізовувати його на практиці. Причому всі етапи процесу перетворення теоретичної інноваційної ідеї в реальну продукцію мають супроводжуватися їх глибоким аналізом, бо це є необхідною передумовою для поступового підвищення ефективності виробництва, його розширення, а пізніше – можливості організації стандартизованого робочого потоку;

– уміння використовувати різні ресурси та платформи для проведення маркетингу свого товару, проводити акції з просування матеріальної продукції чи послуг, керувати процесом створення власного позитивного іміджу й іміджу компанії;

– уміння майстерно рекламувати свій товар, представляти його на різних виставках та ярмарках, що, у свою чергу, сприяє збільшенню кількості потенційних покупців (клієнтів). При цьому вид реклами доцільно обирати на основі врахування специфіки товару, а також власних ресурсів і здібностей підприємця. Так, деякі люди вміють переконливо виступати з промовою перед широкою аудиторією, деякі підприємці чудово рекламують свій товар і послуги в мережі Інтернет, деякі – створюють різні

рекламні матеріали за допомогою використання відео, аудіо чи тексту тощо. Автор рекомендує перевірити ефективність використання для себе різних засобів реклами й обрати з них найкращі;

– уміння проводити власну самопрезентацію. Якщо керівник приватного підприємства відрізняється сором'язливістю, не наважується зайвий раз зателефонувати потенційним партнерам, не займається професійною самоосвітою, він програє конкурентну боротьбу іншим фірмам, що постійно працюють над проблемою просування свого товару;

– уміння здійснювати комунікацію, конструктивно співпрацювати з партнерами, установлювати широкі особисті зв'язки. Володіння вказаними вміннями необхідні підприємцю для розбудови комунікативних контактів із партнерами та введення переговорів із ними. Крім того, уміння спілкуватись є своєрідним ключем для виявлення потреб клієнтів та оцінювання можливостей власного бізнесу щодо задоволення цих потреб. У світлі цього кожному приватному бізнесмену важливо цілеспрямовано вчитися спілкування з клієнтами для можливості постійного вдосконалення власної продукції. Зокрема, підприємець має оволодіти вміннями, що дозволяють у процесі спілкування знайти правильні відповіді на такі питання: «Як виявити реальні наміри й потреби замовника? Як можна задовольнити потреби клієнта? Чому клієнти мають Вам довіряти? Що і як треба робити підприємцю далі? Як треба реагувати на клієнтів, які виражають певні заперечення?» Доцільно також для себе визначити, із якими клієнтами варто мати справу та яких людей у ролі клієнтів краще не обирати;

– уміння в галузі тайм-менеджменту. Підприємцю треба навчитися правильно планувати свою роботу. Щодня серед усіх важливих справ він має виокремлювати 10 % першочергових завдань і виконувати їх на початку робочого дня. Також важливо навчитися досягати оптимального балансу між роботою та відпочинком, особистим життям;

– уміння добре знатися на фінансових питаннях. Кожний підприємець має бути добре обізнаним у бухгалтерській справі, бути здатним швидко

прораховувати можливості отримання матеріального прибутку й оцінювати фінансові ризики в кожній конкретній бізнес-ситуації;

– уміння здійснювати постійне професійно-особистісне самовдосконалення. Підприємець має правильно та своєчасно виявляти, яких знань, умінь, якостей йому бракує для успішного здійснення обраного виду підприємницької діяльності й із урахуванням цієї інформації знаходити оптимальні форми неперервної освіти (формальної чи неформальної) та самоосвіти, грамотно організувати процес самовиховання.

У науковій літературі КНР [126; 134; 137; 139; 147; 155; 166] також привернуто увагу до того, що необхідною передумовою успішного відкриття та здійснення приватної справи підприємцями в них мають бути сформовані відповідні професійно-особистісні якості. Зокрема, у цьому плані значний інтерес викликали ідеї Кай-фу Лі.

На думку автора, важливою для підприємця якістю є пристрасність, бо він має не просто працювати, а насолоджуватися своєю роботою, відчувати в процесі її виконання натхнення й ентузіазм, гостре бажання невтомно, щосили та старанно працювати щодня. Водночас бізнесмену мають бути притаманні такі якості, як раціональність, уважність, холонокровність, витриманість, урівноваженість. Адже він має уважно стежити за якістю своєї роботи та забезпечувати постійне вдосконалення свого товару (матеріальної продукції чи послуг), регулярно впроваджуючи у свою діяльність певні інновації [147].

Кай-фу Лі також зауважує, що важливими для китайського бізнесмена якостями є сміливість, готовність до ризику, причому він має на увазі не тільки комерційний ризик. Пояснюючи свою думку, автор звертає увагу на той факт, що основним фактором регуляції діяльності західних бізнесменів є розвинена правова система. На відміну від Заходу, у Китаї діяльність підприємців регулюють не тільки правовими засобами, але й «неписаними правилами». Порухення деяких із них підвладне тільки сильній і дуже сміливій особистості [там само].

До професійно важливих якостей підприємця Кай-фу Лі відносить також терпіння та «витривалість за межею уяви» [147], бо організація та ведення власного бізнесу вимагає від людини не тільки виявлення надзвичайних зусиль, але й готовності терпіти «фізичні та психічні тортури» [там само] через невдачі й навіть приниження з боку інших людей.

Як стверджує Кай-фу Лі, підприємець має демонструвати широкий кругозір, глибоке бачення проблеми, що є необхідною передумовою для наближення його компанії до успіху, причому здійснення цього є найменше витратним способом. Автор підкреслює, що «можливість плакає тільки підготовлений розум», тому треба широко «відкрити очі» [147]. Розкриваючи докладніше сутність вищевикладеної ідеї, дослідник уточнює, що підприємцю доцільно обрати ту царину для підприємницької діяльності, у якій він має досвід роботи. Якщо бізнесмен обирає інший вид діяльності, він має перед початком організації власного бізнесу докладно вивчити його специфіку, ознайомитися, які технології та моделі управління використовують у цій галузі, зібрати докладну інформацію про цей сектор ринку та потенційних конкурентів. Тільки в такому випадку майбутня підприємницька діяльність матиме високу ймовірність успіху.

За Кай-фу Лі, підприємець має виявляти високу чутливість до зовнішніх змін, що дозволяє швидко реагувати на появу нових можливостей бізнесу. Така чутливість забезпечується насамперед високою обізнаністю зі своєю діяльністю й уважним стеженням за будь-якими зовнішніми змінами, що мають певне відношення до обраного бізнесу.

У науковій літературі Китаю до професійно важливих для підприємців якостей віднесено також такі: чесність, ділова репутація, конкурентоспроможність, інноваційне мислення, працелюбність, толерантність, доброзичливість, інтелектуальна гнучкість, енергійність, благородність, амбіціозність, винахідливість, доброта, харизма, підприємницький талант, творча уява тощо [90; 126; 134; 137; 139; 146; 147; 155; 166].

Для уточнення можливостей виявлення використання ідей китайських авторів щодо структури та змісту підприємницької компетентності студентів в українській вищій школі й уточнення авторської точки зору з окресленого питання було також проаналізовано бачення окремими українськими науковцями цього питання. Як було встановлено, М. Ткаченко у своїй дисертаційній праці виокремив такі складники вказаної компетентності майбутніх фахівців:

- мотиваційно-ціннісний (сформованість необхідних ціннісних орієнтирів щодо оволодіння підприємницькою діяльністю та відповідних цільових настанов);

- знаннево-змістовий (засвоєння знань теоретичного та функціонально-технологічного характеру, розуміння шляхів виконуваних основних завдань і розв'язуваних проблем підприємництва, обізнаність із ринковими механізмами);

- особистісно-рефлексивний (умотивована здатність до творчого пошуку, спроможність передбачати, ризикувати з метою знаходження новітніх економічних можливостей, ініціативність, самостійність, гнучкість);

- операційно-діяльнісний (стійка готовність до здійснення підприємницької діяльності; оволодіння вміннями складати й оцінювати плани підприємницької діяльності, генерувати й реалізовувати нові ідеї з комерційної діяльності; індивідуально-творча активність; оволодіння діями та механізмами безперервного пошуку нових можливостей та оптимального використання ресурсів із метою отримання максимальної вигоди) [53 , с. 276, 277].

За висновками М. Стрельнікова, підприємницька компетентність фахівця включає такі компоненти:

- особистісний (сформованість професійно важливих для підприємця якостей);

- когнітивний (засвоєння знань із підприємницької діяльності, аргументування власної стратегії розв'язання ситуацій підприємництва;

– діяльнісний (сформованість організаторських, комунікативних, інноваційних, комерційних, функціональних умінь підприємця; адекватна самооцінка власної діяльності та за необхідності своєчасна корекція власної поведінки) [50, с. 204].

За висновками Ю. Білової, підприємницька компетентність людини об'єднує в собі такі складники: аксіологічний (ціннісно-мотиваційний) (розвиненість мотивів щодо здійснення підприємницької діяльності, морально-етичного ставлення до підприємництва у професійній діяльності та повсякденному житті); когнітивний (знаннєво-змістовий) (оволодіння знаннями теоретичного та технологічного (процедурного) характеру про сутність підприємництва та способи його реалізації); діяльнісний (практично-технологічний) (сформованість практичних умінь здійснення підприємницької діяльності, у тому числі вміння вибору ефективної бізнес-ідеї й форм підприємницької діяльності, творчого розв'язання наявних проблем на основі набутих знань); емоційно-вольовий (спроможність розуміти власний емоційний стан під час здійснення підприємницької діяльності, здатність гідно переживати відсутність результату, відкрито ділитися своїми емоціями, володіти собою в ситуаціях невизначеності) [4, с. 16, 17].

Зіставлення підходів китайських та українських науковців до визначення структури та змісту підприємницької компетентності студентів вищої школи свідчить про відсутність між ними принципових суперечностей. (Результати проведеного аналізу представлено в авторських публікаціях [16; 17]). На основі врахування різних точок зору науковців щодо зазначеного питання було зроблено висновок про те, що зазначена компетентність інтегрує в собі такі компоненти:

– мотиваційно-ціннісний (усвідомлення цінності підприємництва як фактора економічного розвитку країни та джерела матеріального прибутку підприємців, розвиненість мотивів щодо оволодіння механізмом організації та введення підприємницької справи);

– інформаційно-когнітивний – оволодіння студентами знаннями про сутність підприємництва й особливості його здійснення в різних країнах, способи отримання нової інформації й перевірки її достовірності, ролі інновацій як основного джерела успішного бізнесу; засвоєння основ менеджменту, маркетингу, фандрайзингу (залучення необхідних грошових, людських, матеріальних, інформаційних та інших ресурсів, які компанія не може забезпечити самостійно та які необхідні їй для реалізації певного проєкту або діяльності фірми загалом), нетворінгу (розбудова корисних формальних і неформальних соціальних зв'язків із працівниками різних організацій, які допомагають оперативно розв'язати певні проблеми), психології підприємства тощо;

– поведінково-діяльнісний – сформованість у майбутнього підприємця професійно необхідних груп умінь: організаційно-комунікативних (успішно розбудовувати комунікацію з різними людьми, мобілізувати й організувати підлеглих на виконання поставлених завдань, створювати здорову психологічну атмосферу в компанії та сприятливі для самореалізації кожного працівника умови); інноваційно-комерційних (здатність виявляти нові потреби ринку та швидко реагувати на них, розробляючи нові види товарів і послуг; уміння правильно визначати прибутки й доходи бізнесу, вартість продукції; спроможність обирати й оптимальним чином сполучати різні види господарської діяльності для отримання найбільшої вигоди; уміння грамотно проводити переговори з посередниками, постачальниками, споживачами й іншими групами населення; уміння організувати ефективну реалізацію власної продукції, співпрацю з іншими фірмами з метою розширення своєї діяльності й отримання прибутку); оцінно-коригувальних (уміння правильно оцінювати ситуації на ринку й актуальність власної продукції на ньому, власні інноваційні ідеї та дії, за необхідності своєчасно вносити необхідні зміни у власну підприємницьку діяльність і поведінку);

– особистісно-вольовий – сформованість у майбутніх фахівців необхідних для здійснення цієї діяльності особистісних якостей (наполегливість, ініціативність, самостійність, воля, креативність, інтелектуальна гнучкість, чесність, соціальна відповідальність, комунікабельність тощо).

2.3 Специфіка формування підприємницької компетентності студентів китайської вищої школи у сучасних умовах розвитку підприємництва

Як відзначено в науковій літературі (Лю Баоцунь, Лей Цзяхуань, Лю Веньцзе, Чжан Янтун), в умовах інтенсивного розвитку підприємництва в Китаї існує актуальна потреба в реалізації адаптованої до потреб сьогодення моделі підготовки молодих людей до здійснення вказаного виду діяльності та їх формування як підприємців нової формації, що сприятиме подальшому розвитку цього виду приватного бізнесу на рівні держави [128; 129; 173]. Тому проблема формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в Китаї знаходиться в центрі уваги багатьох науковців.

Важливо відзначити, що формування підприємницької компетентності студентів у сучасному Китаї має свою специфіку, зумовлену особливостями соціально-економічного розвитку країни. Для розкриття цієї специфіки вважаємо за доцільне навести коротку характеристику ролі та місця підприємництва в житті сучасних китайців.

Як з'ясовано в дослідженні, реалізація урядом політики економічної відкритості й усебічної підтримки підприємництва сприяли тому, що сьогодні в країні можна спостерігати бум підприємництва. Причому діапазон видів підприємницької діяльності в Китаї відрізняється значною широтою: від вуличної торгівлі національними сувенірами для туристів і маленькими кафе з традиційною їжею до реалізації масштабних ділових ініціатив на підґрунті застосування інноваційних комп'ютерних розробок.

Уряд КНР керується у своїх рішеннях актуальною для сьогодні ідеєю Ден Сяопіна про те, що створення сприятливих умов для збагачення пересічних людей є важливим аспектом економічної політики держави. У світлі цього успішність розвитку підприємництва в Китаї здебільшого можна пояснити наданням представникам цього виду бізнесу всебічної підтримки з боку державних інституцій.

Зміст такої підтримки знайшов відображення у відповідних нормативно-правових документах. Так, ще 2002-го року з метою поліпшення умов функціонування малих і середніх підприємств, забезпечення працевлаштування міських та сільських мешканців, підвищення ролі малих і середніх підприємств у соціально-економічному розвитку країни було прийнято «Закон КНР про розвиток малого та середнього бізнесу». Цей закон забезпечив указаним підприємствам рівні права з великими компаніями на участь у справедливій конкурентній боротьбі й укладання справедливих угод відповідно до закону, а також на державний захист законних доходів підприємців та інвесторів. Крім того, було задекларовано вимогу щодо надання значних податкових пільг тим підприємствам, які виявляють готовність працевлаштувати значну кількість безробітних і людей з обмеженими можливостями [122].

Після прийняття вказаного закону було розширено коло галузей промисловості, у яких дозволялось створювати приватні компанії, що належали до категорії малого й середнього бізнесу. Унаслідок таких змін держава зараз повністю контролює тільки стратегічно важливі сектори економіки. Крім того, китайський уряд почав розміщувати на підприємствах малого й середнього бізнесу держзамовлення.

Проведення сприятливої для розвитку підприємства державної політики в Китаї стало причиною того, що вже 2005-го року в країні функціонували приблизно 4,3 млн малих і середніх підприємств, у яких працювали біля 28 млн індивідуальних підприємців. Важливо також

відзначити, що представники малого та середнього бізнесу створювали біля 55 % ВВП [76; 84; 85; 88].

2007-го року в КНР було прийнято ще один важливий для розвитку підприємництва закон – «Закон КНР про речове право» – у якому було закріплено рівні речові права для представників різних форм власності, у тому числі приватної, та відзначено важливість фінансового стимулювання підприємницької діяльності з боку держави. Зокрема, у вказаному документі було задекларовано, що Народний банк Китаю має посилити керівництво кредитною політикою та поліпшити умови фінансування малих і середніх приватних підприємств [123].

Як встановлено в дослідженні, за останні півтора десятиріччя роль і значення малого й середнього бізнесу в загальній структурі економіки КНР ще більше зросли. Так, за новітніми статистичними даними відповідних департаментів Державної ради Китаю, сьогодні підприємці забезпечують більше 50 % податкових надходжень країни, понад 60 % ВВП. У цій сфері сьогодні працюють більше 80 % людей від загальної кількості працівників. Малі та середні підприємства складають більше 90 % від загальної кількості компаній у Китаї. Зазначимо також, що сьогодні в КНР більше 75 % нових робочих місць створено саме приватним бізнесом [73; 74; 91; 135].

Доцільно також додати, що особливу увагу уряд приділяє залученню мешканців сіл до підприємницької діяльності, адже їхній матеріальний статок є зазвичай набагато нижче від людей, які проживають у великих містах, а деякі сім'ї взагалі знаходяться на межі злиднів. Наприклад, селянам пропонують залучатися до роботи в галузі етнічного туризму, що користується значною популярністю в тих китайців та іноземців, які хочуть провести свій вільний час в екологічно чистих місцях на лоні чудової природи й ознайомитися зі звичаями та традиціями різних етнічних груп.

Зокрема, для стимулювання розвитку вказаного виду туризму й надання матеріальної підтримки бідним сільським сім'ям їм почали видавати державні матеріальні субсидії для створення необхідної для

розміщення туристів інфраструктури (ремонт старих будинків чи будівництво нових споруд, прокладання зручних для пересування доріг тощо), а також організувати первісну просвіту майбутніх підприємців задля забезпечення оволодіння ними необхідними для здійснення майбутньої професійної діяльності знаннями й уміннями. Описаний спосіб матеріальної підтримки селянам є більш ефективним, ніж просто видача їм кредитів. Адже залучення сімей до роботи в царині етнічного туризму передбачає надання їм відповідної фінансової, інформаційної, організаційної підтримки, що створює сприятливі передумови для досягнення ними успіху в організації та здійсненні власної підприємницької діяльності. У свою чергу, це забезпечує трудову зайнятість сільського населення, підвищення його матеріального статку. Важливо також зазначити, що вказані заходи сприяють інтенсивному розвитку в Китаї етнічного туризму як різновиду туристичної індустрії, що сьогодні в усьому світі сприймають як одну з найбільш економічно вигідних галузей економіки [14, с. 96].

Слід зазначити, що інтенсивний розвиток підприємництва в КНР забезпечив ефективний розвиток китайської економіки загалом, примусивши фахівців із різних країн світу говорити про китайське економічне чудо. Проте досягнення Китаєм видатних економічних успіхів стало можливим тільки за умови активної й системної підтримки цього бізнесу з боку держави та здійснення урядом добре продуманих заходів щодо активізації розвитку підприємництва, цілеспрямованої роботи представників різних органів державної влади зі стимулювання підприємницької активності китайських громадян.

Одним із ефективних інструментів стимулювання діяльності малого та середнього приватного бізнесу КНР є виважена податкова політика уряду, що проявляється не тільки в установленні щадних податків для малих і середніх приватних підприємств, звільненні фірм із невеликим доходом від податку на додану вартість і додатку на бізнес суб'єктів, але й у стимулюванні розвитку інноваційного підприємництва. Так, із цією метою інноваційним компаніям

надано право на податкове вирахування суми грошей у розмірі 150 % від витрат на проведення досліджень, спрямованих на розробку й упровадження нового товару або технології у виробництво [81; 111; 113].

Зазначена державна політика стосовно інноваційного підприємництва приносить довготривалі плоди. Так, малий та середній бізнес як сектор економіки забезпечує приблизно 65 % від загальної кількості патентів у країні, більше 75 % технічних нововведень та більше 80 % інноваційної продукції КНР. У свою чергу, інноваційна активність підприємців сприяє підвищенню рейтингу КНР на міжнародній арені, оскільки в останні роки спостерігається постійне збільшення поданих китайцями патентних заявок.

Для виявлення динаміки за цим показником наведемо відповідні дані. Так, у 2008 р. Китай подав 1223 патентні заявки, у 2018 р. – 12589 таких заявок (тобто їх число перевищувало більш ніж в десять разів показник десятирічної давності), а в 2019 р. – уже 58990 заявок. Останній із наведених результатів дав змогу КНР у минулому році вперше стати лідером серед інших країн за кількістю міжнародних патентних заявок, поданих до Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO), та витіснити США з першої позиції, яку американці займали понад 40 років. Як відзначив керівник указаної організації Ф. Гаррі під час проведення прес-конференції, успіх КНР значною мірою пояснюється добре продуманою стратегією китайського керівництва щодо сприяння розвитку інновацій та економіки загалом на основі забезпечення збільшення рівня її вартості [24; 102].

У контексті порушеної проблеми значний інтерес представляють також висновки Чжань Шуньхуея, який вважає малий та середній приватний бізнес вузловою ланкою економічної системи КНР. На думку автора, висока значущість підприємництва як каталізатора інтенсивного соціально-економічного розвитку Китаю пояснюється насамперед такими його основними перевагами:

– професійна діяльність більшої частки китайського населення пов'язана з різними видами підприємництва, що сприяє успішному

розв'язанню проблеми безробіття в КНР та активізації розвитку продуктивних сил у суспільстві;

– приватний малий та середній бізнес дозволяють підвищити ефективність використання наявних у країні ресурсів шляхом залучення в оборот бездіяльних громадських фондів;

– підприємці спроможні більш швидко та гнучко, ніж представники великого бізнесу, реагувати на зміну ситуації на ринку товарів та відповідним способом діяти в ній на основі врахування наявних реалій та нових запитів з боку членів суспільства;

– малий приватний бізнес сприяє підвищенню в КНР загальної продуктивності праці, а також зростанню відповідальності бізнесменів під час вибору й інвестування конкретних підприємницьких проєктів [58, с. 21].

Висвітлюючи особливості організації підприємництва на території Китаю, слід також зауважити, що ці особливості значною мірою зумовлені також ментальними традиціями китайського народу. Так, у житті китайців важливу роль виконують сімейні відносини, тісний психологічний зв'язок між представниками різних поколінь, які дотепер часто проживають в одному мешканні. Тому провідне місце серед малих приватних підприємств займають сімейні фірми. За статистичними даними, в останні роки біля 55 % усіх діючих в Китаї приватних підприємств складають сімейні компанії, працівниками якої є члени нуклеарних сімей. У свою чергу, частка сімейних підприємств, де працюють члени розширених (ненуклеарних) сімей, взагалі перебільшує 85 % [5; 158; 160; 167; 171].

Як відзначається в оприлюдненій у грудні 2019 року доповіді про сімейне підприємництво, що була підготовлена Дослідницьким центром Всекитайської асоціації промисловців і торговців спільно з Університетом Сунь Ятсена, Чжецзянським університетом та однією з найвідоміших сімейних фірм Сянгана Така, домінування сімейних компаній серед інших малих підприємств має свої позитивні й негативні аспекти. З одного боку, така ситуація сприяє встановленню довірливої атмосфери між працівниками,

підвищує їх готовність до ризику, а як наслідок – ефективність роботи компанії. З іншого боку, сьогодні не менше трьох чвертей підприємств відчують проблему відсутності наступника, бо багато дітей підприємців не хочуть займатися сімейною справою. Зокрема, за наведеними в доповіді даними, понад 40 % з опитаних 1014 підприємців старше 50 років хочуть передати справу в руки своїх дітей, тоді як з тих тільки 35 % готові до цього, а 31 % не проявляють такого бажання взагалі [5; 160].

Ще однією характерною ознакою підприємництва в Китаї, як уже зазначалось раніше, є гуансі. Основною вимогою до людини для можливості розбудови нею своєї системи гуансі є не наявність багатства, високого соціального статусу чи певних професійних умінь, а прагнення зберігати власне «обличчя» (面子).

Суть цього терміну наближується за сенсом до поняття ділової репутації, позитивного іміджу фахівця, наявність яких є важливим фактором для прояву довіри до людини з боку інших членів соціальної групи. Власна репутація людини напрацьовується роками, однак будь-який безчесний вчинок може знищити її в одну мить. У свою чергу, наслідком такої ситуації є руйнування гуансі особистості, тобто руйнуються всі напрацьовані нею неформальні зв'язки із членами певної спільноти, а сама людина втрачає свій неформальний статус належності до цієї групи. Тому китайці дуже піклуються про збереження власного «обличчя» (репутації) [7; 77; 79; 109; 118].

Отже, гуаньсі є набагато більш складним поняттям, ніж просто відбиття ділових зв'язків між працівниками, воно втілює в собі своєрідний ментальний концепт китайського народу та відображення цілої мережі, системи неформальних взаємовідносин між людьми на основі територіальної близькості, відчуття духовної спорідненості та інших неформальних аспектів спілкування, прояву взаємоповаги один до одного, надання допомоги, визнання професіоналізму партнера тощо. Гуаньсі для кожного підприємця складає його соціальний капітал, забезпечує йому соціальний кредит,

визначає соціальний статус. Гуаньсі можна зміцнювати та розвивати, а можна втратити. Очевидно, що успішність діяльності кожного китайського підприємця значною мірою визначається його місцем у системі гуаньсі та готовністю до зміцнення свого статусу в цій мережі [72].

Уточнимо, що в Китаї існують різні підстави для розбудови гуансі: місце проживання й діалект, яким послуговуються члени певної неформальної групи; фіктивна спорідненість (наприклад, об'єднання людей з однаковим прізвищем); реальна спорідненість (найміцніший вид зв'язків між представниками спільноти); місце роботи (наприклад, спільний бізнес) чи навчання; належність до торговельної асоціації чи громадського клубу; особиста дружба з людьми [7; 70; 89; 94; 121].

Варто також зауважити, що характерними ознаками гуансі є такі: тривалість (особисті взаємини не культивують для здобуття одноразового результату); висока гнучкість, що дозволяє підприємцю в цій системі відносин вміло лавірувати між офіційними й неофіційними правилами та законами, а в разі внесення змін у законодавство – швидко підлаштовуватися під нові юридичні вимоги; доступність і важливість указаних зв'язків для кожного члена суспільства; суперечливість впливу на суспільство загалом (ці неформальні зв'язки, з одного боку, спричиняють появу суттєвих вад у роботі офіційних інститутів, а з іншого боку – виконують роль дієвого засобу для розв'язання багатьох породжуваних ними проблем); приватний, міжособистісний характер цих взаємин, тобто ці взаємини встановлюються виключно між конкретними людьми, а не між фірмами [7, с. 221].

На підставі вищевикладеного можна підсумувати, що за останні десятиріччя Китай досяг значних успіхів у розвитку підприємництва, завдяки чому країна зараз займає одне з ключових місць у світовій економіці. Однак китайські фахівці відзначають, що в цій царині сьогодні існує багато принципових проблем. Як констатує Чжан Хунцзян, серед основних труднощів і проблем, із якими стикаються китайські підприємці, першочерговими є такі:

1) достатньо інертне зовнішнє середовище через надмірну регламентацію діяльності підприємців і процедури контролю за її результатами, тобто діючі закони й постанови занадто бюрократизовані й у багатьох аспектах обмежують творчу активність бізнесменів;

2) недосконалість системи виконавчої влади в розв'язанні різних економічних, фінансових і адміністративних проблем малих та середніх приватних підприємств;

3) існування значних труднощів і різноманітних перепон в отриманні підприємцями фінансування, кредитів чи необхідних гарантій;

4) діюча система державної підтримки малого й середнього приватного бізнесу все ще перебуває на початковому етапі свого становлення, що стримує розвиток підприємств та ускладнює появу нових приватних компаній [30, с. 21].

Чжань Шуньхуей відмічає, що існування низки проблем у галузі підприємництва значно уповільнює темпи його розвитку. Так, реалізація на практиці положень державних постанов і наказів у галузі малого приватного бізнесу часто ускладнюється некваліфікованими діями чиновників, які належать до середніх та нижчих ланок управління. Наприклад, гострою проблемою для підприємців є своєчасне отримання кредитів, адже нерідко банки затягують можливість здійснення цієї процедури. Негативним фактором для розвитку підприємництва є прояв свавілля з боку багатьох місцевих чиновників, які знаходять необґрунтовані причини для того, щоб примусити керівників малих фірм сплачувати штрафи. Суттєвою проблемою є також низька обізнаність певної частини власників фірм із питаннями організації та ведення малого бізнесу, що часто призводить до банкрутств цих підприємств [58, с. 21–22]. Необхідно також підкреслити, що на розвиток підприємництва в КНР в останні роки негативно впливає значне загострення конкурентної боротьби між КНР та іншими країнами (особливо США), представники яких у прагненні прибрати небезпечних конкурентів із ринку

часто не гребують використовувати різноманітні аморальні способи тиску на них.

Із метою підвищення ефективності підприємницької діяльності в КНР це питання регулярно обговорюють на з'їздах КПК, різного рівня нарадах та інших офіційних заходах. Так, Сі Цзіньпін у своїй доповіді на XIX Всекитайському з'їзді Комуністичної Партії Китаю наголосив на необхідності рішуче «проривати кайдани затверділих інтересів» [163], активно зміцнювати, заохочувати, підтримувати, орієнтувати й розвивати недержавний сектор економіки, стимулювати інтенсивний розвиток індустріалізації нового типу [там само].

Слід також відзначити, що 13 грудня 2019 року відбулося четверте засідання «Національної провідної групи» Державної ради, діяльність якої спрямована на стимулювання розвитку малого й середнього приватного бізнесу в КНР. Зокрема, на цьому засіданні обговорювали питання покращення бізнес-середовища для підприємців, визначали шляхи підвищення ефективності їхньої діяльності [135].

Як встановлено, китайські вчені у своїх працях теж висловлюють різні пропозиції щодо ліквідації вад, існуючих у галузі підприємництва. Так, на думку Чжань Шуньхуея, їх подоланню сприяє проведення таких заходів:

- удосконалення законодавства щодо захисту приватної власності та забезпечення соціальних гарантій для підприємців;
- забезпечення практичної реалізації всіх діючих положень щодо малого та середнього бізнесу, створення більше сприятливих економічних і соціальних умов для успішного господарювання;
- створення для малого бізнесу не тільки на папері, але й у дійсності рівних умов із підприємствами державної, колективної, іноземної та інших форм власності в плані оподаткування, кредитування, експортування, імпортування й інших важливих аспектів роботи;
- закріплення прав приватних підприємств на участь у створенні кооперативів і народних банків на акціонерній основі [58, с. 22].

Як підкреслено в сучасній китайській науковій літературі, одним із дієвих шляхів підвищення ефективності підприємницької діяльності в Китаї є забезпечення цілеспрямованої підготовки молоді до її здійснення, формування в кожній особистості підприємницької компетентності. У світлі цього Чжун Лі, Йюлі Чжан та Гаррі Матлай нагадують, що сучасна підприємницька освіта в КНР почала формуватися на початку ХХІ ст. При цьому важливою особливістю навчання студентів за вказаним профілем було не тільки забезпечення оволодіння ними необхідними теоретичними знаннями в галузі майбутньої діяльності, але й залучення до практичної роботи в окресленій царині [82, с. 496].

Як зауважують Чжан Сюе та Чжао Мінхуей, із кожним роком у КНР проводять усе більше досліджень, присвячених проблемі формування в молоді підприємницької компетентності, розкриттю можливостей спеціально організованої освіти щодо розвитку підприємницьких здібностей особистості, виявленню основних факторів, які забезпечують успішність її підприємницької діяльності. На основі проведеного наукового пошуку вказані автори встановили, що отримання фахівцями підприємницької освіти (формальної чи неформальної) дійсно сприяє формуванню в них підприємницької компетентності, а як наслідок – забезпечує підвищення ефективності їхньої майбутньої професійної діяльності як підприємців, досягненню їхніми фірмами високих корпоративних результатів. Зокрема, ці керівники вміють забезпечувати кваліфіковане управління діяльністю працівників підприємства й інтеграцію наявних у ньому ресурсів, грамотно здійснювати процес позиціонування товару на ринку, оптимальним способом використовуючи його переваги та можливості свого бізнесу, розробляти науково обґрунтовані стратегії корпоративного розвитку тощо. Отже, формування підприємницької компетентності працівників забезпечує досягнення ними успіху в галузі приватного малого бізнесу [139].

Схожі наукові погляди має Чжань Шунхуей, який звертає увагу на те, що сучасний етап розвитку малого приватного бізнесу характеризується

інтенсивним формуванням конкурентного середовища. Це вимагає від власника компанії прояву високого рівня підприємницької компетентності, адже її сформованість у підприємця є важливою запорукою того, що він зможе розробити оптимальну стратегію розвитку свого підприємства, вибір якої має величезне значення для забезпечення його успішної роботи в умовах загострення конкурентної боротьби, грамотно організувати функціонування виробництва, успішно реалізувати всі функції, пов'язані з веденням власного бізнесу та розвитком власної ділової активності. Як підсумовує автор, рівень сформованості підприємницької компетентності власника фірми значно зумовлює визначення його ділових прагнень, бачення філософії свого бізнесу, обрання моделі підприємницької поведінки. А це, у свою чергу, суттєво визначає успішність роботи підприємства й розвиток його конкурентних можливостей [58, с. 22].

Чжан Сючжень та Чжао Миньхуей наголошують, що ефективне формування зазначеної компетентності в молоді не тільки забезпечує успішність у майбутньому їхньої власної приватної справи, але й позитивно впливає на подальший розвиток економіки в країні загалом, адже успішність значної кількості малих підприємств у Китаї спонукає все більше молодих людей займатися малим бізнесом, забезпечуючи працевлаштування чималої частини населення. Крім того, загострення конкурентної боротьби за збут продукції примушує підприємців розробляти нові товари, що відповідають актуальним запитам людей і мають певні стійкі конкурентні переваги порівняно зі старими варіантами товарів. У свою чергу, це позитивно впливає на економічний стан країни [139].

Як було з'ясовано в процесі дослідження, достатньо численна група науковців (Лю Баоцунь, Лей Цзяхуань, Лю Веньцзе, Чжан Янтун та інші) вважає, що для підвищення ефективності підприємницької освіти в КНР, успішного формування підприємницької компетентності в китайській молоді доцільно ретельно вивчати теорію та практику організації цієї освіти в США, де вона зародилася багато років тому. Поступово американська модель

навчання підприємництва перетворилася в потужну й найбільш авторитетну у світі школу підготовки молоді до здійснення підприємницької діяльності. Тому автори вважають, що творче використання провідних теоретичних і практичних доробок досвідчених американських фахівців у підприємницькій освіті Китаю дозволяє значно підвищити її якість [128; 129; 173].

Зокрема, у дослідженні в пригоді стала праця Лей Цзяхуаня, у якій проаналізовано історичну ретроспективу становлення системи підготовки молоді до підприємницької діяльності в США. Як зазначає автор, ця підготовка розвивалась за такими напрямками: від вузької освіти до масової, від окремих розрізнених курсів навчання молоді основ підприємництва до інтегрованого циклу навчальних дисциплін з організації та ведення власної справи, від домінування в освіті вказаного профілю утилітаристських ідей до поступового втрачання значущості цих обмежених ідей як освітніх орієнтирів і неабиякого розширення змісту навчання підприємництва шляхом залучення студентів до вивчення більше широкого кола наукових галузей, пов'язаних із указаним видом професійної діяльності [173]. Оскільки історія становлення підприємницької освіти в Китаї за багатьма аспектами є схожою на американську, сформульовані Лей Цзяхуанем висновки дозволяють китайським фахівцям уникнути багатьох помилок під час проектування подальших перспектив розвитку зазначеної системи.

Аналогічні ідеї висловили у своїй публікації Лю Веньцзе та Чжан Янтун. Зокрема, автори констатували, що становлення сучасної підприємницької освіти в КНР має набагато більш коротку історію, ніж у США, проте цей процес в обох країнах відбувався переважно за схожими етапами. Так, якщо на початковому етапі свого розвитку ця освіта здійснювалася за допомогою викладання студентам окремих навчальних курсів, то сьогодні підготовка молоді до підприємницької діяльності в США та КНР являє собою цілісну систему, що реалізується в більшості закладів формальної освіти (зокрема, особливу увагу приділяють її організації

в коледжах і в університетах) і профільної додаткової освіти та передбачає залучення студентів до різних видів підприємницької діяльності. У світлі цього автори пропонують критично вивчати та творчо застосовувати в китайських реаліях прогресивний американський досвід формування підприємницької компетентності студентської молоді [129].

Цінними є також сформульовані Лю Баоцунем теоретичні положення про необхідність керуватися в процесі модернізації підприємницької освіти в КНР висновками американської асоціації підприємців про те, що кожна людина має навчатися підприємництва протягом усього життя, а тому цей процес має відбуватися на етапі отримання нею початкової, середньої, вищої освіти й інших видів безперервної освіти. У зв'язку із цим кожний майбутній фахівець без урахування спеціальності, за якою він навчається у вищій школі, має обов'язково отримувати хоча би первинну освіту в галузі підприємництва [128].

Хао Ні та Йінхуа Йі теж наголошують на необхідності більш активного впровадження в КНР ідеї про неперервне здійснення підприємницької освіти китайської молоді. Зокрема, дані проведеного ними дослідження доводять, що перенесення початку реалізації цієї освіти з етапу вищої школи на середню школу, а також організація подальшого навчання молодих людей підприємницької справи вже на етапі отримання ними вищої освіти дозволяє суттєво покращити показники сформованості в них підприємницької компетентності [75, с. 8].

Лю Веньце та Чжан Янтун також підкреслюють, що методологічна концепція навчання китайської молоді підприємництва має постійно оновлюватися згідно з вимогами часу та перспективами подальшого розвитку підприємництва в КНР, даючи молодим людям можливість обирати оптимальний для них спосіб проходження підготовки підприємців з її численних варіантів, які суттєво відрізняються між собою за характером і змістом освіти. При цьому, відповідно до сучасних запитів китайського суспільства, для тих, хто бажає, треба розширити їх можливості навчатися

підприємницької справи в закладах освіти різних типів і за різними моделями [129].

Як зазначають Цзюнь Лі, Йюлі Чжан та Гаррі Метлей, процес навчання студентів підприємництва вимагає формування в них відповідної компетентності, розвитку прагнення постійно вдосконалювати свою продукцію та забезпечувати її стійкі конкурентні переваги на світовому ринку. У світлі цього важливо забезпечувати своєчасну модернізацію організації та змісту формальної професійної підприємницької освіти, яку молоді люди отримують насамперед у закладах вищої освіти, а також гармонійно доповнювати цю освіту різними моделями неформальної освіти відповідного профілю, участю в позааудиторній діяльності, а також самоосвітою відповідного спрямування [82, с. 502].

Неабиякий інтерес у дослідженні викликали теоретичні положення, сформульовані в спільній науковій праці Хао Ні та Йінхуа Йі. Як зауважують автори, актуальність формування підприємницької компетентності студентів у сучасній вищій школі КНР можна пояснити декількома важливими чинниками. За висновками вчених, сформованість цієї компетентності є необхідною передумовою для успішного ведення малого та середнього бізнесу в сучасних умовах жорсткої конкурентної економічної боротьби в межах як території Китаю, так і світового ринку загалом. Причому сьогодні особливим попитом у різних груп потенційних споживачів користуються високотехнологічна й інноваційна продукція, яку можуть розробити тільки люди з високим рівнем освіченості. Тому автори зазначають, що сьогодні фахівці з вищою освітою мають більше шансів успішно займатися підприємницькою справою, ніж люди з низьким рівнем освіти [75, с. 2]. Ця ідея цілком узгоджується з положеннями західної теорії людського капіталу, які були сформульовані в середині ХХ ст. Г. Беккером, Т. Шульцем та отримали подальший розвиток у працях їхніх послідовників [106; 107].

За результатами наукових розвідок різних науковців (Геншу Лу, Йінхуа Йі, Хао Ні, Хуей Кен, Чженся Пен), організація цілеспрямованого процесу

формування підприємницької компетентності в студентів вищої школи забезпечує також позитивні зміни в їх мотиваційній і ціннісній сферах. Так, здобуття молодими людьми підприємницької освіти сприяє формуванню в них позитивного ціннісного ставлення до підприємництва, а також виникненню прагнень і намірів щодо прилучення до цієї професійної справи, розвитку відповідних мотивів із цього питання [75; 119].

Аналогічні результати у своєму дослідженні отримали Сінцзянь Вей, Сяолан Лю, Цзянь Ша, які довели, що грамотно з педагогічної точки зору організована підприємницька освіта сприяє формуванню не тільки підприємницьких навичок студентів, але й позитивного ціннісного ставлення до інновацій, а також розвитку інноваційного мислення. Однак для цього під час розроблення відповідних навчальних програм і реалізації практичної підготовки молодих людей до підприємницької діяльності важливо передбачити розкриття питання інноваційності цієї діяльності [117].

Роль підприємницької освіти як засобу формування у студентів відповідної компетентності й, зокрема, розвитку в них інноваційного мислення розкрито також у статті Сю Пін Юе, Йенчун Джим Ву, Вей Фан Чена. Як підкреслюють автори, саме необхідність забезпечення розвитку вказаного мислення в майбутніх підприємців є тією характерною особливістю, яка суттєво відрізняє зміст їхньої підготовки та професійної підготовки фахівців в інших близьких галузях (економіка, управління тощо), оскільки підприємець зможе досягти успіху тільки в тому випадку, коли він запропонує споживачам принципово новий товар у формі матеріального об'єкта, послуги чи технології. У свою чергу, процес навчання майбутніх підприємців буде сприяти розвитку в них інноваційного мислення тільки в тому випадку, якщо освіта буде мати інноваційний характер [78].

У контексті порушеної проблеми дослідження доцільно також привернути увагу до сформульованих Лей Цзяхуанем висновків про те, що зміст освіти, який забезпечує підготовку молоді для бізнесу загалом і для підприємництва зокрема, має певні відмінності. Так, під час здійснення

першого з указаних видів підготовки наголос роблять на оволодінні студентами знаннями про внутрішні організаційні структури управління й управління корпоративним зростанням, бізнес-маркетинг, венчурний капітал тощо, тобто знаннями про ведення, як правило, крупного бізнесу. У свою чергу, у процесі підготовки молоді до підприємництва (тобто до ведення малого чи середнього приватного бізнесу) акцент потрібно робити на опануванні фахівцями знань про те, як розпочати свою справу «з нуля» та забезпечити її подальший розвиток, тому що через брак цих знань і практичного досвіду в господарів малих підприємств більшість із цих підприємств закривається в перші роки після створення [173].

Відзначаючи актуальність проблеми подальшого вдосконалення якості професійної підприємницької освіти у вищій школі КНР, необхідно водночас підкреслити нагальність іншої проблеми – забезпечення формування підприємницької компетентності у студентів, які навчаються за іншими спеціальностями. Цій проблемі в сучасній науковій думці КНР сьогодні теж приділяють значну увагу.

Зокрема, у зв'язку із цим інтерес має праця Шу-Мей Вана, Сью-Пін Юе, Пей-Чан Вена, у якій обґрунтовано ідею про важливість забезпечення гармонійного поєднання професійної освіти різного профілю та викладання циклу дисциплін, спрямованих на формування підприємницької компетентності особистості. Як підкреслюють автори, успішне виконання цього завдання вимагає створення й реалізації на практиці відповідних педагогічно обґрунтованих навчальних програм, що забезпечують підготовку людини до підприємницької діяльності [78].

Під час проведення дослідження було встановлено, що підготовка кваліфікованих кадрів до ведення бізнесу в КНР забезпечується інтеграцією зусиль уряду, закладів освіти та власне підприємців. Як наголошує Юй І, зазначену інтеграцію можна реалізувати за такими напрямками:

- створення відповідної нормативної бази та стабільного соціально-економічного середовища в країні, що є необхідними передумовами для ефективного формування кадрового потенціалу підприємства;
- організація й фінансування державними органами влади заходів, спрямованих на створення системи додаткової освіти з підготовки та підвищення кваліфікації підприємців;
- розроблення й затвердження професійно-освітніх стандартів кадрів підприємництва для конкретних професійних галузей;
- забезпечення міцної взаємодії державних і недержавних структур, координації китайських і міжнародних програм у сфері підготовки кадрів для малого підприємництва;
- надання фінансової й організаційної підтримки підприємцям (у тому числі забезпечення медичного й пенсійного страхування);
- створення й удосконалення системи контролю за якістю підготовки кадрів для малого й середнього бізнесу, проведення відповідних кваліфікаційних іспитів;
- визначення балансу попиту та пропозицій кадрів для підприємництва, оптимізація структури кадрового потенціалу [60, с. 123; 124].

Отже, можна підсумувати, що проблема формування підприємницької компетентності у студентів вищої школи Китаю є сьогодні об'єктом дослідження для багатьох китайських науковців. Зокрема, учені довели, що підвищення рівня її сформованості в майбутніх фахівців є необхідною передумовою для забезпечення їхньої успішної професійно-особистісної самореалізації в галузі підприємства й інтенсивного розвитку економіки в країні загалом.

У китайській науковій літературі також наголошено на важливості формування зазначеної компетентності в майбутніх фахівців, які отримують різні спеціальності. Це має відбуватися під час вивчення ними різних

профільних дисциплін, отримання неформальної освіти, реалізації різних видів позааудиторної та, зокрема, самоосвітньої діяльності.

За висновками китайських дослідників, у процесі розв'язання зазначеної проблеми необхідно враховувати, з одного боку, цінні доробки провідних зарубіжних освітян, а з іншого боку – соціально-економічну ситуацію, що склалася в країні, ментальні особливості китайського народу, наявні теоретичні та практичні напрацювання із цієї проблеми китайських науковців і підприємців-практиків. Це є підставою для пошуку нових ефективних шляхів, методів, форм, технологій формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР.

Слід також відзначити, що визначені китайськими вченими теоретичні засади формування підприємницької компетентності студентів закладів вищої школи, сформульовані дослідниками ґрунтовні положення про шляхи, умови, методи здійснення цього процесу представляють значний інтерес для зарубіжних і, зокрема, українських науковців і педагогів-практиків. Водночас важливо наголосити, що існує актуальна потреба в продовженні наукового дослідження проблеми формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР та забезпеченні постійного вдосконалення цього процесу з урахуванням наявних у країні реалій.

Висновки до розділу 2

Під час проведення наукового пошуку було також проаналізовано підходи китайських та українських науковців до визначення таких ключових понять, як «компетентність», «підприємництво», «підприємницька компетентність». На основі врахування різних точок зору науковців було визначено, що в дисертації під підприємницькою компетентністю розуміємо інтегральне особистісне утворення людини, яке забезпечує її здатність успішно здійснювати підприємницьку діяльність, спрямовану на отримання певних матеріальних і соціальних вигід.

Із урахуванням точок зору різних учених щодо структури та змісту підприємницької компетентності студентів зроблено висновок про те, що ця компетентність включає такі компоненти: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення цінності підприємництва, розвиненість мотивів щодо оволодіння цією справою); інформаційно-когнітивний (оволодіння студентами знаннями про сутність підприємницької діяльності та механізм її здійснення); поведінково-діяльнісний (сформованість професійно необхідних груп умінь: організаційно-комунікативних, інноваційно-комерційних, оцінно-коригувальних); особистісно-вольовий (сформованість у майбутніх фахівців особистісних якостей, необхідних для здійснення цієї діяльності).

Як визначено в дослідженні, підприємництво займає центральне місце в загальній структурі економіки КНР, а професійна діяльність більшої частки населення країни пов'язана з різними видами малого та середнього бізнесу. У світлі цього в країні існує актуальна потреба в забезпеченні цілеспрямованого формування підприємницької компетентності кожної особистості, причому цей процес має охоплювати початкову, середню та вищу освіту, а також інші види безперервної освіти.

Результати наукових розвідок китайських науковців засвідчують, що ведення сучасного малого та середнього бізнесу відбувається в умовах жорсткої конкурентної економічної боротьби як усередині країни, так і в масштабах світового ринку загалом, а особливим попитом у різних груп населення користується високотехнологічна й інноваційна продукція. У світлі цього випускники закладів вищої освіти мають більше шансів успішно займатися підприємницькою справою, ніж люди з низьким рівнем освіти.

У дослідженні з'ясовано, що сутність підприємницької діяльності полягає в продукуванні й упровадженні бізнесменом у своїй практичній діяльності певних інновацій. Виходячи із цього, рішення грамотного підприємця спрямовані не стільки на обрання оптимальних засобів для досягнення певної мети, скільки на формулювання для себе альтернативних

цілей і самостійний пошук методів їх досягнення. Слід також відзначити, що підприємці, на відміну від фахівців більшості інших спеціальностей, не використовують готових інструментів у своїй діяльності, а самостійно створюють ці інструменти (Чжан Вейїн).

У дисертації відзначено, що формування підприємницької компетентності студентів у Китаї має свою специфіку, зумовлену особливостями соціально-економічного розвитку країни та ментальними традиціями китайського народу. Зокрема, характерною ознакою підприємництва в Китаї є гуансі, що відображає систему неформальних зв'язків людини всередині певної соціальної групи, члени якої підтримують один одного й надають допомогу в розв'язання наявних проблем. За результатами наукових розвідок китайських дослідників, розбудова підприємцем зазначених відносин є необхідною передумовою для успішного ведення бізнесу. При цьому основною вимогою для можливості розбудови людиною своєї системи гуансі є збереження нею власного «обличчя» (ділової репутації, позитивного іміджу). Втрата «обличчя» призводить до руйнування гуансі підприємця, а це, як правило, спричиняє банкрутство його компанії.

Матеріали розділу знайшли відображення в таких публікаціях автора: [13–18].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Акімов О. Особливості формування професійних компетентностей державного службовця в контексті євроінтеграції України. *Державне управління та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. 2015. Вип. 1. С. 207–217.

2. Башкір О. І. Науково-педагогічна діяльність кафедр педагогіки у вищих педагогічних навчальних закладах України (початок ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Харків, 2019. 525 с.

3. Бібік Н. В. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* [за заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ : К.І.С., 2004. С. 45-50.
4. Білова Ю. А. Поняття та структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців економічного профілю. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти* : зб. наук. пр. Рівнен. держ. гуманіт. ун-ту. Рівне : РДГУ, 2013. Вип. 7. С. 15–17.
5. В Китае вышел первый доклад, посвященный семейным предприятиям страны. URL: <http://russian.people.com.cn/31518/7674984.html> (дата обращения: 14.04.2019).
6. Варналій З. С., Сизоненко В. О. Основи підприємницької діяльності : підручник. Київ : Знання України, 2004. 404 с.
7. Веселова Л. С. Понятие и роль неформальных отношений «гуаньси» в экономической жизни современного Китая. *Проблемы современной экономики*. 2014. № 1 (49). С. 218–221.
8. Голець М. Українська термінологія в галузі освіти. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»* : зб наук. статей. Сер. : Проблеми української термінології. Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2010. № 676. С. 79–82.
9. Господарський кодекс (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2003. № 18, № 19–20, № 21–22, ст. 144) (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15> (дата звернення: 23.05.2019).
10. Гришина Н. В. Підвищення ефективності використання потенціалу малого підприємництва у забезпеченні стійкого економічного зростання : дис. ... канд. економ. наук : 08.00.04. Одеса, 2016. 269 с.
11. Данилова Г. С. Управління процесом становлення професійної компетентності методиста. Київ : УПКККО, 1995. 80 с.
12. Дрижак В. В. Педагогічні основи підготовки старшокласників до підприємницької діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 1997. 20 с.

13. Ду Цзінсюй. Визначення поняття «підприємницька компетентність» у китайській та українській науковій думці (результати порівняльного аналізу). *Інноваційна педагогіка*. Вип. 22. Т. 1. С. 13-15.

14. Ду Цзінсюй. До питання формування підприємницької компетентності студентів в університетах КНР. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка*. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2018. Вип. 8(32). С. 94-99.

15. Ду Цзінсюй. Підприємницька компетентність як педагогічна категорія. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків: ТОВ «Вид-во НТМТ», 2017. Вип. 4(84). С. 25-32.

16. Ду Цзінсюй. Порівняльна характеристика стану розробленості проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в КНР та Україні. *Теорія та методика навчання та виховання*: зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г.С. Сковороди. Харків, 2020. Вип. 48. С. 32-41.

17. Ду Цзінсюй. Про сутність поняття «підприємницька компетентність». *Фундаментальні та прикладні дослідження* : сучасні науково-практичні рішення та підходи : зб. матер. III-ї Міжнарод. наук.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобич, 17 листопада 2017 р.). Баку – Ужгород – Дрогобич. 2017. С. 171-173.

18. Ду Цзінсюй. Структура та зміст підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матер. III Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 10 квітня 2018 р.). С. 214-217.

19. Єльнікова Г. В. Компетентнісний підхід до моделювання професійної діяльності керівника вищого навчального закладу. *Теорія та методика управління освітою*. 2010. Вип. 4. URL: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/metod_upr_osvit/v_4/7.pdf (дата звернення: 09.12.2019).

20. Закатнов Д. О., Капустіна О. В. Професійне самовизначення старшокласників : метод. посіб. Київ : КНЕУ, 2003. 112 с.

21. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» (Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 3, ст. 23) (із змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17> (дата звернення: 26.11.2019).

22. Земка О. В. Модель формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Науковий часопис : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Сер. 16 : Творча особистість учителя : проблеми теорії і практики.* Київ : Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 29. С. 110–114.

23. Каландирець Н. М. Поняття підприємницької компетентності майбутніх економістів-аграрників. *Науковий вісник [Національного університету біоресурсів і природокористування України]. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія.* 2015. Вип. 220. С. 32–37.

24. Калюков Е. Китайцы получили рекордное число патентов на свои изобретения. URL: https://www.rbc.ru/technology_and_media/08/01/2019/5c343eb49a7947aaced9ef0b (дата обращения: 17.01.2020).

25. Канченко Т. В., Панченко М. П. Основи економіки : підручник [заг. ред. О. А. Шенін]. Київ, 2003. 320 с.

26. Кемпбелл Р. М., Брю С. Л. Аналітична економія : принципи, проблеми і політика. Ч. 1 : Макроекономіка. [Пер. з англ.]. Львів : Просвіта, 1997. 671 с.

27. Коберник О. М. Теоретико-методичні засади компетентнісного підходу в технологічній освіті. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми :* зб. наук. пр. К.–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2014. Вип. 37. С. 85–91.

28. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [упоряд. : Л. Гриневич, О. Елькін, С. Калашнікова, І. Кобернік та ін.]. Київ, 2016. 34 с.

29. Кравченко В. О. Основи менеджменту : навч. посіб. Одеса : Атлант, 2012. 211 с.

30. Кулик И. В., Чжан Хунцзян. Политика развития малого и среднего предпринимательства в Китае. *Ученые заметки ТОГУ*. 2014. Т. 5. № 4. С. 199–203.

31. Кучай О. В. Компетенція і компетентність – відображення цілісності та інтеграційної суті результату освіти. *Рідна школа*. 2009. № 11. С. 44-48.

32. Левочко М. Т., Казюка О. О. Інноваційне підприємництво – процес пошуку нових ідей в системі економіки. *Інноваційне підприємництво та молодь* : зб. наук. праць. Київ : МАУП, 2001. С. 118–120.

33. Лейко С. В. Поняття «компетенція» та «компетентність»: теоретичний аналіз. *Педагогічний процес: теорія і практика*: зб. наук. пр. Київ. ун-ту імені Бориса Грінченка. Київ : Едельвейс, 2013. Вип. 4. С. 128–135.

34. Леонтян М. А. Поняття «компетенція» і «компетентність» у теорії освіти. *Наукові праці* [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка. 2012. Т. 188. Вип. 176. С. 73–75.

35. Ліскович О. Структура та сутність підприємницької компетентності учнів у контексті навчання фізики. *Наукові записки* : зб. наук. пр. Кіровоград. держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. Сер. : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград, 2016. Вип. 10 (2). С. 69–72.

36. Ляшенко М. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Наукові записки* : зб. наук. пр. Кіровоград.

держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. Сер. : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Кіровоград, 2016. Вип. 9 (3). С. 51–54.

37. Мадзігон В. В. Підприємець як визначальна особистість у бізнесі в ринковій економіці. *Наукові записки : зб. наук. пр. Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Сер. : Педагогічні та історичні науки. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2014. Вип. 116. С. 154–163.*

38. Майковська В. І. Сутність і структура підприємницької компетентності майбутніх фахівців в Україні. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 2017. № 1 (87). С. 112–117.*

39. Матукова Г. І. Підприємницька компетентність майбутніх фахівців економічного профілю: теорія і практика : монографія. Кривий Ріг : Чернявський Д. О. [вид.], 2015. 539 с.

40. Матукова Г. І. Теоретико-методологічні засади розвитку підприємницької компетентності у майбутніх фахівців економічного профілю : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2016. 670 с.

41. Морзе Н., Балик Н. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. 2015. № 1. С. 8–17.*

42. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу [За ред. М. М. Ільчука]. Київ : Вища освіта, 2002. 398 с.

43. Пискун О. М., Сокол Н. В. Розвиток підприємливості та фінансової грамотності учнів старшої школи в процесі технологічної освіти. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки. 2018. Вип. 151 (2). С. 118–122.*

44. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті : світовий досвід та українські перспективи [за заг. ред. О. В. Овчарук]. Київ : К.І.С., 2004. С. 15–24.*

45. Прищепа С. М. Сутність та зміст поняття «підприємницька компетентність». *Молодий вчений. 2016. № 5. С. 367–370.*

46. Романовський О. О. Вища освіта на зламі тисячоліть. Кн. 1: *Ефективна підприємницька освіта як фундамент економічного розвитку демократичного суспільства*. Київ : Деміур, 2000. 256 с.

47. Романовський О. О. Теорія і практика підприємницької освіти в розвинутих зарубіжних країнах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 2003. 39 с.

48. Сисоєва С. О. Компетентнісно зорієнтована вища освіта: формування наукового тезаурусу *Компетентнісно зорієнтована освіта : якісні виміри* : монографія [редкол. : Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л., Сисоєва С. О., Чернуха Н. М., Терентьєва Н. О.]. Київ : Київ. ун-т імені Б. Грінченка, 2015. С. 18–44.

49. Словник іншомовних слів [уклад. : С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута]. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.

50. Стрельніков М. В. Розвиток підприємницької компетентності магістрантів з управління та адміністрування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2017. 302 с.

51. Стрельніков М. В. Структура підприємницької компетентності. *Наукові записки* [Кіровоград. держ. пед.ун-ту]. Сер. : Педагогічні науки. 2015. Вип. 141. Ч. 2. С. 148–151.

52. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 20 с.

53. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Київ, 2018. 347 с.

54. Ткачов А. С. Формування підприємницької компетентності у високоздібних учнів підліткового віку (на прикладі суспільствознавчих предметів). *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені

Г. С. Сковороди. Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2018. Вип. 59. С. 112–119.

55. Хайек Ф. *Индивидуализм и экономический порядок*. Москва : Изограф, 2000. С. 53–54.

56. Чен Минг-Джер. Китайский бизнес изнутри : практическое пособие по выстраиванию деловых отношений с китайскими партнерами [пер. с англ. Н. Г. Печерицы]. Москва : Эксмо, 2009. 288 с.

57. Ченуша О. С. Відмінності між поняттями «компетенція» та «компетентність» в управлінні підприємством. *Сучасні підходи до управління підприємством. 2017* : зб. матеріалів VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 6–7 квітня 2017 р.). Київ, 2017. С. 93.

58. Чжань Шуньхуэй. Особенности организации предпринимательства в Китае. *Экономика и политика*. 2007. № 2 (27). С. 21–23.

59. Щебликіна Т. А. Теоретико-методичні засади моніторингу навчальних досягнень студентів гуманітарних спеціальностей вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.09. Харків, 2016. 589 с.

60. Юй И. Государственная поддержка развития кадрового потенциала предпринимательства в гостеприимстве Китая. *Экономика, Статистика и Информатика*. 2014. № 5. С. 121–124.

61. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Сер. : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2007. Т. 71. С. 3–8.

62. Aragon S. R. and Johnson S. D. Emerging roles and competencies for training in e-learning environments. *Advances in Developing Human Resources*. 2002. Vol. 4. No 4. P. 424–439.

63. Bacigalupo M., Kamylylis P., Punie Y. and Van den Brande G. EntreComp: The Entrepreneurship Competence Framework. *Publication Office of the European Union*. 2016. EUR 27939 EN ; DOI : 10.2791/593884. URL :

<https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/bitstream/JRC101581/lfna27939enn.pdf> (Last accessed: 05.07.2019).

64. Beaumont G. Review of 100 NVQs and SVQs. A report submitted to the Department for Education and Employment. London : DfEE, 1996.

65. Boon J. and van der Klink M. Competencies: the triumph of a fuzzy concept. *Academy of Human Resource Development annual conference : proceedings*. 2002. Vol. 1. P. 327–334.

66. Canfei He, Jiangyong Lu and Haifeng Qia. Entrepreneurship in China. *Small Bus Econ*. 2017. No 10. URL: <https://doi.org/10.1007/s11187-017-9972-5> (Last accessed: 17.06.2019).

67. Chen B., Feng Y. Determinants of economic growth in China: private enterprise, education and openness. *China Economic Review*. 2000. No 11 (1). P. 1–15.

68. Chen H. H, Lee P. Y. and Lay T. J. Drivers of dynamic learning and dynamic competitive capabilities in international strategic alliances [J]. *Journal of Business Research*. 2009. No 62 (12). P. 1289–1295.

69. Developing key competences for all throughout life. URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/factsheet-key-competences-lifelong-learning_en.pdf. (Last accessed: 17.07.2019).

70. Fang Yang. The importance of guanxi to multinational companies in China. *Asian Social Studies*. 2011. Vol. 7. No 7. P. 163–168.

71. Gangani N. T., McLean G. N. & Braden R. A. Competency-based human resource development strategy. *Academy of Human Resource Development Annual Conference*. 2004. Ustin, TX, 4–7 March. Proceedings. Vol. 2. P. 1111–1118.

72. Gao Hongzhi. Chinese business values : Guanxi, mianzi, renqing. 2017. URL: <https://www.asiamediacentre.org.nz/features/chinese-business-values-guanxi-mianzi-renqing> (Last accessed: 05.04.2018).

73. Guo Q., He C. & Li D. Entrepreneurship in China : the role of

localisation and urbanisation economies. *Urban Studies*. 2016. No 53 (12). P. 2584–2606.

74. Guo Q., He C. & Shi J. The influence of agglomeration and market structure on urban entrepreneurship in China (in Chinese). *China Soft Science*. 2014. No (5). P. 107–117.

75. Hao Ni & Yinghua Ye. Entrepreneurship Education Matters: Exploring Secondary Vocational School Students' Entrepreneurial Intention in China. *The Asia-Pacific Education Research*. 2018. No 27 (2). P. 1–10.

76. He C., Guo Q. & Zhu S. The development of entrepreneurship in China: a geographical and institutional perspectives. *Geographies of entrepreneurship*. 2016. E. Mack & H. Qian (Eds.). P. 84–100. Abingdon : Routledge.

77. Ho D. Y. F. On the Concept of Face. *The American Journal of Sociology*. 1976. Vol. 81. P. 867–884.

78. Hsiu-Ping Yueh, Yenchun Jim Wu & Wei-Fan Chen. Editorial : The Psychology and Education of Entrepreneurial Development. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 11.

79. Hwang K. K. Foundations of Chinese Psychology. Confucian Social Relations. Taipei, 2012. 378 p.

80. Jiao H., Wei J. & Cui. Y. An empirical study on paths to develop dynamic capabilities : From the perspectives of entrepreneurial orientation and organizational learning [J]. *Frontiers of Business Research in China*. 2010. No 4 (1). P. 47–72.

81. Jing Yu Yang & Jiatao Li. The development of entrepreneurship in China Published. *Asia Pacific J Manage*. 2008. No 25. P. 335–359.

82. Jun Li, Yuli Zhang & Harry Matlay. Entrepreneurship education in China. *Education + Training*. 2003. Vol. 45. Iss 8/9. P. 495–505.

83. Knasel E. & Meed J. Becoming competent. Effective learning for occupational competence : the guidance needs of practitioners. Learners First, Employment Department, Sheffield, 1999. Report No. 27.

84. Li H. History and development of entrepreneurship in China. *Entrepreneurship and economic growth in China*. [edited by T. Zhang & R. R. Stough]. Singapore : World Scientific, 2013. P. 13–33.
85. Li H., Yang Z., Yao X., Zhang H. & Zhang J. Entrepreneurship, private economy and growth : evidence from China. *China Economic Review*. 2012. No 23 (4). P. 948–961.
86. Li Xiang. Entrepreneurial Competencies as an Entrepreneurial Distinctive : An Examination of the Competency Approach in Defining Entrepreneurs (Dissertations and Theses). Singapore, 2009. P. 10–12.
87. Li Y., Liu Y. & Zhao Y. The role of market and entrepreneurship orientation and internal control in the new product development activities of Chinese firms. *Industrial Marketing Management*. 2006. No 35 (3). P. 336–347.
88. Li Z., Ding T. & Li J. Entrepreneurship and economic development in China : evidence from a time-varying parameters stochastic volatility vector autoregressive model. *Technology Analysis & Strategic Management*. 2015. No 27 (6). P. 660–674.
89. Lin Liang-Hung. Cultural and organizational antecedents of guanxi : the Chinese cases. *Journal of business ethics*. 2011. № 99. P. C.441–451.
90. Liu Petter. 由企业家基本素质想到的. URL: <https://www.cnblogs.com/wintersun/p/3265306.html> (Last accessed: 12.06.2019).
91. Liu Z., Wu H. & Wu J. Location-based tax incentives and entrepreneurial activities: evidence from Western Regional Development Strategy in China. *Small Business Economics*. 2018. No 52 (2). P. 729–742.
92. Lu J. & Tao Z. Determinants of entrepreneurial activities in China. *Journal of Business Venturing*. 2010. No 25 (3). P. 261–273.
93. Lucia A. D. & Lepsinger R. The art and science of competency models: Pinpointing critical success factors in organizations (6th ed.). San Francisco, Calif : Jossey-Bass/Pfeiffer, 1999. 224 p.
94. Luo Yadong. Guanxi and Business (Asia-Pacific Business Series). 2000. Vol. 5. 2 edition. 340 p.

95. Man T. W. Y. & Lau T. The context of entrepreneurship in Hong Kong : An investigation through the patterns of entrepreneurial competencies in contrasting industrial environments [J]. *Journal of Small Business & Enterprise Development*. 2005. No 12 (4). P. 464–481.

96. Man T. W. Y. Developing a behaviour-centred model of entrepreneurial learning [J]. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. 2012. No 19 (3). P. 549–566.

97. Man T. W. Y., Lau T & Chan K. F. The competitiveness of small and medium enterprises : A conceptualization with focus on entrepreneurial competencies [J]. *Journal of Business Venturing*. 2002. No 17 (2). P. 123–142.

98. Mansfield B. Competence in transition. *Journal of European Industrial Training*. 2004. Vol. 28. No 2/3/4. P. 296–309.

99. McClelland D. C. Testing for competence rather than for «intelligencia». *American Psychologist*. 1973. No 28. 143 p.

100. Mirabile R. J. Everything you wanted to know about competency modeling. *Training and Development*. 1997. No 51 (8). P. 73–77.

101. Navracsics T. Developing key competences for all throughout life. 2017. URL: https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/document-library-docs/factsheet-key-competences-lifelong-learning_en.pdf (Last accessed: 14.04.2019).

102. Nebehay S. In a first, China knocks U.S. from top spot in global patent race. URL: <https://nationalpost.com/pmn/entertainment-pmn/in-a-first-china-knocks-u-s-from-top-spot-in-global-patent-race> (Last accessed: 17.05.2018).

103. Parry S. B. Measuring training ROI. *Training and Development*. 1996. No 50 (5). P. 72–77.

104. Parry S. B. The quest for competencies. *Training*. 1996. No 33 (7). P. 48–56.

105. Qian H., Acs Z. J. & Stough R. R. Regional systems of entrepreneurship : the nexus of human capital, knowledge and new firm formation. *Journal of Economic Geography*. 2013. No 13 (4). P. 559–587.

106. Schultz T. *Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research*. New York : Free Press, 1971. 272 p.

107. Shane S. *A general theory of entrepreneurship: The individual-opportunity nexus* [1st ed.]. Cheltenham : Edward Elgar, 2003.

108. Shu-Mei Wang, Hsiu-Ping Yueh & Pei-Chang Wen. How the New Type of Entrepreneurship Education Complements the Traditional One in Developing Entrepreneurial Competencies and Intention. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01557/full> (Last accessed: 07.06.2019).

109. *Social Connections in China : Institutions, Culture, and the Changing Nature of Guanxi* [ed. by T. Gold, D. Guthrie, D. Wank]. Cambridge University Press, 2002. 275 p.

110. Spencer L. M. & Spencer S. M. *Competence at Work : Models for Superior Performance*. New York : Wiley, 1993. 372 p.

111. Su Z., Xie E. & Wang D. Entrepreneurial orientation, managerial networking, and new venture performance in China. *Journal of Small Business Management*. 2015. No 53 (1). P. 228–248.

112. Tate W. *Developing corporate competence: a high-performance agenda for managing organizations*. London : Gower, 1995.

113. Wei L. Q. & Ling Y. CEO characteristics and corporate entrepreneurship in transition economies: evidence from China. *Journal of Business Research*. 2015. No 68 (6). P. 1157–1165.

114. Wei X., Liu X. and Sha J. How Does the Entrepreneurship Education Influence the Students' Innovation? Testing on the Multiple Mediation Model. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01557/full> (Last accessed: 15.05.2019).

115. Whiddett S. & Hollyforde S. A practical guide to competencies: How to enhance individual and organisational performance. [2nd edition]. London : CIPD, 2003. 160 p.

116. White R. W. Motivation reconsidered: the concept of competence. *Psychological Review*. 1959. No 66. P. 297–333.

117. Xingjian Wei, Xiaolang Liu & Jian Sha. How Does the Entrepreneurship Education Influence the Students' Innovation? Testing on the Multiple Mediation Model. *Frontiers in Psychology*. 2019. Vol. 10. URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsyg.2019.01557/full> (Last accessed: 07.02.2020).

118. Yang M. M. Gifts, Favors, and Banquets : The Art of Social Relationships in China. New York : Cornel University Press, 1994. 370 p.

119. You You, Feifei Zhu & Xiaohao Ding. College Student Entrepreneurship in China : Results from a National Survey of Directors of Career Services in Chinese Higher Education Institutions. *Current Issues in Comparative Education (CICE)*. 2017. Vol. 9. Issue 2. 2017. P. 64–83.

120. Zhengxia Peng, Genshu Lu, Hui Kang. Entrepreneurial Intentions and Its Influencing Factors : A Survey of the University Students in Xi'an China. *Creative Education*. 2012. Vol. 3, Supplement. P. 95–100.

121. Zhu Y. & Zhang A. M. Understanding Guanxi (Connections) from Business Leaders' Perspectives. *Business Communication Quarterly*. 2007. Vol. 70. Issue 3. P. 385–389.

122. 中华人民共和国中小企业促进法. (全文). (2002年6月29日第九届全国人民代表大会常务委员会第二十八次会议通过). URL: <http://www.people.com.cn/GB/jinji/31/179/20020701/764738.html> (Last accessed: 11.03.2020).

123. 中华人民共和国物权法. 已由中华人民共和国第十届全国人民代表大会第五次会议于2007年3月16日通过，现予公布，自2007年10月1日起施行。

URL: http://www.gov.cn/flfg/2007-03/19/content_554452.htm (Last accessed: 06.01.2019).

124. 于冷. 一个优秀的创业者需要具备什么样素质和能力? URL: <https://www.zhihu.com/question/20481651> (Last accessed: 12.09.2019).

125. 五個有關內企業家的知識. URL: <https://thewave.com.hk/co-knowledge/五個有關內企業家的知識> (Last accessed: 10.01.2020).

126. 关世杰. 跨文化交流学 提高涉外交流能力的学问[M], 北京大学出版社. 1995. 912 页.

127. 关注作者. 商业化产品经理, 到底如何实现产品商业化? URL: <http://www.woshipm.com/pmd/578949.html> (Last accessed: 14.08.2019).

宝存. 确立创新创业教育理念培养创新精神和实践能力[J]. 中国高等教育.

129. 刘文杰, 张彦通. 中国高校创业教育的应然选择——基于历史分析的视角[J]. 北京航空航天大学学报(社会科学版). 2017. No 30 (5). 页 96–101.

130. 创业 (Establish A Business): 什么是创业. <https://wiki.mbalib.com/wiki/创业>

131. 创业 (实现价值, 开创事业) .URL:[https://baike.baidu.com/item /创业/5324](https://baike.baidu.com/item/创业/5324). (Last accessed: 15.03.2019).

132. 创业和做生意的区别是什么?
<https://zhuanlan.zhihu.com/p/25043789> умения

133. 創業. URL: <https://wiki.mbalib.com/zh-tw/%E5%88%9B%E4%B8%9A.%E5%88%9B%E4%B8%9A>. 創業. (Last accessed: 18.07.2019).

134. 劉美慧. 多元文化教育研究的反思與前瞻. 人文與社會科學簡訊. 2011. No 12 (4). 页56–63.

135. 吴咏玲, 支持中小企业发展的事能办尽快办, 2019.

136. 唐雪梅. 員工激勵機制設計. 台北: 崧博出版事業有限公司. 2018.

137. 尹苗苗, 蔡莉 (2012). 创业能力研究现状探析与未来展望[J]. 外国经济与管理. 2012. No 12. 页 1–11, 19.

138. 山姆奧特曼, 保羅·格雷厄姆. 何謂創業? URL:
<https://tw.alphacamp.co/blog/2016-05-20-what-entrepreneurship-is> (Last accessed:
 03.04.2019).
139. 张秀娥, 赵敏慧. 创业学习、创业能力与创业成功间关系研究——
 经典模型及相关研究评介与展望[J]. *外国经济与管理*. 2017. No 39 (7). 頁 51–
 64.
140. 张红玲, 跨文化外语教学 [M], *上海外语教育出版社*, 2007.
141. 张维迎. 知识的本质与企业家精神. URL:
<http://finance.sina.com.cn/zt/china/2019-04-20/zt-ihvhiqax4113361.shtml> (Last
 accessed: 11.12.2019).
142. 徐竹先. 創業, 是要做自己喜歡的事? 還是做自己該做的事? URL:
<https://sme.moeasmea.gov.tw/startup/modules/news/?sId=368> (Last accessed:
 23.10.2019).
143. 想创业, 先学会这10项基本技能再说 (编辑: 郝鹏程). URL:
<https://36kr.com/p/1721775161345>. (Last accessed: 15.11.2019).
144. 成為一個成功的企業家需要什麼素質? URL:
<https://kknews.cc/education/yzo4gqg.html> (Last accessed: 12.10.2019).
145. 朱俊华. 留学生跨文化交际能力培养研究, 博士学位论文. 2017.
146. 朱运通, 学生对跨文化交际能力的培养. URL:
<https://www.zhazhi.com/lunwen/whls/kwhjilw/132223.html> (Last accessed:
 14.09.2019).
147. 李善奎. 企_人力_源管控. 右灰文化傳播有限公司. 2016.
 207 页.
148. 李開復. 創業者該具備的10項能力. URL:
<https://www.chinatimes.com/realtimenews/20160718003010-260410?chdtv> (Last
 accessed: 08.02.2019).
149. 杨晓慧. 我国高校创业教育与创新型人才培养研究 [J]. *中国高教研
 究*. 2015. No 1. 頁 39–44.

150. 柴旭东. 基于隐性知识的大学创业教育研究 [D]. 上海: 华东师范大学. 2010. 頁 62–64.
151. 楊琮熙. 員工能力比你強, 怎麼帶? 觀念, 讓他貢獻績效又不傷團隊向心力. URL: <https://www.managertoday.com.tw/columns/view/58580> (Last accessed: 12.11.2019).
152. 毕继万. 跨文化交际研究与第二语言教学. *语言教学与*. 1998. No 1. 頁 10–24.
153. 浮石. 中国式关系. 北京: 金城出版社. 2011. 228 頁.
154. 浮石力作《中国式关系》上榜美国《纽约时报》畅销书. URL: http://book.ifeng.com/shuxun/detail_2011_09/06/8972624_0.shtml?_from_related (Last accessed: 07.04.2019).
155. 潘平 著. 上承_略 下接人才——人力_源管理高端_野. 北京: 清華大學出版社. 2015. 337 頁.
156. 王在安. 企业家需具备哪些能力. URL: <http://www.ceonline.com/leadership/ma/8800069356/01/> (Last accessed: 18.12.2019).
157. 王辉张辉华. 大学生创业能力的内涵与结构 [J]. *国家教育行政学院学*
158. 瞿长福. 支持中小企业发展的事能办尽快办. URL: http://www.xinhuanet.com/fortune/2019-12/16/c_1125349663.htm (Last accessed: 17.01.2020).
159. 知识型企业家. URL: <https://wiki.mbalib.com/wiki/知识型企业家> (Last accessed: 09.03.2019).
160. 立足当下 放眼未来. 全球家族企业调查. URL: <https://www2.deloitte.com/cn/zh/pages/deloitte-private/articles/global-family-business-survey-2019.html> (Last accessed: 04.01.2020).
161. 纪玉超. 林海涛. 大学生创业能力的内涵解析及多维培养方式 [J]. *教*

育与职业. 2011. No 30. 頁 83–84.

162. 罗媛. 美国高校创业教育探析 [J]. *比较教育研究*. 2010. No 10. 頁 56.

163. 習近平. 在中國共產黨第十九次全國代表大會上的報告. (2017年10月18日). URL: <http://cpc.people.com.cn/BIG5/n1/2017/1028/c64094-29613660.html> (Last accessed: 10.09.2019).

164. 胡偉良. 創業這條路上，最常見的不是成功，也不是失敗！你的性格適合創業嗎？ URL: <https://www.gvm.com.tw/article/69535> (Last accessed: 22.12.2019).

165. 蔣瑾. «跨文化能力» 框架的确立 ——以欧盟 INCA 项目为例. *全球教育展望*. 2015. No 11. 頁 33–44.

166. 蔡莉, 汤淑琴, 马艳丽, 等. 创业学习、创业能力与新企业绩效的关系研究 [J]. *科学学研究*. 2014. No 8. 頁 1189–1197.

167. 许林, 陈丽娟. 家族企业传承与发展:基于中外经典模式的思考. *商业研究*. 2009. No 11. URL: <http://www.cqvip.com/qk/96318x/200911/31974110.html> (Last accessed: 12.07.2019).

168. 谢雅萍, 黄美娇. 创业者创业能力与绩效间关系研究模型述评 [J]. *技术经济*. 2013. No 32 (5). 頁 54–61.

169. 邓文君, 基于扎根理论的中国旅游业人员跨文化敏感性研究 [D], 浙江大学, 2006.

170. 陈凌, 应丽芬. 代际传承:家族企业继任管理和创新. URL: <http://gb.oversea.cnki.net/KCMS/detail/detail.aspx?filename=GLSJ200306010&dbcode=CJFD&dbname=CJFD2003> (Last accessed: 08.08.2019).

171. 陈国明. 论全球传播能力模式. *思想与文化研究*. 2006. No 04. 頁 131–139.

172. 雷家骕. 国外典型创业教育及其对中国的启示[J]. *中国大学生就业*.

2010. No 14. 頁 25–28.

173. 马银春. 好关系是搞出来的. 北京 世界知识出版社. 2011. 284 頁.

РОЗДІЛ 3

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ІДЕЙ І ДОСВІДУ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ КНР У ВИЩІЙ ШКОЛІ УКРАЇНИ

3.1 Досвід формування підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти в Китаї

Під час проведення дослідження було встановлено, що китайськими закладами вищої освіти накопичений багатий досвід формування підприємницької компетентності в майбутніх фахівців. Причому формування цієї компетентності в усіх студентів сприймається як одне з провідних завдань для кожного закладу освіти.

Важливість формування підприємницької компетентності студентів відображено в основних нормативних документах у галузі освіти. Так, значущою подією в розвитку бізнесу в Китаї було також прийняття 2005 року «Закону про стимулювання малих та середніх підприємств» [82]. У цьому законі визначено правові засади для функціонування цих підприємств, регламентовано способи вирішення основних питань інвестування, кредитування, удосконалення виробництва, розроблення й упровадження в цей процес нових наукоємних технологій.

Як встановлено в дослідженні, освітні програми з навчання студентів вищої школи основам підприємництва почали реалізовувати в КНР з 1998 року [50, с. 218]. Зокрема, з 2007 року було впроваджено на практиці розроблену Національну програму навчання студентів коледжів Цзянсу інновацій та підприємству [85]. У 2010 року Міністерством трудових ресурсів і соціального забезпечення в КНР було прийнято «План по сприянню підприємництва студентів». Цей план передбачав, що протягом наступних років до підприємницької діяльності буде залучено 450 тис. студентів. Відповідно до внесених у 2015 році поправок у цей план, число таких , с. 219].

Отримання протягом проведення тривалого експерименту позитивних змін у рівні сформованості підприємницької компетентності студентів стало підставою для оприлюднення в 2015 році «Постанови Генеральної канцелярії Державної ради щодо поглиблення реформи інноваційної та підприємницької , в якій наголошувалось на доцільності реалізації аналогічної програми навчання студентів вищої школи інновацій та підприємству на території всієї країни.

Варто зауважити, що 2019 року було оприлюднено «Повідомлення Міністерства освіти про адміністративні заходи щодо реалізації програми навчання студентів вищої школи з питань інновацій та підприємництва» [91], «Постанову канцелярії Державної ради про поглиблення реформи інноваційної та підприємницької освіти в коледжах і університетах КНР» [101], а також «Повідомлення Департаменту вищої освіти Міністерства освіти КНР про реалізацію національної програми навчання студентів коледжів з питань інновацій та підприємництва на 2019 рік» [94]. У названих документах було конкретизовано шляхи підвищення якості підприємницької освіти студентів та ефективного формування в них підприємницької компетентності.

Оскільки запорукою успішного підприємництва є інноваційні здібності особистості, китайські уряди центрального та провінційного рівня очікують,

що студенти вищої школи як представники найбільш активної частини суспільства, які відрізняються від багатьох інших верств населення високим рівнем обізнаності, сформованістю життєво важливих якостей і творчих здібностей, стануть значущою резервною силою для розвитку підприємництва в країні. У світлі цього китайські заклади вищої освіти проводять активну практику навчання студентів підприємницької діяльності, створюючи для них відповідні освітні програми, венчурні фонди, пускові центри й інкубаційні бази, у такий спосіб заохочуючи й підтримуючи самозайнятість та підприємницьку діяльність молодих людей.

Для забезпечення системної роботи в указаному напрямі, що вимагається відповідними нормативними документами та рішеннями вищих партійних органів щодо організації освітнього процесу у вищій школі, у багатьох закладах вищої освіти розроблені власні програми реалізації інноваційної й підприємницької освіти студентів, які охоплюють їхню аудиторну й позааудиторну діяльність. (Приклад такої програми, що реалізується в Гонконгському університеті науки і техніки, представлено на сайті цього університету й наведено в додатку А).

Як було з'ясовано, у багатьох китайських закладах вищої освіти студенти отримують різні спеціальності, що включають підготовку до здійснення підприємницької діяльності, проте в назві цих спеціальностей, як правило, фігурує термін «бізнес», а не «підприємництво». Наведемо приклади таких спеціальностей, а також назви китайських університетів, у яких студенти здобувають ці спеціальності:

- «Управління бізнесом» (Південно-Західний університет фінансів та економіки, Східно-Китайський технологічний університет, Південно-Західний університет Цзяотун, Яньтайський університет, Центральний східний університет, Університет Цзінань тощо);

- «Бізнес-менеджмент» (Пекінський університет авіації та космонавтики (Бейханський університет), Східно-західний університет фінансів та економіки, Університет Сунь Ятсена (Чжуншань) тощо);

- «Економіка і бізнес» (Шанхайський університет Цзяо Тун, Університет Цінхуа тощо);
- «Електронний бізнес» (Східно-Китайський технологічний університет, Китайський університет економіки і міжнародної торгівлі, Університет Міжнародного бізнесу та економіки, Пекінський транспортний університет, Університет Цзінань, Університет Сунь Ятсена тощо);
- «Ділове адміністрування» (Східно-Китайський педагогічний університет, Університет Цінхуа, Університет Сунь Ятсена, Чженчжоуський університет, Центральний східний університет, Шанхайський університет міжнародного бізнесу та економіки тощо);
- «Управління персоналом» (Пекінський університет, Східно-Китайський педагогічний університет, Південно-західний університет фінансів та економіки, Східно-Китайський технологічний університет тощо);
- «Адміністративний менеджмент» (Університет Тонцзі, Східно-Китайський педагогічний університет, Університет Сунь Ятсена тощо);
- «Інтелектуальна власність» (Східно-Китайський технологічний університет, Університет Цзінань тощо);
- «Управління туризмом» (Східно-Китайський технологічний університет, Чженчжоуський університет, Університет Цінхуа, університет Фудань, Університет Дунхуа, Університет Цзінань тощо);
- «Управління в маркетингу» (Чженчжоуський університет, Бейханський університет тощо);
- «Маркетинг та рекламна діяльність» (Східно-Китайський педагогічний університет, Сичуанський університет, Харбінський інститут технологій, Пекінський технологічний університет, Університет міжнародного бізнесу та економіки);
- «Міжнародний бізнес» (Юго-західний університет фінансів та економіки, Університет Цзінань);
- «Міжнародна економіка і торгівля» (Пекінський університет, Південно-західний університет фінансів та економіки, Китайський

університет економіки і міжнародної торгівлі, Університет Цзінань, Університет міжнародного бізнесу та економіки, Шанхайський університет Цзяотун, Університет Тонджі тощо).

Під час здобуття студентами спеціальності, що забезпечує їхню підготовку до підприємницької діяльності, їм викладають різні навчальні дисципліни. Зокрема, залежно від обраної спеціальності майбутні фахівці вивчають різні дисципліни, у тому числі з числа наведених нижче: «Міжнародна економіка і торгівля», «Фінанси», «Міжнародний менеджмент та інформаційні системи», «Електронна комерція», «Менеджмент в логістиці», «Маркетинг», «Введення у світову економіку», «Фінансовий менеджмент», «Менеджмент у туризмі», «Управління підприємством», «Психологія підприємництва», «Менеджмент і психологія бізнесу», «Вступ до Інтернет-маркетингу», «Інноваційна інженерія», «Інноваційний дизайн», «Підприємницький менеджмент», «Теорія підприємництва та управління підприємницькою діяльністю» тощо. Під час вивчення цих дисциплін студенти використовують різну навчальну, довідкову літературу й інші види джерел, у тому числі такі: [86; 89; 93; 96–100; 103; 105; 110]. (Як приклад у додатку Б наведено фрагмент освітньої програми магістратури в галузі управління підприємницькою діяльністю Гонконгського університету Хан Сенга).

Необхідно відзначити, що в багатьох китайських університетах встановлено довготривалі академічні відносини з провідними університетами світу (США, Німеччина та ін.), у зв'язку із чим відомі західні університети та школи відкривають заклади освіти на території КНР. Так, школа Les Roches Jin Jiang в Шанхаї є спільним проєктом відомої швейцарської школи Les Roches International School of Hotel Management, яка є одним зі світових лідерів із підготовки фахівців у царині готельного менеджменту та найбільшої азіатської готельної мережі в Китаї Jin Jiang International Hotels. У цьому закладі освіти студенти можуть обрати такі спеціальності: «Підприємництво», «Управління готелем і рестораном», «Організація

заходів», «Управління казино», «Менеджмент сфери спорту і відпочинку», «Управління міжнародним курортом» тощо.

У процесі навчання в указаній школі студенти не тільки оволодівають фаховими знаннями, але й вивчають іноземні мови, оволодівають навичками міжкультурної комунікації. Провідне місце в системі професійної підготовки займає практика. Тому навчальні семестри в закладі освіти чергуються з проходженням майбутніми фахівцями стажування в кращих готелях на курортах різних країн світу.

2006 року в Сучжоу було створено Ліверпульський університет, діяльність якого реалізується за спільною програмою престижного Ліверпульського університету (Велика Британія) та китайського інженерного університету Сіань Цзяотун. Студентам пропонують різні моделі навчання за програмою бакалаврату: навчання 4 роки в КНР; навчання за схемою 2 + 2 (2 роки в Китаї, 2 роки у Великій Британії) чи 4 + 1 (4 роки в КНР, 1 рік у Великій Британії). Після закінчення університету випускники отримують подвійний китайський та британський диплом.

Із багатьох спеціальностей, які пропонують у Ліверпульському університеті (КНР), назвемо тільки ті, які найбільше забезпечують підготовку людини до підприємницької діяльності: «Бізнес-адміністрування», «Економіка», «Англійський та міжнародний бізнес», «Управління людськими ресурсами», «Маркетинг». Уточнимо, що всі заняття в університеті проводять викладачі британського університету англійською мовою.

2004 року в КНР було відкрито Ноттингемський Університет в Нінбо (The University of Nottingham, Ningbo), який є спільним проектом Ноттингемського університету у Великій Британії та уряду КНР. У цьому закладі вищої освіти студенти можуть навчатися за різними спеціальностями, у тому числі за такими: «Англійські студії з міжнародного бізнесу», «Європейські студії», «Фінансовий облік та управління», «Міжнародний бізнес із дослідженнями комунікацій», «Міжнародна економіка бізнесу», «Міжнародний бізнес з європейськими дослідженнями», «Міжнародний

бізнес із французькою мовою», «Міжнародний бізнес із німецькою мовою», «Міжнародний бізнес з іспанською мовою», «Міжнародний бізнес із японською мовою», «Управління міжнародним бізнесом», «Міжнародна економіка та торгівля», «Дизайн і виготовлення продукції».

Студентам пропонують дві моделі навчання за програмою бакалаврату: навчання 4 роки в КНР; навчання за схемою 2 + 2 (2 роки в Китаї, 2 роки у Великій Британії). Усі заняття проводять викладачі британського Ноттингемського університету англійською мовою. Після закінчення навчання випускники отримують диплом британського університету.

У Південно-західному університеті фінансів та економіки діє декілька міжнародних програм: Міжнародна програма бізнесу з Воллонгонгським університетом і програма MBA з університетом Канберри (Австралія), Міжнародна програма управління проектами з Університетом менеджменту і технологій (США) (це приватний некомерційний університет в Арлінгтоні, у якому вперше було реалізовано цілісну систему онлайн-освіти). За високоякісними освітніми програми цього університету сьогодні навчаються студенти з-понад 40 країн.

Слід відзначити, що засновник і президент названого американського університету доктор Янпінг Чен має китайське походження. До приїзду до США 1987 року вона працювала лікаркою та була директоркою планування китайської програми космічних польотів, а її група створила основу для першого запуску в Китаї польоту космонавтів 2003 року. Янпінг Чен отримала ступінь доктора наук і ступінь магістра в Університеті Джорджа Вашингтона та ступінь доктора наук у КНР.

Зауважимо, що реалізація Національної програми з інновацій та підприємництва для студентів і положень «Постанови про впровадження Генеральної канцелярії Державної ради щодо поглиблення реформи інноваційної та підприємницької освіти в коледжах і університетах» передбачає залучення майбутніх фахівців до виконання трьох основних видів проєктів:

- академічних інноваційних навчальних проєктів, що передбачають розроблення студентами під керівництвом викладача інноваційних навчально-дослідницьких і наукових проєктів, написання дослідницького звіту з відбиттям динаміки досягнень тощо;

- проєктів із навчання підприємництва, коли студенти під керівництвом викладача складають бізнес-плани, техніко-економічні обґрунтування, описують операції щодо моделювання створення підприємства, створюють звіти з підприємницької діяльності;

- проєктів із підприємницької практики, що вимагають від групи студентів, яка працює під керівництвом наставників-викладачів закладу вищої освіти чи представників підприємств, розроблення інноваційних матеріальних товарів чи послуг із високими ринковими перспективами, проведення практичних занять з основ підприємництва з урахуванням результатів попередніх проєктів, присвячених інноваціям та підприємництву.

Слід також звернути увагу на те, що в руслі реалізації в КНР цілеспрямованої політики із залучення майбутніх фахівців до підприємництва організовано відповідну роботу зі студентами не тільки економічних, але й будь-яких інших спеціальностей. Зокрема, в університетах викладають спеціальні навчальні курси із цієї проблематики, реалізують відповідні освітні програми, спрямовані на підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності студентів. При цьому вони мають обирати різні вибіркові дисципліни підприємницького спрямування.

Відзначимо, що з метою підвищення ефективності підприємництва в країні, якості формування підприємницької компетентності студентів зазначене питання регулярно обговорюють на науково-практичних конференціях із відповідною тематикою. Так, за ініціативою Міністерства освіти КНР ще 2002 року в Пекіні було організовано Всекитайську практичну конференцію, присвячену розвитку підприємницької освіти в країні. На цій конференції представники різних університетів презентували авторські теоретичні доробки з окресленого питання, а також власний передовий

досвід у вказаній галузі. На основі узагальнення представлених на цій конференції матеріалів було сформульовано такі основоположні ідеї підвищення ефективності підприємницької освіти в Китаї.

1. *Забезпечення індивідуального підходу до здійснення цієї освіти, що є важливим засобом підвищення її якості.* Реалізація зазначеної ідеї передбачає забезпечення усвідомленості майбутніми фахівцями необхідності оволодіння підприємницькою компетентністю, постійного самовдосконалення власних підприємницьких умінь і якостей (гнучкість, мобільність, креативність, готовність до ризику, готовність до продукування інноваційних ідей і їх упровадження в практику тощо), проведення для студентів, які навчаються за різними спеціальностями, практичних занять, тренінгів, майстер-класів, що сприяють підвищенню рівня сформованості в молодих людей указаної компетентності шляхом залучення їх до різноманітних видів навчальної роботи, максимально наближеної до реальної підприємницької діяльності.

2. *Формування у студентів умінь здійснювати венчурний бізнес* (тобто науково-технічний і технічний бізнес, що характеризується високим ризиком). Зокрема, під час реалізації зазначеної ідеї на практиці Пекінський аерокосмічний університет ще на початку XXI ст. створив студентський венчурний парк і спеціальний фонд у розмірі 3 мільйони доларів для фінансування творчих доробок студентів.

3. *Забезпечення постійного підвищення рівня сформованості в майбутніх фахівців підприємницької компетентності.* Для забезпечення зростання рівня підприємницької обізнаності студентів від закладів вищої освіти вимагають постійно нарощувати свій потенціал у науковому та технологічному планах, шляхом комерціалізації дослідно-конструкторських і науково-дослідних робіт учасників розкривати їм можливості й переваги самозайнятості як альтернативного варіанту для працевлаштування, створювати інноваційні фонди для підтримки творчої ініціативи майбутніх

фахівців і стимулювати їх до формулювання різних інноваційних авторських ідей [69, с. 501].

У грудні 2016 року в Куньшані було проведено міжнародну науково-практичну конференцію під назвою «Велика кава», присвячену реалізації інновацій та підприємництва. Цю конференцію було організовано спільними зусиллями Китайської асоціації технологій, урядом провінції Цзянсу й Університетом Дьюка (США). У роботі конференції взяли участь більше 500 провідних викладачів різних університетів, компетентних галузевих експертів, представників компаній-стартапів і лідерів багатонаціональних компаній зі США, Канади, Німеччини, Великої Британії, Франції, Японії та інших країн із метою організації міжнародного взаємовигідного співробітництва в галузі високотехнологічних інновацій і підприємництва на більше високому рівні. Протягом проведення конференції її учасники виступили з доповідями й роуд-шоу, висловили свої наміри щодо питань інвестицій, розбудови співпраці та здійснення міжнародних підприємницьких проєктів, а також підписали угоди про співпрацю з місцевими платформами й інкубаторами міста Куньшань для реалізації інновацій і підприємництва [78].

Як було виявлено в процесі дослідження, цілеспрямоване формування підприємницької компетентності китайських студентів відбувається не тільки впродовж здійснення ними аудиторної, але й позааудиторної діяльності. Причому із цією метою широко використовують різні методи та форми роботи.

Зокрема, на території Китаю з 90-х р. ХХ ст. реалізують різні міжнародні проєкти, присвячені формуванню підприємницької компетентності молоді. Так, значною популярністю серед китайців користується міжнародна освітня програма «Розпочни й удосконалюй свій бізнес», яка була розроблена Міжнародною організацією праці (МОП) та з кінця ХХ ст. реалізується в більш ніж 100 різних країнах світу. Зазначена програма включає чотири взаємопов'язані навчальні курси: «Генеруй бізнес-

ідею», «Розпочни свій бізнес», «Удосконалий свій бізнес», «Розвивай свій бізнес». Процес реалізації зазначеної програми відбувається на трьох різних рівнях та інтегрує в собі роботу майстер-тренерів, тренерів і пересічних потенційних чи працюючих підприємців.

Уточнимо, що спочатку підготовлені майстер-тренери, які мають відповідні ліценції від МОП, проводять підготовку тренерів до навчання бізнесменів за розробленою програмою. Потім тренери після успішного проходження цієї підготовки викладають підприємцям названі вище курси. Загальний контроль за реалізацією програми здійснюють представники МОП, які проводять певні навчальні заходи та здійснюють моніторинг якості освіти, оцінюючи наявні здобутки та виявляючи недоліки в роботі, розробляють і поширюють передові методики та технології навчання, надають консультації з різних питань упровадження програми.

Варто також нагадати, що з 1998 року в Китаї діє спеціальна державна програма з навчання молоді основ підприємництва. Під час проходження цієї програми впродовж 1–3 років бізнесмени-початківці мають змогу ознайомитись із найбільше затребуваними на ринку праці спеціальностями, оволодіти професійно важливими знаннями й уміннями в царині підприємництва, а після закінчення курсів – брати участь у діючій системі найму та використовувати надані гарантовані можливості для власного працевлаштування [1].

Важливо відзначити, що з метою формування підприємницької компетентності китайської молоді в країні реалізується «Національний проєкт системи навчання підприємців», який був запроваджений за ініціативою «Національної комісії з розвитку і реформування» (NDRC). Цей проєкт має глобальний характер та охоплює всі заклади освіти, яким наказано організувати спеціальну підготовку педагогічних кадрів до формування підприємницької компетентності молодих людей різного віку, забезпечувати їх необхідною навчальною літературою, розробляти й реалізовувати відповідні навчальні плани. Слід підкреслити, що до реалізації вказаного

проєкту залучені також усі державні установи, пов'язані з розвитком малого та середнього бізнесу, а також окремі підприємці й організації, які забезпечують фінансування впровадження найбільше цікавих бізнес-ідей на практиці. Зазначена програма реалізується під контролем Департаменту малого та середнього бізнесу на всій території країни.

Зокрема, у межах виконання цього проєкту в КНР функціонують спеціальні центри підтримки малого й середнього підприємництва. У цих центрах висококваліфіковані фахівці надають консультаційні послуги, здійснюють інформаційне обслуговування фірм, організують додаткову освіту для підготовки керівників малого та середнього підприємництва, забезпечують випробування нової продукції тощо. Тому студенти, які мріють займатися підприємницькою справою, можуть завжди звернутися по допомогу (юридичну, економічну, інформаційну та ін.) до працівників указаних центрів, а також отримати в цих центрах додаткову освіту з питань організації власного бізнесу.

Слід позитивно відмітити створення в країні «Китайського центру з координації й кооперації бізнесу», який організує співпрацю китайських і зарубіжних організацій із метою проведення для підприємців консультацій фахівців та обговорення питань щодо надання фінансової підтримки у формі позик. Вагоме практичне значення мало також започаткування в країні Державного фонду малих і середніх підприємств, який забезпечив надання малому бізнесу певних податкових пільг і можливість додаткового фінансування. Цей фонд фінансується з бюджетних державних коштів.

У межах підготовки молодих людей, які мріють стати керівниками малих і середніх підприємств, забезпечення їхньої практичної готовності до ведення приватного бізнесу їм викладають спеціальні навчальні курси, які сприяють оволодінню майбутніми підприємцями основними знаннями й уміннями, необхідними для створення нового підприємства, організації його діяльності й забезпечення успішного функціонування, ефективного управління власним приватним бізнесом. Із метою формування

підприємницької компетентності молоді в процесі її навчання моделюють різні види майбутньої підприємницької діяльності, зокрема вибір сектору ринку, проектування й реалізація товару, отримання й використання фінансових коштів, мобілізація потрібних ресурсів, організація за необхідності різних виробничих процесів, упровадження у своїй роботі ефективних технологічних інновацій тощо. Розроблення й викладання вказаних освітніх програм фінансують із декількох джерел, у тому числі й за державні кошти.

Як було встановлено, значною популярністю серед студентів користуються також вузькопрофільні курси, що забезпечують навчання ведення власного приватного бізнесу. Варто зауважити, що в Китаї сьогодні реалізують різні вузькопрофільні програми навчання молоді підприємницької діяльності, наприклад програму «Galaxy» упроваджують у КНР з 2003 року. Вона забезпечує навчання молоді ведення приватного бізнесу в царині виробництва, діловодства, реалізації промислової політики тощо [11; 27; 65].

Важливо відзначити, що в процесі формування підприємницької компетентності студентів, навчання їх ведення власного бізнесу їм не тільки викладають загальні засади підприємницької справи, але і пропонують конкретні рекомендації для різних практичних ситуацій. Наприклад, студентам пояснюють, що успішність роздрібною торгівлі залежить не тільки від якості пропонованого товару, а й від місця розташування її здійснення. Так, особи, які бажають відкрити кафе чи магазин, мають керуватися такими цінними порадами: під час вибору місця для торгівлі чи пропонування різного виду послуг необхідно віддавати перевагу тим приміщенням, які знаходяться у жвавому культурному чи діловому районі навіть за умови виплати більшої суми за їх оренду, ніж приміщень, розташованих у менше престижних районах. Крім того, за можливості треба шукати кутову будівлю, на якій можна розміщувати вивіски з обох боків. Треба також урахувати, що, якщо торговельні точки розташовані з обох сторін вулиці, фахівці рекомендують обирати місце з правого її боку, оскільки люди пересуваються

правою стороною вулиці, а тому більше уваги звертають на ті магазини чи кафе, які знаходяться прямо перед очима [109].

Як встановлено в дослідженні, у Гонконгському університеті науки і техніки функціонує студентський центр інновацій і підприємництва. У цьому центрі студенти отримують доступ до різних інформаційних ресурсів міждисциплінарного характеру, що можуть стати в пригоді для здійснення підприємницької діяльності, реалізації різних бізнес-проектів із забезпечення експертної підтримки цієї роботи. До того ж авторам найбільше цікавих проектів, що мають інноваційне технологічне наповнення та високі перспективи реалізації, надають певну фінансову підтримку й інші види допомоги у відкритті власного приватного бізнесу.

У вищій школі КНР значні кошти виділяють на фінансування стажувань студентів в інших закладах освіти, успішних фірмах та інших організаціях, де майбутні фахівці вивчають цінні теоретичні та практичні доробки щодо організації й ведення інноваційної підприємницької діяльності.

Як було встановлено, у китайських закладах вищої освіти проводять також багато інших заходів, присвячених формуванню підприємницької компетентності: зустрічі з успішними підприємцями, майстер-класи, конкурси, змагання, тематичні тижні, присвячені різним питанням підприємницької діяльності тощо.

Зауважимо, що Гонконгський університет науки і технологій з 2001 року регулярно проводить змагання RoboGame, що вже стали своєрідним брендом цього університету. Участь у цих змаганнях вимагає від студентів прояву технічних і підприємницьких знань і практичних умінь, навичок роботи в команді, творчих здібностей, інтуїції, що має важливе значення для ведення власного бізнесу.

Уважаємо за необхідне додати, що 2015 року цей університет і широко відома китайська компанія Baidu підписали угоду про співпрацю з метою формування підприємницької компетентності студентів. У межах реалізації

цієї співпраці проводять різні заходи. Зокрема, для студентів із різних закладів вищої освіти КНР і навіть інших країн проводять двотижневе навчання на базі літнього табору відпочинку. В освітньому процесі на базі табору задіяні професори й інші провідні викладачі Гонгонгського університету науки і техніки, його випускники, які успішно займаються власним бізнесом, провідні експерти з компанії Baidu. Зокрема, студентам читають лекції про різні аспекти здійснення підприємницької діяльності, проводять майстер-класи. Учасникам організованого навчання пізніше також надають піврічну підтримку з різних питань ведення приватного бізнесу.

Важливо підкреслити, що всі витрати за здійснення описаної вище спеціальної підготовки та навіть проживання студентів у таборі беруть на себе університет і компанія Baidu. Оскільки організоване Гонгонгським університетом науки і технологій та вказаною компанією навчання підприємницької справи на базі табору користується неабиякою популярністю серед майбутніх фахівців, кількість бажаючих взяти в ньому участь набагато перевершує кількість людей, яку може прийняти табір. Для надання можливості всім, хто бажає, залучитися до описаної підготовки з ведення підприємницької справи всі заняття транслюють он-лайн.

Як з'ясовано в процесі наукових розвідок, важлива роль у залученні студентів до підприємницької діяльності належить також різним молодіжним організаціям і насамперед Комуністичному союзу молоді Китаю. Ці організації ініціюють проведення в закладах вищої освіти різних заходів, присвячених зазначеній проблемі, спонукаючи майбутніх фахівців сумлінно оволодівати основами підприємницької діяльності, активно здобувати практичний досвід у цій царині та створювати власний приватний бізнес.

Із метою формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців у їхній позааудиторний час органи студентського самоврядування під керівництвом представників викладацького складу й університетського комітету Комуністичної партії Китаю регулярно проводять студентські конференції, бізнес-форуми, конкурси стартапів тощо. Проведення у вищій

школі КНР різноманітних заходів, присвячених підприємництву, сприяє формуванню у студентів підприємницької компетентності, розвитку інноваційного й підприємницького потенціалу в кожній особистості, створює сприятливу атмосферу для розвитку студентських інновацій і підприємництва, а також удосконалення підприємницької діяльності майбутніх фахівців.

Так, за ініціативою лідерів Комуністичного союзу Китаю 2014 року для студентів-початківців у галузі приватного бізнесу вперше був організований конкурс стартапів, у якому взяли участь 385 проєктів. Цей конкурс викликав значний інтерес серед студентської молоді, тому його організатори ініціювали проведення таких конкурсів на регулярній основі, а державні органи управління освітою прийняли рішення про фінансування всіх витрат для їх проведення.

Варто також відмітити, що неабиякий інтерес студенти виявляють до інших конкурсів стартапів, які проводять у КНР. Так, визнаним у всьому світі є міжнародний конкурс-конференція з підприємництва ОТЕС (Overseas Talent Entrepreneurship Conference), у якому беруть участь представники різних країн. Його проводять за державні кошти, починаючи з 2014 року. Зокрема, у Китаї було проведено вже сім конкурсів, до яких було залучено загалом понад 20 000 підприємців, 4000 проєктів і більше 100 лідерів венчурного капіталу з більше ніж 20 країн і регіонів, у тому числі зі США, Великої Британії, Нідерландів, Австралії, Південної Кореї, Сінгапуру, Ізраїлю й інших країн. При цьому більше 400 проєктів після участі в ОТЕС отримали інвестиції для практичної реалізації своїх проєктів у КНР та інших країнах [79; 80].

Зокрема, на останній конкурс ОТЕС, проведений 2019 року, було подано понад 4000 інноваційних проєктів із різних країн, із яких було відібрано 800 найкращих проєктів. У результаті жорсткої тримісячної конкурентної боротьби на фінальному етапі цього конкурсу, який відбувся в Пекіні, залишилося тільки 23 проєкти. Переможцем конкурсу став

Wandelbots – проект промислового робота підприємця з Берліна. Друге місце віддали медичному проекту AINOSTIS розробників із Лондона. Третє місце посів китайський проект Qiry – пошуковий движок на основі штучного інтелекту [80].

Як встановлено в дослідженні, останній проведений конкурс із підприємництва ОТЕС було спрямовано на посилення ключових галузей. Для цього всі подані на конкурс проекти поділили на вісім категорій: інтелектуальне виробництво й Інтернет-продукція, штучний інтелект, медичні технології, фінансові технології, освіта й розваги, екологічні технології, підвищення рівня обслуговування та споживання, інформація й безпека. Організатори запросили на конкурс декілька інвестиційних інститутів і великих підприємств для кожної категорії підприємницької продукції, щоби полегшити здійснення взаємодії між розробниками проектів та потенційними інвесторами.

Слід також зазначити, що розробникам найбільше перспективних проектів, які брали участь у конкурсі та які відповідають стандартам фінансування «Плану Феніксу» для стартапів, було надано можливість отримати фінансову підтримку до 100 000 юанів венчурного капіталу. Крім того, автори проектів мали змогу користуватися комплексними консультаційними послугами (наприклад із питань безкоштовної реєстрації компаній, безкоштовної інкубації, реєстрації підприємств з екологічно чистою продукцією, отримання віз і здійснення промислової політики, а також ознайомлення з фірмами венчурного капіталу [так само]).

Формуванню підприємницької компетентності студентів і працюючих підприємців у КНР сприяє також вивчення ними матеріалів створеного за наказом уряду спеціального інформаційного порталу, який включає окремі бізнес-сторінки для різних областей і муніципалітетів. Указаний портал ознайомлює відвідувачів із загальною політикою держави щодо забезпечення подальшого розвитку малого й середнього підприємництва, шляхів урегулювання на державному й місцевому рівнях актуальних питань ведення

приватного бізнесу, спрямування підприємців-початківців на зайняття конкретних ніш ринку праці, товарів і послуг та на здійснення тісної їх взаємодії із фахівцями в різних професійних галузях [11; 27; 74; 75; 87; 88; 92].

Крім державних навчальних програм у галузі підприємництва, у КНР діє низка спеціальних міжнародних програм, спрямованих на поліпшення навчання студентської молоді ведення приватного бізнесу та забезпечення ефективного управління власним підприємством, зокрема формування в майбутніх фахівців підприємницької компетентності. Наприклад, значною популярністю серед них користується розроблена Міжнародною організацією праці освітня програма «Знай про бізнес», що забезпечує теоретичну та практичну підготовку студентів до здійснення підприємницької діяльності. Ця програма була розроблена Міжнародною організацією праці. Вона включає в себе декілька освітніх модулів і різноманітні навчальні матеріали з основ підприємництва [1].

Як встановлено під час проведення наукових пошуків, китайські студенти, які планують навчатися в іншій країні та водночас хочуть займатися там певною підприємницькою діяльністю, мають можливість отримати консультації від висококваліфікованих фахівців про специфіку ведення приватного бізнесу в обраній країні. Наприклад, сьогодні в канадських університетах навчається понад 100 тисяч студентів із Китаю. Для цих студентів фахівцями було розроблено конкретні рекомендації щодо того, як обрати перспективну галузь для підприємництва в Канаді, зареєструвати там свою приватну фірму й успішно займатися підприємницькою справою паралельно з отриманням вищої освіти. Особливу увагу студентів було звернено на той факт, що вони перед початком створення власного бізнесу мають спочатку переконатися в тому, що видана їм для навчання в Канаді віза дозволяє займатися там підприємницькою діяльністю. Китайським студентам також було запропоновано уважно

вивчати поради фахівців про реалізацію приватного бізнесу в Канаді, а також успішний досвід інших китайських і місцевих студентів.

Наприклад, у наданих рекомендаціях було зазначено, що вихідці з Китаю тяжіють до традиційної китайської їжі. Тому для студентів-підприємців успішним бізнесом може стати імпорт китайських продуктів до Канади й експорт північноамериканської специфічної харчової продукції до Китаю. Підприємцям-початківцям також наводили конкретні приклади успішного ведення бізнесу студентів у Канаді та їх взаємодії зі студентами-підприємцями з КНР. Так, у Китаї група студентів займається виробництвом світлодіодних світильників і дрібної побутової техніки для дому. Ці студенти організували спільний бізнес із вихідцями з КНР, які навчаються в канадських університетах, щодо імпорту та продажі цих товарів на території Північної Америки. Такий бізнес поступово став достатньо прибутковим.

Автор розроблених рекомендацій також навів ще один приклад: деякі студенти китайських університетів працюють у сфері громадського харчування на дому. Це стало підставою для створення спільного бізнес-проєкту групи цих студентів і студентів із Канади, що передбачає експорт до КНР канадського вина, лобстерів, морепродуктів тощо.

У третьому прикладі, наведеному розробниками рекомендацій, ідеться про те, що студентів, які вивчають комп'ютерні спеціальності в університеті чи просто добре обізнані з комп'ютерними технологіями, традиційно залучають до Інтернет-підприємництва. При цьому деякі студенти-підприємці стають засновниками різних міжнародних компаній для обслуговування актуальних потреб студентської молоді чи міжнародних асоціацій студентів, що займаються репетиторством [106].

Отже, надання фахівцями кваліфікованої консультативної підтримки студентам, які навчаються у вищій школі КНР та інших країн, дозволяє їм краще зорієнтуватися в реаліях ведення підприємницької діяльності в різних

країнах, переконатися в наявності широких можливостей для заняття власним бізнесом.

Як засвідчують дані опитування майже 50 тисяч студентів, що було проведено однією з провідних рекрутингових он-лайн платформ КНР, близько 7 % респондентів після отримання вищої освіти мріють створити власний приватний бізнес, до того ж чимало студентів збираються для цього використовувати існуючі в Китаї стартап-майданчики.

У світлі цього варто нагадати, що 2015 року в КНР працювало близько 1500 бізнес-інкубаторів, 2016 року існувало вже 7533 бізнес-інкубаторів (така кількість дозволила країні за вказаним показником посісти перше місце у світі). В останні роки в КНР реалізується план на 13-те п'ятиріччя, відповідно до якого в країні мають працювати не менше 10 тисяч бізнес-інкубаторів, а за межами країни – ще 100. Це дозволяє створити додатково для китайського населення 3 мільйони нових робочих місць.

Важливо зазначити, що в Китаї створені спеціальні інкубатори-стартапи для студентів і випускників китайських закладів вищої освіти. Більше того, у КНР реалізується спеціальна програма для китайських випускників престижних західних університетів із метою мотивувати талановиту молодь після отримання вищої освіти повернутися працювати на Батьківщину, створюються сприятливі умови для застосування засвоєних ними підприємницьких знань і вмінь у відкритті власного бізнесу. Так, для цих випускників уже 2015 року було створено понад 150 інкубаторів-стартапів, які забезпечували допомогу молодим людям у створенні нових компаній, зокрема надаючи потрібну інформацію про існуючі бізнес-проекти, людські ресурси, способи фінансування тощо. Ці інкубатори працювали майже з 20 тисячами студентів і 8 тисячами підприємств [3]. Очевидно, що за останні роки кількість таких бізнес-інкубаторів зросла в рази.

Провідне місце серед китайських стартап-майданчиків займає Чжунгуаньцунь, який за останні роки перетворився у визнаний у всьому світі та найбільший у КНР науковий і технологічний центр. Він містить

п'ять технічних парків і займає величезну територію в Пекіні. Наукову базу вказаного центру забезпечують розташовані поряд із ним Академія наук Китаю, Пекінський університет, Університет Цінхуа, а також 200 науково-дослідних інститутів. Крім того, у цьому районі знаходяться центри таких всесвітньо відомих фірм, як Microsoft, Nokia, IBM, Intel тощо [11; 51; 102; 104].

Оскільки Чжунгуаньцунь концентрує на своїй території кращі інтелектуальні й фінансові ресурси країни та є місцем для переговорів про найбільше масштабні й перспективні бізнес-проекти, цей район вважають об'єктом особливої секретності, де не можна фотографувати, проводити відеозйомки та використовувати диктофон. Чжунгуаньцунь як науковий і технологічний центр Китаю реалізує цілу низку важливих завдань, зокрема сприяє пошуку талановитих винахідників і знаходженню інвесторів для їхніх перспективних проектів. Слід підкреслити, що понад 60 % із них викупує держава, у такий спосіб надаючи підтримку їхнім авторам. Певна частка цих проектів у майбутньому матеріально себе не окупають. Проте деякі з обраних державою проектів надалі набувають статус мегапроектів і повністю виправдовують її внесок у фінансування інноваційного підприємництва. Уточнимо, що реалізація деяких таких проектів повністю курирує держава. Інші перспективні проекти представники державних органів вигідно продають приватним підприємцям [там само]. Ураховуючи величезну роль Чжунгуаньцуня в розвитку підприємництва в країні, багато студентів мріють залучитися до його діяльності й зацікавити своїми інноваційними ідеями потенційних інвесторів.

Слід зауважити, що після початку епідемії коронавірусу в Китаї малі та середні підприємства почали відчувати низку проблем, пов'язаних із замовленнями, капіталом, зайнятістю та ланцюгом поставок. Тому комітетом управління центру Чжунгуаньцуня було розроблено «План тисячі вітрил» для підтримки розвитку підприємств, науки й техніки у складні для країни часи, про що було оголошено на спеціальній онлайн-прес-конференції.

Прогнозували, що цей план реалізовуватимуть указаний комітет спільно з великими підприємствами, бізнес-інкубаторами та центрами технологічного обслуговування. Основний зміст цього плану виражається в числі «1 мільярд» і передбачає, що великі підприємства надають малому та середньому приватному бізнесу десятки мільярдів замовлень, інкубатори та інші технологічні сервісні організації пропонують 1 мільярд юанів пакетів послуг, а понад 1000 підприємців-наставників спільно допомагають тисячам малих і середніх підприємств [81]. Отже, представники крупного китайського бізнесу та передової науки активно докладають зусиль, щоб допомогти пересічним китайцям пережити епідемію й подолати фінансові труднощі.

Треба зазначити, що схильність сучасних китайських студентів займатися підприємницькою діяльністю іноді підштовхує їх обирати вид підприємництва, який не відповідає чинному законодавству й нормам моралі. Наприклад, в останні роки в деяких закладах вищої освіти, розташованих у Шаньсі, Хэйлунцзяні, Цзіліні й декількох інших китайських провінціях, почали пропонувати таку послугу: заміна на занятті недбайливих чи працюючих у цей час студентів. Поява цієї незвичної послуги була викликана тим фактом, що в китайських закладах вищої освіти відвідування студентами занять жорстко контролюють викладачі, а власне факт пропусків занять може мати для майбутніх фахівців багато негативних наслідків (навіть відрахування із закладу освіти). Оскільки аудиторії ЗВО в Китаї зазвичай розраховані на велику кількість осіб, викладачі часто не можуть правильно ідентифікувати молодих людей, які прийшли на заняття.

За результатами анонімного опитування китайських студентів, пошук особи для заміни себе на занятті вони здійснюють на відповідних форумах в Інтернеті або в мобільних додатках (Weixin, Tencent QQ, Baidu). Укладення «угоди» між таким «роботодавцем» і «претендентом на роботу» зведено до того, що перший із них повідомляє основні відомості про себе (прізвище, стать), час і тривалість заняття, а також переводить гроші за «заміну». Послуга роботи «суфлера» за 45 хвилин оцінена приблизно в 25 юанів

(приблизно 6 доларів). Причому деякі студенти домовляються про заміну себе на заняттях на декілька місяців чи навіть на рік, у такому випадку одне відвідування заняття коштує для замовника дешевше. На занятті «суфлер» має під час переклички викладача підтвердити присутність студента, замість якого він прийшов на заняття (тобто замовника послуги), а під час звернення педагога до нього з певним питанням відповісти, що він не знає відповіді. Оскільки описана послуга користується попитом серед недбайливих студентів, у деяких університетах навіть з'явилися посередники, які за 5 юанів виявляють готовність знайти своїм товаришам заміну на занятті [59].

На щастя, описана ситуація є скоріше виключенням із правил поведінки китайських студентів, які традиційно дуже сумлінно ставляться до свого навчання у вищій школі та докладають в освітньому процесі значних зусиль, щоб стати компетентними фахівцями. Проте згадана вище ситуація підтверджує, що викладачам у роботі зі студентами треба значну увагу приділяти не тільки здійсненню їхньої теоретичної та практичної підготовки до реалізації підприємницької діяльності, але й чимало часу витратити на виховання в них необхідних моральних і вольових якостей (чесність, порядність, відповідальність, наполегливість тощо), сприяючи становленню майбутніх фахівців як високоморальних особистостей.

Із метою забезпечення комплексного впливу на студентів у плані формування в них підприємницької компетентності та виховання моральної культури майбутніх фахівців залучають до участі в різних заходах. Одним із таких заходів стала «Молодіжна подорож Червоної мрії», яку було проведено в межах 3-го Китайського конкурсу інновацій і підприємництва серед студентів «Інтернет+». Цей захід був організований Міністерством освіти КНР та проведений працівниками Університету Хідіан – державного дослідницького університету в Сіані.

Так, улітку 2017 року оргкомітет публічно запросив до участі в заході понад 100 підприємницьких команд, до яких сумарно входило майже 1,5 мільйона студентів із усієї країни. Так, перша із цих груп, до складу якої

входило 40 студентів різних університетів КНР (Сіанського університету електронних технологій, Університету Цінхуа, Пекінського університету науки і технологій, Далянського технічного університету тощо) здійснили «Молодіжну подорож Червоної мрії» до міста Яньань, яке вважають «колискою Червоного Китаю», бо саме тут наприкінці 1936 року після Великого походу (长征) китайських комуністів влаштувався уряд Особливого (радянського) району Китаю, а з січня 1937 року – усі керівники, які пізніше стали засновниками КНР – Мао Цзедун, Лю Шаоци, Чжоу Еньлай, Чжу Де, Лінь Бяо й інші. Мета цієї поїздки – забезпечити краще усвідомлення студентами національних традицій та надати їм можливість допомоги людям, які проживають у цих старих революційних районах, позбутися бідності та стати більше заможними [112].

Учасники цієї поїздки обрали три основні напрями для своєї роботи: «Пісня молодості», «Червоний спогад» і «Побудова мрії». Під час цієї поїздки вони відвідали село Лян Цзяхе, зокрема будинок для людей похилого віку «1 серпня», старі революційні місця Яньаня, вислухали спеціальні консультації фахівців та на їх підставі організували так звані «молодіжні салони» й форуми для сільських мешканців, насамперед фермерів та кустарних майстрів, присвячені різним питанням здійснення підприємництва й вивченню героїчної історії цього краю.

Під час поїздки Чжан Ван, керівник однієї з університетських команд, відправив лист Генеральному секретареві ЦК КПК, президенту держави та голові Центральної військової комісії Сі Цзіньпіну, у якому студент описав цілі цієї поїздки та свої враження від неї. Керівник держави надіслав студентам свою відповідь (текст цього листа [84] наведений у додатку В), що дуже вразило молодих людей.

Саме під впливом вражень від листа Президента країни 2018 року автор першого листа й випускник Сіанського університету електронної науки і технології Чжан Ван став ініціатором створення молодіжного об'єднання «Червона мрія», мета якого полягала в реалізації молодіжних інновацій

і здобутків підприємницької діяльності під час боротьби з бідністю та відродження сільських районів. Підтримавши таку ідею, коледжі й університети офіційно зареєстрували це об'єднання як некомерційну суспільну студентську організацію. Її гаслом було обрано таке: «Перетворення досягнень студентів у конкурсі «Інтернет+» у молодіжні інновації та підприємництво – засіб боротьби з бідністю та відродження сільських районів».

Як уточнив Чжан Ван, учасники цього об'єднання під час «Молодіжних подорожей Червоної мрії» втілюватимуть дух Яньяня у свою підприємницьку діяльність із метою розвитку старих територій і реалізації китайської мрії шляхом здійснення практичних дій та отримання практичних результатів, зокрема залучення сільського населення до Інтернет-комерції [49].

Подальші перспективи щодо розвитку ідеї організації «Молодіжних подорожей Червоної мрії» знайшли відображення в «Повідомленні Департаменту вищої освіти Міністерства освіти про подання проєкту навчальної програми з питань інновацій та підприємництва Національного коледжу 2019 року» [111]. (Фрагмент цього документу, що стосується зазначених поїздок, наведено в додатку Г.)

Отже, загалом можна дійти висновків, що в КНР накопичений багатий передовий досвід формування підприємницької компетентності студентів, їх залучення до різних видів підприємницької діяльності. Водночас у роботі в указаному напрямі існують певні недоліки, що вимагають усунення. У світлі цього в «Повідомленні Міністерства освіти про адміністративні заходи щодо реалізації програми навчання студентів вищої школи з питань інновацій та підприємництва» [91] було визначено необхідність проведення різних невідкладних заходів, зокрема таких: забезпечення інноваційного навчання підприємницької діяльності майбутніх фахівців; забезпечення адаптації структури підприємницької підготовки студентів до нових вимог суспільства; удосконалення системи

навчальних програм із навчання студентів інноваційної та підприємницької діяльності; покращення практики реалізації інновацій і підприємництва шляхом будівництва нових професійних і віртуальних імітаційних лабораторій, лабораторій підприємництва й навчальних центрів, обміну експериментальними навчальними платформами; посилення нарощування професійного потенціалу викладачів у царині інновацій і підприємництва; підвищення конкурентоспроможності студентів щодо їхнього працевлаштування, зокрема шляхом підвищення рівня сформованості в них підприємницької компетентності й адаптованості молодих людей до роботи в сучасному суспільстві [91].

Важливо відзначити, що в дослідженні було виявлено також деякі проблеми у здійсненні інноваційної та підприємницької освіти у вищій школі й формуванні підприємницької компетентності студентів: недостатнє приділення уваги з боку адміністрації та викладачів деяких закладів вищої освіти до надання всім студентам обов'язкової підприємницької освіти, а не тільки студентам окремих спеціальностей; відсутність системного підходу до здійснення підприємницької освіти, коли студентам пропонують ізольовані освітні курси як курси за вибором або зводять цю освіту до залучення майбутніх фахівців до участі в окремих заходах, що епізодично проводять у закладі освіти; недостатній рівень професійної компетентності деяких викладачів, які здійснюють інноваційну та підприємницьку освіту, нерозуміння ними суті інноваційної та підприємницької освіти, що призводить до розкриття студентам тільки окремих аспектів підприємницької діяльності, а тому пізніше вони примушені доучуватися на робочому місці; необхідність удосконалення загального освітнього середовища, у якому відбувається навчання студентів інновацій і підприємництва; відсутність у деяких політичних та нормативних документах, що регламентують процес навчання студентів інновацій і підприємництва, конкретності та чіткої практичної спрямованості, необхідність оновлення змісту деяких положень у цих документах.

Незважаючи на виявлені недоліки в організації та здійсненні інноваційної та підприємницької освіти в закладах вищої освіти КНР, що потребують швидкої ліквідації, загалом можна підсумувати, що в Китаї створена цілісна, добре продумана й ефективна система формування підприємницької компетентності студентів. Реалізація цієї системи не тільки дозволяє майбутнім фахівцям успішно оволодіти загальними знаннями й уміннями здійснювати підприємницьку діяльність, але і сприяє максимально ефективному застосуванню в ній сформованих у вищій школі фахових компетентностей людини. Слід також зазначити, що в останні роки в КНР закінчується створення оновленої системи інноваційної та підприємницької системи освіти в коледжах та університетах, що об'єднує навчальну підготовку студентів в аудиторії, здійснення ними самостійного навчання, комбіновану практику, педагогічне керівництво й супровід, а також стимулювання культурного розвитку майбутніх фахівців.

На підставі викладеного можна дійти висновку, що теоретичні та практичні доробки китайських фахівців із проблеми формування підприємницької компетентності студентів представляють значний інтерес для педагогів інших країн, у тому числі України.

3.2 Творче використання теоретичних ідей і досвіду формування підприємницької компетентності студентів вищої школи Китаю в українських закладах вищої освіти

Як було встановлено в дослідженні, в останні десятиріччя підприємництво в Україні інтенсивно розвивається. Попри певні досягнення в цій галузі існує ціла низка суттєвих проблем і недоліків. Зокрема, О. Кашуба виділяє такі:

- незначна кількість малих і середніх підприємств, нетривалість їх існування, що переважно обумовлено відсутністю їх підтримки з боку держави;

- переважання торговельного, а не виробничого профілю роботи підприємницького сектора, нарощування представниками малого бізнесу імпорту продукції та послуг замість розвитку виробництва;
- несприятлива інвестиційна політика в державі, відтік інвестицій та інших матеріальних коштів за кордон через нестабільність соціально-економічної ситуації в Україні;
- низька конкурентоспроможність продукції українського малого бізнесу, відсутність попиту підприємців на впровадження інновацій у свою діяльність;
- невідповідність наявної інфраструктури сучасним вимогам і нерівномірність розташування її елементів на території країни;
- поширення так званого «рейдерства», дискримінаційних дій щодо підприємців;
- загальне зниження платоспроможності населення;
- невисока ефективність регіональних програм підтримки малого підприємництва, неефективна державна регулятивна політика в цій галузі економіки;
- низька продуктивність праці та мотивованість бізнесменів, невисокий рівень їх кваліфікації, неефективний менеджмент керівників підприємств;
- брак коштів у підприємців для розвитку власного бізнесу, високі відсоткові ставки за користування банківськими кредитами [21, с. 104, 105].

Як бачимо, автор констатує наявність цілої низки суттєвих проблем (юридичних, економічних, матеріальних, освітніх тощо) в розвитку українського підприємництва, які значно гальмують цей процес. Очевидно, що змінити ситуацію в зазначеній галузі на краще можна тільки шляхом розроблення й реалізації на практиці науково обґрунтованої державної політики, спрямованої на надання комплексної підтримки бізнесменів. Одним зі складників цієї системи є забезпечення цілеспрямованого формування підприємницької компетентності в студентської молоді.

Під час проведення наукового пошуку було встановлено, що в Україні накопичено певні практичні доробки в цьому плані. У контексті цього доцільно привернути увагу до висновків, представлених у Національній доповіді «Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави» В. Гейцем та його співавторами, відповідно до яких прискорення економічного розвитку України не можна забезпечити за допомогою економії коштів на задоволенні індивідуальних потреб громадян. Автор вважає, що сьогодні найбільше вигідним є вкладання державних інвестицій у «власний людський потенціал» [53, с. 8], витрачання матеріальних коштів на економічну просвіту українців, цілеспрямоване формування їхньої підприємницької компетентності.

Зокрема, цінний у цьому плані досвід в українській вищій школі накопичений під час здійснення професійної підготовки майбутніх фахівців відповідних спеціальностей, пов'язаних із підприємницькою діяльністю. Як встановлено, підготовку фахівців за такими спеціальностями проводять у багатьох українських закладах вищої освіти.

Так, у різних університетах України (Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київський міжнародний університет, Державний університет телекомунікацій (Київ), Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Університет економіки та права «КРОК» (Київ), Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Житомирський національний агроекологічний університет (Поліський національний університет), Бердянський державний педагогічний університет, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, Полтавський університет економіки і торгівлі, Сумський національний аграрний університет тощо) майбутні фахівці можуть отримати професійну підготовку за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Як з'ясовано, у процесі здійснення підготовки фахівців за цією спеціальністю за бакалаврським ступенем вищої освіти вони вивчають такі навчальні дисципліни циклу загальної підготовки: «Економічна інформатика», «Економічна теорія», «Економічна психологія», «Економіка підприємства», «Паблік Рилейшнз», «Світова економіка», «Національна економіка», «Менеджмент», «Підприємницькі ризики», «Інноваційне підприємство», «Стратегія підприємства», «Підприємництво і малий бізнес», «Потенціал і розвиток підприємства» та ін. Під час вивчення цих дисциплін студенти використовують різну навчальну літературу, зокрема такі джерела: [2; 5; 12; 23; 24; 37; 40; 41; 43; 47; 49; 54].

Також під час проведення дослідження з'ясовано, що підготовка фахівців за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за бакалаврським ступенем вищої освіти передбачає вивчення ними таких навчальних дисциплін циклу професійної підготовки: «Інфраструктура підприємницької діяльності», «Ризик-менеджмент», «Лідерство та партнерство в підприємницькій діяльності», «Формування бізнес-моделі підприємства», «Венчурний бізнес», «Етика бізнесу», «Контролінг у підприємницькій діяльності», «Оподаткування підприємства», «Організація діяльності підприємства» [6; 22; 26; 31; 34; 39; 40] тощо.

Під час проходження підготовки за спеціальністю 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» за магістерським ступенем вищої освіти майбутні фахівці вивчають такі навчальні дисципліни циклу загальної підготовки: «Управління ефективністю розвитку підприємництва», «Міжнародне підприємництво», «Креативність у підприємницькій діяльності», «Соціальне підприємництво», «Культура підприємництва», «Конкурентоспроможність бізнесу», «Венчурне підприємництво», «Автоматизація бухгалтерського обліку суб'єктів підприємницької діяльності». Під час вивчення цих дисциплін магістранти використовують різні навчальні підручники й посібники, зокрема такі: [4; 7; 8; 16; 25; 32; 35; 42; 44; 46; 52; 58; 60; 61; 62].

В українських закладах вищої освіти студенти мають можливість отримувати й інші спеціальності, тісно пов'язані з підприємництвом, наприклад такі: 051 «Економіка», 073 «Менеджмент», 281 «Публічне управління та адміністрування», 241 «Готельно-ресторанна справа», 242 «Туризм» тощо. Як встановлено, під час навчання за вказаними спеціальностями майбутні фахівці вивчають різні навчальні дисципліни, які забезпечують певні аспекти їхньої підготовки до ведення підприємницької діяльності. Список цих дисциплін включає, наприклад, такі: «Управління бізнес-процесами», «Організація підприємницької діяльності», «Управління інноваціями», «Основи підприємництва», «Потенціал і розвиток підприємства», «Економіка інноваційного підприємства», «Стратегія підприємства», «Формування бізнес-моделі підприємства», «Діагностика фінансово-господарської діяльності підприємства», «Креативний менеджмент» тощо.

Як визначено, забезпеченню відповідності підготовки майбутніх фахівців у галузі підприємництва міжнародним вимогам, підвищенню якості цієї підготовки сприяє тісна взаємодія викладачів українських закладів вищої освіти з їхніми зарубіжними колегами, залучення провідних іноземних фахівців до здійснення освітнього процесу у вищій школі України та моніторингу його результатів. Так, значний інтерес викликає досвід роботи Полтавського університету економіки і торгівлі, де студентам надано можливість навчатися за міжнародною інноваційною освітньою онлайн-програмою підготовки магістрів із підприємництва.

Ця програма розроблена консорціумом таких закладів вищої освіти: Advenio eAcademy (Мальта), Університет Сент-Іштвана (Угорщина), Університет Барі Альдо Моро (Італія), Університет Яніни (Греція), Університет Жиліна (Словаччина), а також Полтавський університет економіки і торгівлі. Метою програми є підготовка компетентних керівників для малих та середніх підприємств, майбутніх бізнесменів-лідерів. Ця програма реалізується у формі цілісного та структурно вибудованого онлайн-

курсу англійською мовою, який об'єднує в собі 6 фундаментальних і 3 фахових дисципліни, а також модулі стажування в одній із країн консорціуму та два модулі бізнес-планування.

Зокрема, група викладачів Полтавського університету економіки і торгівлі розробила для цієї програми модуль «Фандрайзинг для запуску та зростання малого і середнього бізнесу». Зазначена магістерська програма відповідає всім міжнародним освітнім стандартам, вона отримала Європейську сертифікацію від Національної комісії післядипломної та вищої освіти Мальти (NCFHE). Програма розрахована на представників малого й середнього підприємництва, які мають на меті перейти до категорії власників, розширювати й розвивати власний бізнес.

Цікавий досвід міжнародної взаємодії має також Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця. Зокрема, у цьому університеті реалізують австро-українську програму з підготовки бакалаврів за напрямками підготовки «Менеджмент» і «Маркетинг та глобальні продажі» з Університетом прикладних наук Верхньої Австрії, спільну польсько-українську магістерську програму «Два дипломи» 2D за освітньо-професійною програмою «Бізнес-адміністрування» з Вищою школою менеджменту охорони праці (Польща), польсько-українську магістерську програму подвійного диплому з освітньо-професійної програми «Івент менеджмент» з Університетом Миколи Коперника в м. Торуні (Польща).

Університетом «КРОК» спільно з Нідерландською бізнес-академією реалізується програма «Подвійний диплом» за спеціальністю «Бізнес-адміністрування». Її метою є надання українським студентам можливості здобуття якісної освіти за рівнем бакалавра відповідно до стандартів Європейського Союзу.

Програма подвійних дипломів магістра виконується також спільно Сумським державним університетом та Університетом Кобленц-Ландау (Німеччина). Вона реалізується за підтримки Сумської міської ради в межах

проєкту «Платформа IES», започаткованого в рамках співпраці Коаліції малого та середнього бізнесу в Сумській області та Сумського державного університету. Зокрема, майбутнім фахівцям пропонують освітню програму «Інвестиції, підприємництво та стартапи», причому цикл відповідних навчальних дисциплін («Бізнес-комунікації», «Електронна комерція», «Управління вартістю бізнесу», «Обґрунтування рішень у торгівлі», «Міжнародний бізнес: менеджмент та лідерство», «Бізнес-кооперація та масштабування стартапів», «Бізнес-право та інтелектуальна власність» тощо) викладають українською мовою.

Водночас майбутнім фахівцям надано можливість навчатися в університеті Кобленц-Ландау за освітньою програмою «Підприємництво, технології та інноваційний менеджмент». Під час реалізації цієї програми студентам читають відповідні навчальні дисципліни («Підприємництво», «Підприємницьке дизайнерське мислення», «Інновації та управління технологіями», «Стратегічні бізнес-моделі», «Інноваційні цифрові бізнес-моделі», «Розроблення програмного забезпечення для стартапів», «Настроювання та інновації програмного продукту») англійською мовою.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка магістрантам теж пропонують різні програми подвійного дипломування. Так, магістрантам, які навчаються за спеціальністю 051 «Економіка», запропоновано програму подвійного дипломування з Вищою школою бізнесу – Національним університетом Луїса (Польща). Магістрантам, які навчаються за спеціальністю 075 «Маркетинг», – програму подвійного дипломування з Університетом Мачерата (Італія).

Як встановлено, в Університеті імені Альфреда Нобеля студентам надають можливість отримати британський диплом за програмою BA (Hons) in International Management, валідовану Університетом Уельсу Трініті Сент Девід (Велика Британія). Після проходження зазначеної програми здобувачі освіти мають можливість продовжити навчання за англійською мовою.

магістерськими програмами в Університеті імені Альфреда Нобеля й інших українських чи зарубіжних закладах вищої освіти.

Отже, можна підсумувати, що сьогодні в багатьох українських закладах вищої освіти майбутні фахівці отримують професійну підготовку до здійснення підприємницької діяльності, навчаючись за відповідною спеціальністю чи іншими суміжними з нею спеціальностями. А це свідчить про підвищення уваги державних органів освіти до проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи.

Як встановлено в процесі проведення дослідження, в останні роки в українських закладах вищої освіти почали створювати нові навчальні курси з підготовки до підприємницької діяльності, які можуть вивчати студенти не тільки економічних, але й будь-яких інших спеціальностей. Так, у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна викладають міжфакультетську навчальну дисципліну за вибором «Основи підприємництва». Її мета – забезпечення опанування майбутніми фахівцями знань про основи ринкової економіки, закони та принципи, за якими розвивається сучасне підприємництво в Україні, оволодіння студентами знаннями, уміннями, навичками, необхідними для створення власної справи й успішного здійснення підприємницької діяльності.

Зокрема, доцентом кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії вказаного університету Т. Шедяковою розроблено програму навчального курсу «Основи підприємництва». Її тематичний план включає такі 11 тем: «Сутність підприємництва», «Предмет і методи підприємницької діяльності», «Основи виникнення і розвитку підприємництва», «Організація суспільного виробництва та його структура», «Підприємницька ідея та механізм її втілення», «Технологія заснування власної справи», «Організація бізнесу», «Закони функціонування ринку і поведінки товаровиробників», «Власність підприємств та її структура», «Основні види підприємств та їх організаційно-правові форми», «Маркетингова діяльність на підприємстві», «Витрати

виробництва та цінова політика підприємства», «Фінанси і податки», «Основи бізнес-плану».

У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна студентам серед різних міжфакультетських дисциплін запропоновано також розроблений доцентом кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва Є. Лісеним курс «Підприємницька діяльність». Метою викладання цього курсу є вивчення майбутніми фахівцями питань теорії і практики підприємницької діяльності як системи економічних, правових та організаційних відносин усередині підприємницьких структур. Програма вказаної навчальної дисципліни містить два змістових модуля: 1) «Теоретичні основи підприємницької діяльності»; 2) «Практичні аспекти розвитку бізнесу».

Перший із цих модулів передбачає вивчення студентами таких 7 тем: «Зміст підприємницької діяльності. Місце підприємництва в суспільстві», «Види та форми підприємницької діяльності», «Зовнішнє та внутрішнє середовище підприємницької діяльності», «Державне регулювання підприємницької діяльності», «Механізм створення власної справи», «Планування та проектування підприємницької діяльності», «Стратегічне управління підприємництвом».

Другий із цих модулів передбачає опанування таких тем: «Маркетингова діяльність підприємницьких одиниць», «Оцінка підприємницьких ризиків», «Аналіз господарської та фінансової діяльності підприємницьких одиниць», «Етика та культура в підприємстві. Соціальна відповідальність бізнесу».

Також у вказаному університеті доцентом кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії І. Дерід було розроблено навчальну програму міжфакультетської дисципліни циклу гуманітарної, соціально-економічної та фундаментальної підготовки за вибором здобувачів освіти «Основи бізнесу». Метою вивчення цієї дисципліни є забезпечення засвоєння студентами основ ведення бізнесу. Тематичний план дисципліни включає такі теми: «Сутність

понять “підприємець” та “підприємництво”. Основні форми ведення підприємницької діяльності. Класифікація суб’єктів підприємницької діяльності», «Основні категорії підприємництва», «Процес створення та реєстрації суб’єкта підприємницької діяльності», «Ризик-менеджмент бізнес-процесу», «Підприємство як організація і менеджмент організацій», «Імідж організації», «Оподаткування бізнесу в Україні», «Податкове планування зовнішньоекономічної діяльності», «Фінансування бізнесу», «Франчайзинг», «Середовище фірми та стратегічне управління фірмою», «Збут і просування продукції фірми», «Реклама», «Процедура банкрутства фірми».

Зазначимо, що в Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди студенти, які вчаться на бакалавра, можуть обрати серед блоків дисциплін вільного вибору блок «Individual Entrepreneur» («Індивідуальне підприємництво»). Він передбачає послідовне вивчення студентами протягом трьох років таких навчальних дисциплін: «Англійська мова (у бізнес-середовищі)», «Нова економіка. Поведінкова економіка», «Підприємництво як спосіб самореалізації», «Фінансова грамотність у бізнесі», «Юридичні аспекти ведення бізнесу», «Соціальне підприємництво», «Віртуальна освіта. Стартап», «Економіка вражень. Маркетинг освітніх послуг», «Продаж пропозиції цінності, теорія обмежень», «Управління власною справою: основи фінансового менеджменту», «Тренінг з професіоналізації».

Варто зауважити, що в Київському національному університеті імені Тараса Шевченка 2019 року було започатковано міжфакультетську (юридичний і хімічний факультети, ФРЕКС та Інститут біології) магістерську освітньо-наукову програму «Економічна безпека підприємництва». Таку програму було відкрито за сприяння Українського науково-технологічного центру, що є дипломатичною місією ЄС в Україні. Це дало можливість запросити для викладання дисциплін англійською мовою зарубіжних професорів із Бельгії, Великої Британії та Туреччини.

У Донецькому національному університеті імені Василя Стуса студентам у списку вибірових дисциплін, що забезпечують підготовку молоді до підприємницької діяльності, запропоновано розроблений доцентом О. Трегубовим курс «Організація власної справи», який має за мету формування в здобувачів освіти системи знань про сутність і закономірності підприємницької діяльності, особливості її розвитку в Україні, процес започаткування й ведення власної справи, а також практичних навичок роботи менеджера підприємницької структури. Студенти можуть також обрати зі списку вибірових дисциплін розроблений доцентами Д. Біленко й Н. Буркіною курс «Бізнес-аналітика в ПП MS Excel», метою якого є забезпечення оволодіння майбутніми фахівцями компетентностями, що необхідні для здійснення кількісного та якісного аналізу, моделювання, прогнозування й ефективного управління економічними системами на основі застосування аналітичних показників і методів Business Intelligent в ПП MS Excel в умовах великих даних та цифрової економіки.

Популярністю серед студентів згаданого університету користується також розроблений доцентом В. Біркентале навчальний курс «Основи правової та економічної грамотності у сфері інтелектуальної власності», який спрямований на активізацію інтелектуального, культурного та правового розвитку особистості майбутнього фахівця шляхом засвоєння ним принципів академічної доброчесності й економічних і правових знань з інтелектуальної власності.

До міжфакультетських навчальних курсів, які викладають у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса, відноситься також вибірова навчальна дисципліна «Облік та оподаткування власного бізнесу» (розробник – доцент О. Поліщук). Мета цього курсу – формування в майбутніх фахівців теоретичних знань і практичних навичок організації та ведення обліку малого бізнесу підприємцями, підготовки ними звітності, пошуку ефективних інструментів для реалізації власних ідей та ініціатив.

Серед міжфакультетських навчальних курсів указанного університету чільне місце займає курс «Основи туристичного бізнесу», який викладає доцент В. Ключковська. Мета курсу – формування в студентів системи знань про складники туристичного бізнесу, готельної й ресторанної справи, базових знань у царині управління туристичним бізнесом, а також умінь і навичок застосування цих знань на практиці.

Вагоме значення у формуванні підприємницької компетентності студентів у Донецькому національному університеті імені Василя Стуса має також вибірковий міжфакультетський курс «Етика бізнесу і ділового спілкування», розроблений доцентом Є. Ковальським. Метою курсу є надання необхідних ґрунтовних знань майбутнім фахівцям, забезпечення оволодіння ними вміннями та навичками професійних комунікацій з етики бізнесу й ділового спілкування.

Варто зазначити, що певну роль у формуванні підприємницької компетентності майбутніх фахівців у зазначеному закладі освіти відіграє також викладання їм таких міжфакультетських навчальних курсів, як-от: «Фінансова грамотність», «Управління проєктами», «Тайм-менеджмент», «Корпоративна культура», «Тренінг особистої ефективності».

Водночас на основі аналізу матеріалів офіційних сайтів різних українських закладів вищої освіти було визначено, що тільки в окремих із них студентам різних спеціальностей у списку навчальних дисциплін за вибором пропонують міжфакультетські навчальні курси, спрямовані на підготовку майбутніх фахівців до здійснення підприємницької діяльності. Ураховуючи активний розвиток підприємництва на сучасному етапі розвитку українського суспільства, вважаємо цей виявлений факт суттєвим недоліком в організації освітнього процесу у вищій школі України.

Як було встановлено в дослідженні, значну увагу викладачі українських ЗВО приділяють питанню формування підприємницької компетентності студентів під час організації позааудиторної діяльності (цей аспект дослідження відображено в авторських публікаціях [10; 68]). На

основі вивчення наукових праць (Н. Балик, Г. Бусленко, В. Люльчик, О. Кабацька, С. Лупаренко, Н. Морзе, О. Петрова, Н. Русіна, М. Стрельніков [18; 28; 33; 48; 55] та інші) і практичного досвіду роботи вишів можна стверджувати, що для цього використовують різні форми та методи зазначеної діяльності.

Наприклад, було організовано зустрічі майбутніх фахівців з успішними підприємцями-випускниками університету й успішними бізнесменами, проведено відповідні майстер-класи. Так, у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна серед таких зустрічей студенти отримали незабутнє враження від зустрічі із засновником та головою ради директорів компанії Alibaba Group, до якої зокрема входить платформа AliExpress, найбагатшим бізнесменом КНР Джеком Ма.

Розповідаючи про свій шлях у бізнесі, він підкреслив, що щастя людини насправді криється не в грошах, і навіть не в силі людини, щастя – це коли близькі вам люди відчують себе щасливими. Джек Ма також висловив свою точку щодо університетської освіти, яка, на його погляд, занадто спрямована на забезпеченні засвоєння студентами широкого кола знань, а в реальній практиці треба вчити людей бути справжніми людьми, бути креативними, конструктивними й інноваційними особистостями [36].

Як встановлено, для підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності студентів їх також залучали до участі в семінарах, «круглих столах», дискусіях, присвячених актуальним проблемам вітчизняного підприємництва. Ефективним у цьому плані було також застосування кейс-методу, що передбачає розв'язання майбутніми фахівцями системи типових професійних проблемних ситуацій, представлених у формі так званих кейсів.

Чільне місце у процесі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців займало також проведення ділових ігор, тренінгів, майстер-класів, вікторин, турнірів, конкурсів, олімпіад на відповідну тематику. За результатами дослідження студентів також залучали до створення бізнес-проектів, складання кар'єрних портфоліо, здійснення різних

видів дослідницької діяльності в царині підприємництва в межах роботи студентських КБ, наукових гуртків, науково-виробничих загонів, до проходження виробничої практики на базі успішних фірм [9; 28].

Перспективний досвід формування підприємницької компетентності студентів накопичений у Каразінському центрі підприємництва, що є структурним підрозділом ННІ «Каразінська школа бізнесу». Метою роботи цього центру є забезпечення практико зорієнтованого навчання майбутніх фахівців шляхом розроблення, просування розвитку й підтримки (пошуку фінансування) їхніх підприємницьких ініціатив у вигляді проєктів, а також реалізація відповідних заходів, спрямованих на популяризацію підприємництва в колі студентів і стимулювання їх до відкриття власного бізнесу. Важливими завданнями центру є розвиток студентського підприємництва, становлення й підтримка інфраструктури, сприятливої для виникнення нових бізнес-проєктів.

Як установлено в процесі наукового пошуку, за ініціативою директора центру доцента Д. Давидова на базі центру було проведено серію лекцій «One step ahead», конкурс стартап-проєктів серед молоді «Karazin Stertup Week», а також запроваджено курс «Business creation». Указаний центр також забезпечує створення та підтримку умов для розроблення, розвитку й пошуку фінансування проєктів студентів університету, реалізацію заходів, спрямованих на популяризацію підприємництва й запуск власного бізнесу серед студентів. Окрім цього, на базі центру забезпечують інформаційну підтримку студентів із питань теорії та практики підприємництва.

Як цілком справедливо відзначає О. Земка, сьогодні підприємництво є найважливішим стратегічним ресурсом і водночас внутрішнім джерелом подальшого розвитку ринкової економіки в Україні, що загострює проблему формування в молоді підприємницької компетентності. Успішне розв'язання цієї проблеми забезпечує підготовку майбутніх фахівців, які орієнтуються в царині підприємництва, виявляють глибокі знання й відповідні вміння в цій галузі (зокрема вміння генерувати нові бізнес-ідеї й упроваджувати їх на

практиці, планувати, організовувати та реалізовувати підприємницьку діяльність), а також демонструють творче мислення, готовність до інновацій, виправданого ризику [14, с. 102].

Як доведено авторкою в процесі проведення наукових розвідок, результативність цього процесу забезпечується дотриманням таких умов: посилення позитивної мотивації майбутніх фахівців до участі в підприємницькій діяльності та їх цілеспрямованої підготовки до її самостійного здійснення; досягнення неперервності й цілісності процесу формування підприємницької компетентності студентів за допомогою інтеграції змісту різних навчальних дисциплін та основ підприємництва; формування в особистості професійно важливих підприємницьких якостей і здібностей у процесі здійснення спеціальної підготовки до підприємницької діяльності; викладання студентам спецкурсу «Основи підприємницької діяльності»; залучення суб'єктів навчання до виконання системи спеціальних завдань, спрямованих на подальше вдосконалення процесу формування їхньої підприємницької компетентності під час проходження виробничої практики [15, с. 51, 52].

Як уточнює дослідниця, перша умова, охоплюючи аудиторну та позааудиторну діяльність студентів, передбачає досягнення ними успіху завдяки застосуванню розвивальних та особистісно зорієнтованих навчальних технологій, дотриманню демократичного стилю здійснення педагогічної взаємодії, створенню сприятливого психологічного клімату в аудиторії, реалізації проблемного підходу до процесу навчання шляхом залучення студентів до розгляду кейсів і виконання різнопланових завдань, що містяться в них, організації зустрічей з успішними підприємцями-практиками. Друга умова вимагає забезпечення опанування студентами комплексними знаннями з основ підприємництва й фахової діяльності [15, с. 49].

За О. Земкою, третя визначена умова зумовлює активне використання в освітньому процесі інноваційних освітніх технологій, зокрема технології

проблемного й диференційного навчання, інформаційно-комунікаційних та інтерактивних технологій, реалізацію новаторських способів, прийомів організації навчальної діяльності, оригінальних педагогічних дій і засобів, спрямованих на стимулювання пізнавальної активності майбутніх фахівців. У такому випадку основною роллю викладача на занятті стає роль модератора, наставника, консультанта, який коригує дії студента як активного суб'єкта взаємодії [15, с. 50].

Щодо наступної умови авторка конкретизує, що метою спецкурсу є систематизація й поглиблення системи знань здобувачів освіти про підприємництво як важливий фактор сучасної ринкової економіки й особливості його функціонування в Україні, формування в майбутніх фахівців необхідних для організації та ведення підприємницької справи вмінь і навичок; розвиток підприємницьких якостей, здібностей і здатностей; виховання економічної культури. О. Земка виокремлює такі основні завдання вивчення курсу: формувати в студентів підприємницькі налаштування (позитивне ставлення до підприємництва, усвідомлення власної відповідальності за результати підприємницької діяльності, мотивація щодо здійснення підприємницької діяльності); забезпечувати оволодіння майбутніми фахівцями стійкими знаннями про основи підприємництва, базовими вміннями й навичками раціональної організації та здійснення підприємницької діяльності; формувати професійно важливі особистісні якості (підприємливість, ініціативність, здатність до ризику тощо) [15, с. 51].

Як уточнює дослідниця, вивчення курсу майбутніми підприємцями сприяє опануванню ними знань про суть і види підприємництва; умови, принципи, організаційно-правові форми організації та здійснення підприємницької діяльності; її маркетингову складову; специфіку здійснення малого підприємництва як сектора ринкової економіки; технологію організації власного бізнесу в Україні; економічні засади функціонування сучасного підприємства; суть і структуру різних видів бізнес-планів; етику й підприємницьку культуру приватного бізнесмена [там само].

Четверта виділена О. Земкою умова пов'язана з виробничою практикою. Виступаючи з'єднувальною ланкою між теоретичною підготовкою студента та його самостійною професійною діяльністю, вона допомагає йому виявити розбіжності між досягнутим і бажаним рівнем сформованості власної підприємницької компетентності. У світлі цього педагогічно доцільним є розширення переліку практичних завдань, що мають виконати практиканти, оскільки вони сприятимуть зменшенню виявленої розбіжності між ідеальним і реальним рівнем сформованості зазначеної компетентності [там само].

Представлені в науковій роботі результати підтверджують, що дотримання рекомендацій О. Земкої дійсно сприяє підвищенню рівня сформованості підприємницької компетентності студентів.

У процесі наукового пошуку значний інтерес викликали також методичні рекомендації М. Ляшенко. Так, авторка стверджує, що ефективним засобом формування підприємницької компетентності студентів є реалізація її авторського спецкурсу «Основи підприємницької діяльності». Як уважає дослідниця, вивчення цього курсу майбутніми фахівцями забезпечує становлення в них чітких уявлень про підприємницьку справу, сприяє опануванню молодими людьми основ підприємництва й управління маркетинговою діяльністю в указаній царині, а також умінь і навичок застосовувати засвоєні знання на практиці. У свою чергу знання, уміння й навички, здобуті під час вивчення спецкурсу «Основи підприємницької діяльності», стануть студентам у пригоді в процесі створення власного бізнесу, доведення до форми комерціалізації й упровадження на практиці власних бізнес-ідей і науково-теоретичних доробок [29].

Як уточнює М. Ляшенко, розроблений нею спецкурс включає теоретичну та практичну підготовку студентів з основ підприємництва. Мету свого спецкурсу вона вбачає у формуванні підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Основними завданнями визначено такі: опанування студентами основних понять і термінів, які характеризують підприємство

як вид діяльності; вивчення культури підприємництва, основ менеджменту та маркетингу в підприємстві; ознайомлення з різними видами та типами підприємств, механізмом створення, реорганізації й ліквідації власної справи, формування практичних навичок щодо ефективного заснування та ведення власного бізнесу. Предмет курсу – вивчення майбутніми фахівцями комплексної системи підприємницької діяльності фірми.

М. Ляшенко також відзначає, що зміст зазначеного курсу включає два модулі. Вивчення студентами першого з них – «Теоретичні основи підприємництва» – сприяє засвоєнню ними знань про суть підприємництва, зокрема про мале та інноваційне підприємство; різні види й типи підприємств, організаційно-правові форми підприємницької діяльності, економічну свободу підприємців, способи створення підприємницького середовища, шляхи здійснення державної підтримки та сприяння розвитку підприємництва. Другий модуль – «Практичні аспекти створення власної справи» – забезпечує оволодіння студентами технологією створення власного підприємства, що включає техніко-економічне обґрунтування організації власної фірми, здійснення бізнес-планування на основі врахування особливостей менеджменту й маркетингу підприємницької діяльності, а також реалізації цього плану на практиці [там само].

Під час проведення М. Стрельниковим наукових розвідок було доведено, що підвищенню рівня сформованості підприємницької компетентності сприяє реалізація відповідної технології, яка містить чотири блоки: концептуально-цільовий, структурно-змістовий, функціонально-технологічний і результативно-аналітичний. Перший із них включає мету, концептуальні засади, дидактичні принципи й умови. Так, мета полягає в розвитку підприємницької компетентності студентів, стимулюванні їхнього саморозвитку як конкурентоздатних підприємців і творчих особистостей [55, с. 79].

Обґрунтовані автором концептуальні засади формування підприємницької компетентності студентів передбачають використання:

компетентнісного підходу, що забезпечує розвиток суб'єктності майбутніх фахівців, усвідомлення ними мотивів своєї діяльності й необхідності опанування ефективних способів її здійснення; особистісного підходу, який вимагає врахування індивідуальних якостей і вихідного рівня сформованості підприємницької компетентності студентів; діяльнісного підходу, що відображає логіку формування цієї компетентності в особистості в процесі здійснення активної діяльності [55, с. 80, 82; 84].

За авторською позицією М. Стрельнікова, основу реалізації технології формування підприємницької компетентності студентів складають такі дидактичні принципи: системності, що вимагає сприймати підприємницьку діяльність як ієрархічну структуру; неперервності, що відображає перманентний характер процесу вдосконалення підприємницької компетентності майбутніх фахівців; наступності, яка виявляється в послідовності реалізації цього процесу; гуманізації, що передбачає спрямованість усіх складників технології на розвиток особистісного потенціалу суб'єктів навчання; інтеграції, яка проявляється в синтезуванні всіх необхідних для підприємницької діяльності знань; модульності, що пов'язана зі структуруванням змісту підготовки до підприємницької діяльності у вигляді окремих навчальних модулів; рефлексії, яка відбиває необхідність здійснення самооцінювання й самоаналізу стану сформованості в студентів досліджуваної компетентності [55, с. 90].

Цінним доробком дисертанта є також визначення педагогічних умов, що забезпечують ефективність формування підприємницької компетентності студентів: розвиток у них мотивів навчання підприємницької діяльності; забезпечення практико зорієнтованого змісту підприємницької освіти; використання інтерактивних методів, форм і засобів навчання підприємницької діяльності [55, с. 79].

Як було з'ясовано, у структурно-змістовому компоненті М. Стрельніков представив власне бачення змістового наповнення структурних компонентів: особистісного (професійно важливі якості),

когнітивного (теоретичні й технологічні знання про підприємницьку діяльність); діяльнісного (організаторські, комунікативні, інноваційні, комерційні вміння) [там само].

За висновками М. Стрельнікова, третій складник технології – функціонально-технологічний – відбиває етапи формування підприємницької компетентності студентів і дидактичний інструментарій реалізації кожного з них, а саме передбачає такі етапи:

- мотивування (вступна лекція, інтерактивні формати, дискусія, кейсові вправи, зустрічі та дискусії, «живі кейси», кооперативне навчання тощо);

- інтенсифікації (проблемні лекції й семінари, е-навчання: електронний підручник, практичні завдання, тести, електронний лабораторний практикум, самостійна робота магістрантів тощо);

- персоналізації (навчання на основі дотримання обраних індивідуалізованих стратегій, репетиторство, варіативна практика, експертна система е-навчання й контролю знань, коучинг тощо);

- відпрацювання навичок (віртуальне підприємство, функціональний і комплексний комп'ютерний тренажери, тренінги, ігри, активна підприємницька й управлінська практика, сендвіч-курси, портфоліо тощо);

- рефлексії (наукові дослідження, індивідуальні творчі завдання, творчі експерименти, проєктивна освіта, курсові й дипломні роботи, складання й реалізація бізнес-планів).

Результативно-аналітичний складник розробленої М. Стрельніковим технології відображає процедуру моніторингу результатів формування підприємницької компетентності студентів. Цей складник містить критерії й показники сформованості цієї компетентності в майбутніх фахівців: особистісний (сформованість професійно необхідних якостей підприємця – відповідальність, цілеспрямованість, ініціативність, упевненість у собі, самостійність особистості); когнітивний (знання підприємництва теоретичного й технологічного характеру); діяльнісний (сформованість

функціональних умінь підприємця – організаторських, комунікативних, інноваційних, комерційних), а також рівні її сформованості (високий, достатній, середній і низький) [55, с. 79].

Отримані М. Стрельниковим результати дослідження засвідчують, що реалізація зазначеної технології дійсно забезпечує підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності студентів. Так, сумарний показник її сформованості на високих рівнях у студентів експериментальних груп збільшився на 31,7 %, а в контрольних – тільки на 5,8 % [55, с. 205, 206].

У дослідженні в пригоді також стали практичні результати дослідження М. Ткаченка, який експериментально довів ефективність спроектованої ним моделі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців. Ця модель містить такі блоки: перспективно-цільовий, методологічний, змістово-процесуальний та оцінно-результативний. Так, перспективно-цільовий блок відображає відповідну мету реалізації моделі – формування підприємницької компетентності студентів, а також спрямованість моделі на задоволення відповідного соціального замовлення – підготовку конкурентоспроможних, мобільних фахівців, здатних до працевлаштування в сучасній нестабільній соціально-економічній ситуації [57, с. 144].

Методологічний блок включає підходи до формування підприємницької компетентності студентів: аксіологічний (зумовлює взаємопроникнення форм і змісту з різних навчальних дисциплін на основі їх взаємозв'язку та взаємодоповнюваності); особистісно зорієнтований (передбачає створення сприятливих умов для виявлення й розвитку особистісного потенціалу кожного суб'єкта навчання, засвоєння ним усіх компонентів підприємницької компетентності); суб'єктно-діяльнісний (вимагає організації взаємодії, що сприяє прояву студента як її активного суб'єкта); компетентнісний (передбачає опанування майбутніми фахівцями необхідної для виконання підприємницької діяльності системи знань, умінь, навичок, способів діяльності, ціннісних орієнтацій, набутого досвіду);

інтегративний (зумовлює інтеграцію та взаємопроникнення змісту освіти, форм і методів викладання різних навчальних дисциплін) [57, с. 146, 147].

У вказаному блоці зазначено також загальні принципи формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців: гуманітаризації й гуманізації, перспективності, інтеграції, міждисциплінарності, надпредметності, професійно-економічної спрямованості, свідомості та творчої активності, особистісного та професійного розвитку, рефлексивності й розвивального навчання [57, с. 147, 148].

У змістово-процесуальному блоці розробленої М. Ткаченком моделі представлено методика формування у студентів зазначеної компетентності. Ця методика реалізується за такими етапами: репродуктивний – вимагає активного психолого-педагогічного супроводу студентів в оволодінні ними підприємницькою компетентністю; конструктивно-творчий – спрямований на опанування майбутніми фахівцями теоретичних знань про підприємництво й основних умінь підприємницької діяльності в процесі розв'язання спеціально створених в освітньому процесі й реальних професійних ситуацій; результативний – націлений на забезпечення теоретичної поінформованості студентів у питаннях підприємництва й удосконалення набутих ними підприємницьких умінь під час створення бізнес-проектів, здійснення рефлексії результатів виконаних завдань, самооцінювання стану сформованості підприємницької компетентності.

Як відзначає автор, змістовий складник зазначеної методики представлений теоретичним (система інтегрованих знань із підприємницької діяльності, основ економіки тощо) і практичним (уміння генерувати та реалізовувати на практиці ідеї в галузі підприємництва, прогнозувати ризики тощо) елементами. У вказаній дисертації уточнено також організаційні аспекти зазначеної технології формування підприємницької компетентності студентів. Так, процесуальний складник зазначеного блоку технології відображає використані дослідником освітні технології (проблемного, інтегративно-діяльнісного, проєктного, розвивального, імітаційно-рольового,

інтерактивного навчання), форми (колективні, групові, індивідуальні) та види (аудиторні й позааудиторні) організації процесу формування підприємницької компетентності студентів. Серед основних методів і форм організації цього процесу, що були використані під час проведення експерименту, автор називає такі: тренінги, коучинги, кейс-метод, метод проєктів, мозкова атака, мозковий штурм, пошук ідей, банк ідей, метод фокальних об'єктів, синектика тощо [57, с. 144, 152].

Реалізація розробленої М. Ткаченком методики формування підприємницької компетентності студентів передбачає також створення таких педагогічних умов: збагачення змісту освіти з урахуванням підприємницької складової; залучення майбутніх фахівців до розроблення підприємницьких проєктів; реалізація інтегрального навчально-методичного комплексу підприємницького спрямування [57, с. 135].

Оцінно-результативний блок зазначеної моделі в дослідженні представлений відповідними критеріями й показниками: мотиваційно-орієнтаційним (ставлення до підприємницької діяльності й мотиви вибору її різновиду, професійний інтерес до підприємництва, потреба в досягненнях успіху в цій царині), компетентнісно-рефлексивним (поінформованість у питаннях підприємництва та підприємницької діяльності; ступінь володіння мовою й основними категоріями підприємництва; уміння та здатність сприйняття й осмислення інформації про підприємництво, навички критичного мислення; установка на самопізнання й розвиток підприємницької рефлексії, самовдосконалення в указаній царині), операційно-змістовим (засвоєння комплексу дій для вироблення індивідуально-особистісної стратегії, уміння контролювати власний емоційний стан, уміння грамотно формулювати мету підприємницької діяльності й успішно її досягати), на основі врахування яких виділено індіферентно-репродуктивний, адаптивно-конструктивний і творчий рівні сформованості цієї компетентності в студентів [57, с. 144, 153–155].

Як доведено автором, наприкінці експерименту кількість студентів, у яких сформованість цієї компетентності відповідала творчому рівню, в експериментальній групі збільшилась на 12,4 %, а в контрольній групі – лише на 8,8 %. Натомість кількість студентів, у яких сформованість цієї компетентності відповідала індіферентно-репродуктивному рівню, в експериментальній групі зменшилась на 35,6 %, а в контрольній групі – тільки на 22,8 %. Отже, аналіз отриманих даних експериментальної роботи засвідчив, що реалізація зазначеної методики й моделі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців загалом дійсно забезпечує підвищення рівня сформованості в них цієї компетентності.

У дослідженні в пригоді також стали ідеї українських науковців (І. Блощинський, В. Донченко, В. Жамардій, Т. Завгородня, Р. Зеленський, О. Кабанська, О. Кабацька, С. Лупаренко, І. Мельничук, В. Попов, О. Попова, Л. Ребуха, В. Соколовський, М. Стащак, І. Таможська, В. Фоменко, О. Школа [17; 45; 66; 71–73] та ін.) стосовно забезпечення опанування студентами окремих аспектів підприємницької компетентності та інших ключових компетентностей, сучасних технологій прогнозування розвитку інноваційних процесів в освіті. Під час проведення наукових розвідок урахувались також висновки вчених (Л. Калашник, Т. Завгородня, І. Стражнікова, Фей Се та ін.) про необхідність урахування специфіки роботи викладачів зі студентами в умовах сучасних реалій і прогресивних педагогічних доробок китайських фахівців під час організації освітнього процесу в українській вищій школі [13; 19; 20; 70; 76].

Отже, можна підсумувати, що в Україні проведено низку цінних досліджень, присвячених формуванню підприємницької компетентності студентів. Проте за результатами наукових досліджень різних учених [29; 55; 57 та ін.] і даними авторського пілотного дослідження (у ньому взяли участь 156 студентів неекономічних спеціальностей Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Харківської державної

академії фізичної культури), загальний рівень сформованості підприємницької компетентності українських студентів залишається недостатнім для успішного ведення бізнесу. Серед найбільше поширених недоліків здобувачі освіти назвали такі: 47,8 % респондентів – відсутність у закладі вищої освіти для студентів неекономічних спеціальностей вибіркових спецкурсів, присвячених створенню власного підприємства й організації його діяльності, чи недостатня для опанування підприємницької компетентності кількість таких курсів; 53,4 % респондентів – епізодичність проведення у вищій школі позааудиторних заходів, присвячених підприємництву; 64,7 % опитаних – відсутність системної державної підтримки у відкритті малих підприємств і наданні студентській молоді правової, консультативної та фінансової підтримки в здійсненні підприємницької діяльності; заформалізованість багатьох процедур, необхідних для відкриття молодим підприємцем-початківцем власного приватного бізнесу й отримання кредиту. Варто також зазначити, що тільки 15,7 % респондентів оцінюють рівень своєї підприємницької компетентності як високий, а 45,3 % – як низький.

Отже, сьогодні існує потреба в пошуку нових шляхів підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності українських студентів. Як визначено в дослідженні, одним із таких шляхів є вивчення та творче використання перспективних доробок із порушеного питання китайських педагогів.

У цьому сенсі можуть стати в пригоді результати проведеного порівняльного аналізу методів, засобів, форм організації процесу формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі КНР та України. Так, за результатами дослідження встановлено, що в університетах обох країн абітурієнтам пропонують різні спеціальності, які забезпечують професійну підготовку майбутніх фахівців до ведення підприємницької справи. Проте зіставлення назв спеціальностей дозволило встановити, що в КНР порівняно з Україною пропонується більше широкий спектр таких

спеціальностей, причому значна частина їх має достатньо вузький характер. Не буде зайвим також зазначити, що більшість китайських університетів має велику кількість студентів, а це, у свою чергу, робить рентабельним для університету викладання майбутнім фахівцям значної кількості різних навчальних курсів, пов'язаних зі сферою малого приватного бізнесу.

На підставі викладеного вище визначено, що першим перспективним напрямом творчого використання ідей китайських учених і досвіду формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР в українській вищій школі є такий: *розширення для студентів неекономічного профілю спектру елективних навчальних дисциплін, пов'язаних із веденням малого бізнесу в межах обраних спеціальностей, збагачення змісту профільних дисциплін основами підприємництва.*

Під час здійснення наукового пошуку з'ясовано, що формування підприємницької компетентності студентів китайської й української вищої школи охоплює не тільки їхню аудиторну, але й позааудиторну діяльність. Проте в Китаї організація цієї діяльності має системний характер, а в Україні – епізодичний.

Зокрема, важливим досягненням китайських фахівців є впровадження в країні «Національного проекту системи навчання підприємців», у реалізації якого беруть участь представники державних органів влади, закладів освіти та різних підприємств, що забезпечують підтримку малого й середнього підприємництва. У межах виконання цього проекту в спеціально створених освітніх центрах усі бажаючі можуть пройти спеціальні навчальні курси, залучитися до опанування освітніх програм, що забезпечують підготовку фахівців до здійснення підприємницької діяльності та сприяють підвищенню в них рівня відповідної компетентності.

Із урахуванням викладеного зроблено висновок про те, що другим перспективним напрямом творчого використання доробок китайських педагогів з окресленої проблеми в українській вищій школі є *розроблення та реалізація національного проекту з формування підприємницької*

компетентності студентів, до впровадження якого мають бути залучені всі заклади вищої освіти, органи влади різного рівня, а також успішні бізнесмени. Це дозволить надати більшій системності роботі з формування зазначеної компетентності в студентській молоді.

У дослідженні також визначено, що важливою передумовою успішного формування підприємницької компетентності студентів вищої школи є залучення їх до практичної діяльності в галузі бізнесу. Одним із перспективних засобів накопичення ними такого досвіду є залучення майбутніх фахівців до створення стартапів, які передбачають розбудову принципово нового бізнесу на основі використання інноваційних технологій.

Як було зазначено раніше, у Китаї студенти мають можливість активно використовувати для організації власного бізнесу існуючі стартап-майданчики. Так, сьогодні в країні працюють більше 2,5 тисяч бізнес-інкубаторів. Як уже вказано, провідне місце серед них займає Чжунгуаньцунь, що за останні роки перетворився в найбільше потужний у Китаї науковий і технологічний центр, який об'єднує в собі 5 могутніх технопарків. Важливим завданням цього центру є надання допомоги молоді знайти інвесторів для перспективних проєктів. При цьому близько 60 % цікавих стартапів викупує держава, що є ефективним способом фінансової підтримки їх розробників [56].

В Україні студенти достатньо недавно почали брати участь у створенні стартапів, проте вже стає традицією проводити конкурси таких студентських проєктів. Як правило, переможці конкурсів отримують гроші на практичну реалізацію своїх бізнес-ідей. Наприклад, 2019 року в Харкові розробники двох стартапів із енергоефективності отримали півмільйона гривень інвестицій. Про це повідомило інвестагентство Chernovetskyi Investment Group, яке разом із Одеським національним політехнічним університетом виступили засновками освітньо-стипендіальної програми CIG R&D LAB [49]. Водночас встановлено, що основною проблемою для розвитку студентських

стартап-компаній в Україні є відсутність системної підтримки (зокрема матеріальної) з боку держави.

На підставі викладеного визначено, що третім перспективним напрямом творчого використання китайського досвіду формування підприємницької компетентності студентів в українській вищій школі є *надання з боку закладу вищої освіти та держави загалом інформаційної, правової, освітньої, фінансової підтримки в розробленні й реалізації перспективних стартапів.*

Отже, можна підсумувати, що в дослідженні виявлено такі перспективні напрями творчого використання напрацювань китайських педагогів з проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в українських закладах вищої освіти:

- розширення для студентів неекономічного профілю спектру елективних навчальних дисциплін, пов'язаних із веденням малого бізнесу в межах обраних спеціальностей, збагачення змісту профільних дисциплін основами підприємництва;

- розроблення й реалізація національного проекту з формування підприємницької компетентності студентів, до реалізації якого мають бути залучені всі заклади вищої освіти, органи влади різного рівня, а також успішні бізнесмени;

- надання з боку закладу вищої освіти та держави загалом інформаційної, правової, освітньої, фінансової підтримки в розробленні й реалізації перспективних стартапів.

Уточнимо, що виокремлені напрями творчого використання зазначеного досвіду схарактеризовано в авторській публікації [67].

Висновки до розділу 3

У КНР накопичений багатий досвід формування підприємницької компетентності у студентів закладів вищої освіти. Як було встановлено, у багатьох із них розроблені власні програми реалізації інноваційної

й підприємницької освіти, що охоплює аудиторну й позааудиторну діяльність студентів.

Особливу увагу викладачі приділяють формуванню підприємницької компетентності у студентів, які здобувають вищу освіту за спеціальностями, безпосередньо пов'язаними з підприємницькою діяльністю, зокрема за такими: «Управління бізнесом», «Економіка і бізнес», «Електронний бізнес», «Управління туризмом» тощо. У свою чергу це передбачає вивчення майбутніми фахівцями відповідних навчальних дисциплін: «Електронна комерція», «Управління підприємництвом», «Психологія підприємництва» тощо.

У Китаї також функціонує багато філіалів провідних університетів світу, у яких майбутні фахівці проходять професійну підготовку до ведення бізнесу, зокрема за такими спеціальностями: «Підприємництво», «Управління готелем і рестораном» тощо. Причому студенти за власним вибором можуть отримати подвійні дипломи китайських та престижних європейських чи американських університетів, або всі роки навчаючись на території КНР, або продовжуючи свої навчання на старших курсах за кордоном.

Важливо відзначити, що в Китаї реалізується цілеспрямована державна політика щодо формування підприємницької компетентності у студентів усіх спеціальностей. У світлі цього в закладах вищої освіти будь-якого профілю викладають спеціальні навчальні курси про підприємництво, реалізують освітні програми, спрямовані на підвищення рівня сформованості в майбутніх фахівців підприємницької компетентності.

Формування цієї компетентності в китайських студентів відбувається також у процесі організації їхньої позааудиторної діяльності, що передбачає застосування різних методів і форм роботи. Так, у КНР реалізують різноманітні міжнародні проекти, освітні програми, спрямовані на формування підприємницької компетентності молоді. Також у країні запроваджено спеціальну державну програму з навчання молоді основ

підприємництва. Крім того, у китайських закладах вищої освіти проводять багато інших заходів, присвячених формуванню підприємницької компетентності: зустрічі з успішними підприємцями, майстер-класи, бізнес-форуми, конкурси стартапів, конкурси, змагання, тематичні тижні, студентські конференції тощо.

Як було встановлено в дослідженні, в останні десятиріччя підприємництво та підприємницька освіта в Україні інтенсивно розвиваються, проте в цих царинах існує багато різних проблем. Тому виникає потреба в пошуку нових шляхів підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності українських студентів. Одним із таких шляхів є вивчення та творче використання перспективних доробок із порушеного питання китайських педагогів. У дослідженні виявлено такі перспективні напрями творчого використання доробок китайських педагогів з проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої школи в українських закладах вищої освіти: розширення для студентів нееконічного профілю спектру елективних навчальних дисциплін, пов'язаних із веденням малого бізнесу в межах обраних спеціальностей, збагачення змісту профільних дисциплін основами підприємництва; розроблення й реалізація національного проєкту з формування підприємницької компетентності студентів, до реалізації якого мають бути залучені всі заклади вищої освіти, органи влади різного рівня, а також успішні бізнесмени; надання з боку закладу вищої освіти та держави загалом інформаційної, правової, освітньої, фінансової підтримки в розробленні й реалізації перспективних стартапів.

Матеріали третього розділу знайшли відображення в публікаціях автора [9–11; 67; 68].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Баошань Дэн. Как международная программа МОТ «Начни и совершенствуй свой бизнес» (НССБ) помогает китайским

предпринимателям.

URL:

https://www.ilo.org/moscow/news/WCMS_561033/lang--ru/index.htm.

(дата

звернення: 08.12.2019)

2. Білоцерківець В., Завгородня О., Лебедева В. Національна економіка : навч. посіб. Київ, 2009. 280 с.

3. Бухарова О. Дело за малым. URL: <https://rg.ru/2015/10/27/krugliiystol.html> (дата звернення: 08.12.2019).

4. Бухгалтерський облік : підручник [Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь та ін.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2018. 460 с.

5. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики [4-те вид., стер.]. Київ : Т-во «Знання», КОО, 2008. 302 с.

6. Виноградська А. М. Основи підприємництва. Київ : Кондор, 2007. 544 с.

7. Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Глобальний бізнес. Київ : Центр учбов. літ., 2017. 558 с.

8. Дороніна М. С. Культура ділового спілкування і партнерства : навч. посіб. Харків : Вид-во ХНЕУ, 2008. 204 с.

9. Ду Цзінсюй. До питання формування підприємницької компетентності студентів в університетах КНР. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка : зб. наук. пр. Сер. : Педагогічні науки*. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2018. Вип. 8 (32). С. 94–99.

10. Ду Цзінсюй. Ткачова Н. О. Ідея формування підприємницької компетентності особистості в педагогічних працях В. Сухомлинського. *Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського* : матер. наук.-практ. конф. (Харків, 27 вересня 2019 р.). Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2019. С. 125-129.

11. Ду Цзінсюй, Ткачова Н. О. Шляхи формування підприємницької компетентності студентів в українських і китайських університетах (порівняльний аналіз). *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб.

наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Київ : Київ. нац. лінгвіст. ун-т, 2018. Вип. 2 (58). С. 28–32.

12. Економічна інформатика : навч. посіб. [Григорків В. С., Маханець Л. Л., Білоскурський Р. Р., Якутова О. Ю., Верстяк А. В.]. Чернівці : Книги – ХХІ, 2008. 463 с.

13. Завгородня Т., Стражнікова І. Українські педагоги про проблеми виховання і навчання в Китаї. *Молодь і ринок*. 2019. № 12 (179). С. 29-34.

14. Земка О. В. Критерії, показники та рівні сформованості підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Вісник [Глухів. нац. пед. ун-ту імені Олександра Довженка]. Сер. : Педагогічні науки*. 2017. Вип. 1. С. 101–110.

15. Земка О. В. Педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх учителів технологій. *Вісник [Черкас. ун-ту]*. 2017. Вип. № 15. С. 48–53.

16. Іванюта С. М., Іванюта В. Ф. Підприємництво та бізнес-культура. Київ : Центр учбової літ-ри, 2007. 288 с.

17. Кабацька О. В. Основні питання формування основ підприємницької діяльності майбутніх фахівців сфери охорони здоров'я. *Polish science journal*. 2020. 7(28). Р. 81-87.

18. Кабацька О. В., Підходи до формування підприємницької компетентності студентів в процесі вивчення основ здоров'я людини *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія № 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт): зб. наук. пр. Київ : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2020. Вип. 3 (123) 20. С. 71-75.

19. Калашник Л. С. Зміни в соціальному ідеалі сучасних китайців під впливом концепції Нового Шовкового шляху. *Соціальні трансформації: сім'я, шлюб, молодь, середній клас та інноваційний менеджмент у країнах Нового шляху* : монографія [авт. кол.: С. В. Руденко, Чен Гуангжин та ін.]. Одеса : КУПРІЄНКО С.В., 2016. С.114–117.

20. Калашник Л. С., Фей Се. Досвід формування громадянської компетентності майбутніх вчителів у ЗВО КНР. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки. 2019. Вип. 1. С. 61-66.

21. Кашуба О. М. Підприємництво в Україні : проблеми і перспективи розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 6. С. 103–106.

22. Козловський В. О., Погрищук Б. В. Основи підприємництва. Практикум : навч. посіб. [вид. 5-е, доповн. і перероб.]. Тернопіль : ВАТ «Терно-Граф», 2005. 297 с.

23. Кондрашихін А. Б. Теорія та практика підприємницького ризику. Київ : Центр учбової літ-ри, 2009. 224 с.

24. Кравченко В. О. Менеджмент : навч. посіб. Одеса : Атлант, 2013. 165 с.

25. Кузьмін О. Є., Князь С. В., Литвин І. В., Зінкевич Д. К. Креативний менеджмент. Львів: Вид-во *Львівської* політехніки, 2010. 124 с.

26. Кузьмін О. Є., Литвин І. В. Венчурний бізнес: теоретичні аспекти та практика: навч. посіб.-практикум. Львів: Вид-во *Львівської* політехніки, 2011. 168 с.

27. Кулик И. В., Чжан Хунцзян. Политика развития малого и среднего предпринимательства в Китае. *Ученые заметки ТОГУ*. 2014. Т. 5. № 4. С. 199–203. URL: http://pnu.edu.ru/media/ejournal/articles-2014/TGU_5_179.pdf (дата обращения: 17.12.2018).

28. Лупаренко С. Зміст, форми і методи розвитку підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук* : міжвуз. зб. наук. пр. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 28. Том 2. С. 243-247.

29. Ляшенко М. Формування підприємницької компетентності у майбутніх учителів технологій. *Наукові записки : зб. наук. пр. Кіровоград. держ. пед. ун-ту імені Володимира Винниченка*. Сер. : Проблеми методики

фізико-математичної і технологічної освіти. Кропивницький : Кіровоград. держ. пед. ун-т імені В. Винниченка, 2016. Вип. 9 (3). С. 51–54.

30. Мазур О. Є. Основи економіки: теорія і практикум : навч. посіб. Київ : Лібра, 2008. 287 с.

31. Маркіна І. А. Контролінг для менеджерів [текст] : навч. посіб. [І. А. Маркіна, О. М. Таран-Лала, М. В. Гунченко]. Київ: Центр учбової літери, 2013. 304 с.

32. Міжнародний бізнес: практикум для студ. спеціальностей «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», «Міжнародні економічні відносини» [Укл. : Карасьова Н. А.]. Київ : Вид-во Ліра-К, 2019. 74 с.

33. Морзе Н., Балик Н. Шляхи формування підприємницької компетентності майбутніх інформатиків. *Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах*. 2015. № 1. С. 8–17.

34. Морозюк С., Мороз В. Ризик-менеджмент. Київ : НТУ «ХПІ», 2019. 140 с.

35. Мочерний С. В., Устенко О. А., Чеботар С. І. Основи підприємницької діяльності : навч. посіб. Київ : Вид. центр «Академія», 2005. 280 с.

36. Нежигай И. Самый богатый бизнесмен Китая рассказал студентам в Харькове, что счастье – не в деньгах. URL: <https://www.unn.com.ua/ru/news/1834594-naybagatshiy-biznesmen-kitayu-rozproviv-studentam-u-kharkovi-scho-schastyu-ne-v-groshakh> (дата обращения: 17.01.2020).

37. Основи економічної теорії : підручник [А. А. Чухно, П. С. Єщенко, Г. Н. Климко та ін. ; за ред. А. А. Чухна]. Київ : Вища шк., 2001. 606 с.

38. Основи економічної теорії : підручник [За заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Л. С. Шевченко]. Харків : Право, 2008. 448 с.

39. Основи підприємництва : підручник [Т. О. Біляк, С. Ю. Бірюченко, К. О. Бужимська та ін. ; під заг. ред. Н. В. Валінкевич]. Житомир, 2019. 493 с.

40. Основи підприємницької діяльності та агробізнесу [За ред. М. М. Ільчука]. Київ : Вища освіта, 2002. 398 с.
41. Пачковський Ю. Ф. Психологія підприємництва [4-те вид.]. Київ : Каравела, 2017. 416 с.
42. Підприємництво : навч. посіб. / За ред. В. Л. Подсолонко, Т. Л. Миронова. Київ : Центр навчальної літ-ри, 2003. 616 с.
43. Пілецька Л. С. Психологія бізнесу : довідково-метод. посіб. Івано-Франківськ : Місто-НВ, 2007. 150 с.
44. Погорлецький А. В. Міжнародний бізнес. URL: https://stud.com.ua/66904/ekonomika/mizhnarodniy_biznes (дата звернення: 16.10.2019).
45. Попова О. В., Таможська І. В. Формування вмінь ділового спілкування майбутніх фахівців технічного профілю (на матеріалі вивчення соціально-гуманітарних дисциплін): монографія. Дніпропетровськ : Середняк Т. К., 2016. 234 с.
46. Роженко О. В. Лекції з дисципліни «Підприємництво і бізнес-культура» : для студ. ступ. «бакалавр». Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2016. 216 с.
47. Романовський О. Г., Серета Н. В., Воробйова Є. В. Основи паблік рилейшнз : навч.-метод. посіб. Харків, 2015. 176 с.
48. Русіна Н. Г., Люльчик В. О., Бусленко Г. М., Петрова О. М. Деякі аспекти формування підприємницької компетентності майбутніх землевпорядників у процесі професійної підготовки. *Науковий вісник* : зб. наук. пр. [Нац. ун-ту біоресурс. і природокор. України]. Сер. : Педагогіка, психологія, філософія. 2016. Вип. 253. С. 243–249.
49. Світова економіка : навч. посіб. [Ю. Козак, Н. Логвінова, А. Наумчик та ін. ; за ред. Ю. Г. Козака та ін.]. Київ : Центр учбової літ-ри, 2019. 328 с.
50. Смоликова Т. М. Формирование предпринимательских компетенций молодежи: опыт Китайской Народной Республики. *Науковий вісник Льотної академії*. Серія: Педагогічні науки. 2018. Вип. 3. С. 216-223.

51. Сорокина Н. «Улица стартапов» завоевывает мир. URL: <https://rg.ru/2016/12/12/na-ulice-startapov-v-kitae-zaregistrovano-bolee-8000-predpriiatij.html> (дата обращения: 15.12.2019).
52. Соціальне підприємництво : посіб. [за ауд. ред. А. О. Корнецького]. Київ : Фамільна друкарня Huss, 2019. 160 с.
53. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави : національна доповідь [за заг. ред. В. М. Гейця та ін.] Київ : НВЦ НБУВ, 2009. 687 с.
54. Стахів О. Г., Явнюк О. І., Волощук В. В. Основи менеджменту : навч. посіб. [за наук. ред. М. Г. Бойко]. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. 336 с.
55. Стрельников М. В. Развитие підприємницької компетентності магістрантів з управління та адміністрування : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Полтава, 2017. 302 с.
56. Студентські стартапи з енергоефективності отримали півмільйона інвестицій. *Економічна правда*. 2019. 14 червня. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2019/06/11/648667> (дата звернення: 09.03.2019).
57. Ткаченко М. В. Формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців ресторанного господарства у професійно-технічних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 . Київ, 2018. 347 с.
58. Файчук О. М., Сидоренко С. В. Міжнародний бізнес : навч. посіб. Київ : НУБіП України, 2016. 236 с.
59. Фан Ф. В Китае процветает бизнес «замена студентов». URL: <https://www.epochtimes.ru/v-kitae-protsvetaet-biznes-zamena-studentov-98989685> (дата звернення: 18.07.2019).
60. Фінансовий облік : підручник [Я. Д. Крупка, З. В. Задорожний, Н. В. Гудзь та ін. ; 4-те вид. доп. і перероб.]. Тернопіль : ТНЕУ, 2017. 451 с.
61. Шваб Л. І. Основи підприємництва : навч. посіб. Київ : Каравела, 2006. 344 с.

62. Юхименко П. Конкурентоспроможність підприємства. Київ, 2020. 320 с.
63. 7th Overseas Talent Entrepreneurship Conference 2019. Beijing, 2019 (By Current Affairs Correspondent East Asia). URL: <https://www.beltandroad.news/2019/07/30/7th-overseas-talent-entrepreneurship-conference-2019-beijing> (Last accessed: 19.05.2019).
64. Boichuk Yu., Chernovol-Tkachenko R., Dovzhenko T., Ionova O., Luparenko S., Maslova N., Shyshenko V. Scientific and Methodic Model of Formation of Future Teachers' Inclusive Competence. *Research Journal of Pharmaceutical, Biological and Chemical Sciences*. 2019. 10(1). p. 1474-1483.
65. Chen, B., & Feng, Y. (2000). Determinants of economic growth in China: private enterprise, education, and openness. *China Economic Review*, 11(1), 1–15.
66. Donchenko V. I., Zhamardiy V. O., Shkola O. M., Kabatska O. V., Fomenko V. H. Health-saving competencies in physical education of students. *Wiadomości Lekarskie*. 2020. Tom LXXIII, nr 1. P. 145–150.
67. Du Jingxu, Tkachova N. Prospective areas of creative using the Chinese experience in forming students' entrepreneurial competence within the Ukrainian higher school. *Polish science journal*. 2002. № 3 (24). P. 28–34.
68. Du Jingxu. The results of analysis of the experience of forming entrepreneurial competence of students in the higher school of Ukraine. *Modern science: problems and innovations* : The 4th International scientific and practical conference (Stockholm, June 28–30, 2020). Stockholm : SPG Publish, 2020. P. 102–196.
69. Jun Li, Yuli Zhang, Harry Matlay. «Entrepreneurship education in China», *Education + Training*, 2003. Vol. 45. Iss. 8/9. P. 495–505.
70. Kalashnyk L., Ding Sh. Resocialization and Readaptation as a Social Need of Post Corona Period. *Postmodern Openings*. 2020. № 1. P.12-19.
71. Luparenko S. Students' entrepreneurial competence as a part of their professional competence. *Polish Science Journal*. 2020. Issue 4(25). P. 90-97.

72. Melnychuk I., Rebukha I., Zavgorodnia T., Bloschynskiy I. Strategic Significance of English in Self-Education of the Students of Socio-humanitarian Specialities for Fundamentalization of University. *Education Journal of Language Teaching Methods* (MJLTM). Received October, 2018. URL : <https://acikerisim.aku.edu.tr/>

73. Popova O., Kabanska O., Popov V. The essence and technology of pedagogical forecasting of development of innovation processes in education. *Educational Studios: Theory and Practice*: monograph / edit. I. M. Trubavina, S. T. Zolotukhina. Prague – Vienna: Premier Publshing, 2018, 273-279.

74. Su Z., Xie E., & Wang D. Entrepreneurial orientation, managerial networking, and new venture performance in China. *Journal of Small Business Management*. 2015. № 53(1). P. 228–248.

75. You You, Feifei Zhu, Xiaohao Ding. College Student Entrepreneurship in China: Results from a National Survey of Directors of Career Services in Chinese Higher Education Institutions. *Current Issues in Comparative Education* (CICE). 2017. Vol. 9. Issue 2. P. 64-83.

76. Zavgorodnia T. The organization of the higher education system in China in the context of modern European countries. *Znanstvena misel journal*. T. № 32/2019. Vol. 2. P. 41-44.

77. Zelenskiy R., Popova O., Sokolovskyi V. Mykola Stashchak Formation of Emotional-Volitional Culture of Future Policemen in the Course of Training. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2018. № 10(2). P. 198-209. 中国（昆山）创新创业大会云集中外科技“大咖”. URL: <https://dukekunshan.edu.cn/zh/news/2016-international-forum-on-innovation-and-entrepreneurship> (Last accessed: 18.03.2019).

78. 2016中国（昆山）创新创业大会云集中外科技“大咖”. URL: <https://dukekunshan.edu.cn/zh/news/2016-international-forum-on-innovation-and-entrepreneurship>. (Last accessed: 28.03.2019).

79. 2018OTEC 海外人才创业大会. URL: <http://2018.china-otec.com>. (Last accessed: 28.03.2019).

80. 2019OTEC 海外人才创业大会. URL: <http://www.china-otec.com> (Last accessed: 12.10.2019).

81. 中关村推 «千帆计划» 支持科创企业发展. URL: <http://zgcgw.beijing.gov.cn/zgc/tpxw64/10818592/index.html> (Last accessed: 02.06.2019).

82. 中华人民共和国中小企业促进法. (全文). (2002年6月29日第九届全国人民代表大会常务委员会第二十八次会议通过). URL: <http://www.people.com.cn/GB/jinji/31/179/20020701/764738.html> (Last accessed: 11.04.2019).

83. 中华人民共和国国民经济和社会发展规划. 第十三个五年规划纲要. (2016年3月). URL: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/18/中华人民共和国国民经济和社会发展规划第十三个五年规划纲要.pdf> (Last accessed: 12.02.2019).

84. 习近平总书记给第三届中国 «互联网+» 大学生创新创业大赛“青年红色筑梦之旅”的大学生的回信. URL: <http://cpc.people.com.cn/n1/2017/0816/c64094-29472859.html> (Last accessed: 11.06.2019).

85. 关于“2007年江苏省高等学校大学生实践创新 训练计划”项目验收的通知扬大教[2008]213号. URL: <http://jwc.yzu.edu.cn/col/col48757/index.html>. (Last accessed: 22.07.2019).

86. 刘向晖. 刘向晖. 网络营销导论. 清华大学出版社有限公司, 2005. 3

4 87. 创业 (实现价值, 开创事业). URL: <https://baike.baidu.com/item/创业/5324>. (Last accessed: 22.07.2019).

88. 創業. URL: <https://wiki.mbalib.com/zh-tw/%E5%88%9B%E4%B8%9A> (Last accessed: 14.09.2019).

89. 創業前三年：創業期盈利模式設計與管理細節大全. 市, 2017.

90. 国务院办公厅关于深化高等学校 创新创业教育改革的实施意见 国办发〔2015〕36号. URL: http://www.gov.cn/zhengce/content/2015-05/13/content_9740.htm (Last accessed: 14.08.2019).

91. 国家级大学生创新创业训练计划管理办法. 教高函〔2019〕13号. URL: http://www.moe.gov.cn/srcsite/A08/s5672/201907/t20190724_392132.html. (Last accessed: 15.07.2019).

92. 崧博. 創業前三年:創業期盈利模式設計與管理細節大全. 新北市: 崧博, 2018.

93. 常桦著. 创业教父: 中国顶级企业家的创业启示台北, 2010. 275 頁.

94. 教育部高等教育司关于报送2019年国家级大学生创新创业训练计划立项项目的通知 (教高司函〔2019〕8号). URL: http://www.moe.gov.cn/s78/A08/A08_gggs/A08_sjhj/201903/t20190307_372578.html (Last accessed: 09.10.2019).

95. 新產品營銷策劃. 秦秋莉編著. 清華大學, 2017. 342 頁.

96. 方至民, 曾志弘. 管理學: 理論探索與實務應用2/e. 前程文化, 2020.

97. 李志能. 創業管理. 五南圖書出版股份有限公司, 臺北, 2002. 580 頁.

98. 林財丁. 管理與商業心理學. 版次 3. 台北市. 北京, 2014.

99. 桂世平. 創業實務. 鼎茂, 2016.

100. 池元吉, 李曉. 世界經濟概論 (第四版). 台北, 2019.

101. 深化高校创新创业教育改革有关情况. 教高司函〔2019〕8号. 教育部高等教育司. URL: http://www.moe.gov.cn/s78/A08/A08_gggs/A08_sjhj/201903/t20190307_372578.html (Last accessed: 07.03.2019).

102. 王宗信 著. 中高职贯通人才培养模式研究. 的上海, 2017. (дата обращения: 15.04.2019).

103. 王晗 译. 商业模式教科书 (高级篇). 台北, 2020.
104. 王辉, 张辉华. 大学生创业能力的内涵与结构[J]. *国家教育行政学院学报*. No 12(2). 頁 81–86.
105. 現代市場營銷學教程. 張靜中編著. 崧博出版事業有限公司. 2017.
106. 留学生如何在加拿大创业经商? (2020) URL:
<https://zhuanlan.zhihu.com/p/63602459> (Last accessed: 12.06.2019).
107. 纪玉超, 林海涛. 大学生创业能力的内涵解析及多维培养方式[J]. *教育与职业*. No 2011 (30). 頁 83–84.
108. 臧玲玲. 国际视野下的高校创业教育课程研究. 的北京, 2016. 310 頁.
109. 资金不足的情况下做生意怎么起步, 如何做小本生意 (2019). URL:
<http://www.xuexiai.com/shengyixuexi/22504.html> (Last accessed: 02.06.2019).
110. 車麗萍. 創業心理學. 台北, 2019
111. 青年红色筑梦之旅是第三届中国“互联网+”大学生创新创业大赛举办的同期实践活动。URL: <https://baike.baidu.com/item/青年红色筑梦之旅/22131755> (Last accessed: 12.06.2019).
112. 青年红色筑梦之旅是第三届中国“互联网+”大学生创新创业大赛举办的同期实践活动。URL: <https://baike.baidu.com/item/青年红色筑梦之旅/22131755> (Last accessed: 22.12.2019).
113. 馬雲創業思維. 劉世英 彭征明 編著. 台北, 2017.

ВИСНОВКИ

1. У дисертації розкрито генезу ідеї формування підприємницької компетентності особистості в Китаї. Визначено, що перші види підприємництва були пов'язані з виникненням ремесел, торгівлі, лихварства. Також встановлено, що витокami проблеми формування підприємницької компетентності в китайській молоді є такі базові ідеї: проведення протягом століть неоднозначної державної політики щодо підприємництва, що проявляється, з одного боку, у підтримці підприємницької діяльності та сприянні підготовки молоді до неї, а з іншого боку – встановлення жорсткого контролю й обмежень щодо представників цієї професії; приділення наставниками значної уваги питанню формування в майбутніх підприємців законослухняності й патріотизму; культивування в родині і школах цінності підприємництва як запоруки гідного життя людини. Ці ідеї суттєво вплинули на подальший розвиток підприємництва та підприємницької освіти в Китаї.

2. У дисертації досліджено теоретичні здобутки щодо формування підприємницької компетентності студентів у вищій школі Китаю. Виявлено, що на тлі інтенсивного розвитку підприємництва в КНР існує нагальна потреба в забезпеченні цілеспрямованого підвищення рівня сформованості цієї компетентності в майбутніх фахівців будь-якого профілю.

На основі зіставлення точок зору китайських та українських учених визначено сутність підприємницької компетентності студентів вищої школи як інтегрального особистісного утворення, що забезпечує здатність людини успішно здійснювати підприємницьку діяльність (тобто самостійну інноваційну господарську діяльність), спрямовану на отримання певних матеріальних і соціальних вигід. Також встановлено, що підприємницька компетентність студентів включає такі структурні складники: мотиваційно-ціннісний (усвідомлення цінності підприємництва як фактора економічного розвитку країни та джерела матеріального прибутку підприємців, розвиненість мотивів щодо оволодіння механізмом організування та

введення підприємницької справи); інформаційно-когнітивний (оволодіння знаннями про сутність підприємництва й особливості його здійснення, ролі інновацій як основного джерела успішного бізнесу); поведінково-діяльнісний (сформованість професійно необхідних груп умінь: організаційно-комунікативних, інноваційно-комерційних, оцінно-коригувальних); особистісно-вольовий (сформованість у майбутніх фахівців необхідних для здійснення цієї діяльності особистісних якостей: наполегливості, ініціативності, самостійності тощо).

Формування підприємницької компетентності студентів у сучасному Китаї має свою специфіку, зумовлену особливостями соціально-економічного розвитку країни та традиціями китайського народу. Зокрема, характерною ознакою підприємництва в Китаї є гуансі, що відображає систему неформальних зв'язків людини всередині певної соціальної групи, члени якої підтримують один одного й надають допомогу в розв'язанні наявних проблем.

3. Під час здійснення наукового пошуку узагальнено досвід формування підприємницької компетентності студентів в університетах КНР. З'ясовано, що цей процес насамперед реалізується під час вивчення майбутніми фахівцями профільних для підприємництва спеціальностей відповідних навчальних дисциплін: «Підприємницький менеджмент», «Теорія підприємництва та управління підприємницькою діяльністю», «Міжнародна економіка і торгівля», «Електронна комерція» тощо. Крім того, студентам непрофільних спеціальностей теж надається можливість вивчати різні елективні курси, спрямовані на формування підприємницької компетентності особистості.

Також формування вказаної компетентності у студентів профільних і непрофільних спеціальностей забезпечується в процесі здійснення ними позааудиторної діяльності. Так, майбутніх фахівців залучають до участі в різних проєктах, освітніх програмах, майстер-класах успішних підприємців,

бізнес-форумах, конкурсах стартапів, тематичних тижнях, присвячених проблемам підприємництва, та інших тематичних заходах.

4. На підставі узагальнення прогресивних теоретичних ідей китайських учених і досвіду формування підприємницької компетентності студентів у закладах вищої освіти Китаю визначено такі перспективні напрями творчого використання цих напрацювань в українській вищій школі: розширення для студентів неекономічного профілю спектру елективних навчальних дисциплін, пов'язаних із веденням малого бізнесу в межах обраних спеціальностей, збагачення змісту профільних дисциплін основами підприємництва; розроблення національного проєкту з формування підприємницької компетентності студентів, до впровадження якого мають бути залучені всі заклади вищої освіти, органи влади різного рівня, а також успішні бізнесмени; надання з боку закладу вищої освіти та держави загалом інформаційної, правової, освітньої, фінансової підтримки майбутнім фахівцям у створенні й реалізації перспективних стартапів.

Проведені наукові розвідки не висвітлюють усіх питань, пов'язаних із окресленою проблемою. Подальшого наукового розроблення вимагають такі з них: аналіз підготовки китайських викладачів до формування підприємницької компетентності студентів; творче впровадження ідей китайських учених щодо педагогічних умов, які забезпечують успішність розвитку цієї компетентності в майбутніх фахівців різного профілю; виявлення можливостей застосування в Україні педагогічно значущих доробок зарубіжних фахівців із формування підприємницької компетентності студентів в інших країнах.

ДОДАТКИ

Додаток А

Програма реформування інноваційної та підприємницької освіти в Гонконгському університеті науки і техніки

Із метою втілення духу та ідей багатьох важливих виступів Генерального секретаря Сі Цзіньпіна у вищій школі необхідно повністю реалізувати Програму Центрального комітету Комуністичної партії КНР та Державної ради щодо прискорення впровадження стратегій розвитку інновацій, координації дій зі створення університетів світового класу, поглибленого просування комплексних експериментів із реформування освіти та здійснення інновацій, сприяння «масовому підприємництву, інноваціям» і виконанню державних та світових вимог до реформування підприємницької освіти. Гонконгський університет науки та техніки Китаю, ґрунтуючи свою діяльність на виконанні принципу поєднання освіти і науки, активно поглиблює реформу інноваційної та підприємницької освіти, постійно вдосконалює її організацію і зміст, сприяючи підвищенню обізнаності студентів про підприємництво й розвитку їхніх підприємницьких здібностей.

Частина 1. Загальні вимоги

1. Керівна ідеологія

Повноцінно реалізуйте дух XVIII Національного конгресу партії та Другої, Третьої та Четвертої пленарних сесій Вісімнадцятого центрального комітету, ретельно вивчайте й упроваджуйте низку важливих виступів Генерального секретаря Сі Цзіньпіна, у повному обсязі реалізуйте освітянську політику партії. Побудова університету світового класу відбувається згідно з національною стратегією та передбачає задоволення потреб регіону, активну адаптацію освітнього процесу до нових норм економічного розвитку, зосередження уваги на покращенні інноваційних механізмів підготовки фахівців і наданні підтримки, прискорення розвитку їхніх індивідуальних інноваційних та підприємницьких талантів, управлінні економічним і соціальним розвитком регіону завдяки впровадженню інновацій та реалізації підприємництва високого рівня, а як наслідок – постійне підвищення внеску університету в забезпечення подальшого розвитку країни й суспільства.

2. Основні принципи

Забезпечуйте орієнтацію роботи закладу освіти на задоволення потреб людей, поліпшення якості вищої освіти. Усвідомте важливість поглиблення реформи освіти в галузі інновацій і підприємництва для просування всебічної реформи вищої школи, зміцнення інноваційного духу в закладі освіти,

підвищення інформованості студентів у галузі підприємництва й інновацій, навчання майбутніх фахівців підприємницької діяльності, що є головним пріоритетом у підвищенні якості підготовки молодих талантів, налаштування викладачів університету на досягнення ним світового рівня та створення передових освітніх концепцій у галузі інновацій і підприємництва, забезпечення персоналізованого навчання студентів, що сприяє максимальному розвитку потенціалу кожного з них.

Забезпечуйте спрямованість освітнього процесу в університеті на виконання сформульованих у нормативних освітніх документах і партійних рішеннях завдань. Задоволення основних економічних потреб країни, розв'язання актуальних проблем у галузі інноваційної й підприємницької діяльності забезпечується за допомогою реалізації інновацій і поглиблення реформування вказаної освіти, зокрема шляхом раціональної інтеграції науки і освіти, педагогічно грамотної організації роботи кафедр. Вивчайте ефективні способи навчання талановитих студентів базових дисциплін і формування талантів високого класу в галузі техніки.

Наполягайте на забезпеченні синергетичного просування студентів у процесі їхнього професійно-особистісного розвитку. Сприймайте ідею вдосконалення системи інноваційної та підприємницької освіти як опорну тезу для здійснення освітнього процесу у вищій школі, використовуйте якнайбільше переваги органічного сполучення науки і освіти, оптимальним способом поєднуйте різні елементи й ресурси інноваційної та підприємницької освіти як усередині закладу, так і поза ним, забезпечуйте поєднання єдиного керівництва та спільного управління освітнім процесом, відкрите співробітництво та повноцінну участь усіх його учасників.

3. Загальна мета

З 2015 року в університеті відбувається всебічне поглиблення реформи інноваційної й підприємницької освіти. У 2017 році було досягнуто суттєвого прогресу у виконанні цього завдання – сформовано систему інноваційної й підприємницької освіти, що відповідає світовому рівню й ураховує китайські характеристики та стиль роботи HKUST (Гонконгського університету науки і технологій), набуто комплекс масштабних результатів із цього питання, які стали еталонними для інших закладів вищої освіти. До кінця 2020 року передбачено здійснити подальше вдосконалення системи інноваційної й підприємницької освіти, що інтегрує в собі навчання в аудиторії та самостійне навчання студентів, «надихаючі» навчальні семінари й забезпечує органічне сполучення теоретичної та практичної підготовки майбутніх фахівців в указаній галузі, здійснення керівництва процесом їхнього навчання й у разі необхідності надання індивідуальної допомоги, формування в них соціально значущих ціннісних орієнтацій. Такі заходи забезпечують поліпшення якості освіти, формування в студентів інноваційного духу, підвищення їхньої підприємницької поінформованості, розвиток інноваційних підприємницьких здібностей. Очевидно, що збільшення кількості студентів і випускників вищої школи, які займаються

підприємницькою практикою, сприяє зростанню внеску університету в економічний розвиток країни.

Частина 2. Основні завдання та заходи

1. Покращення стандартів якості підготовки фахівців:

1) перегляд освітніх стандартів для академічних ступенів.

Перегляньте освітні стандарти для бакалаврських, магістерських та докторських ступенів, уточніть вимоги до інноваційних і підприємницьких цілей студентів та аспірантів, а інноваційний дух, підприємницька обізнаність та інноваційна підприємницька здатність стануть важливими показниками оцінки якості розвитку талантів. Поєднуючи орієнтацію управління закладом, орієнтацію на службу й цілі інноваційної та підприємницької освіти, ми сформулюємо професійні стандарти якості викладання, переглянемо програми підготовки талантів й уточнимо вимоги до інновацій і підприємництва;

2) визначення напрямів навчання інновацій та підприємництва.

Необхідно підвищити актуальність і професіоналізм інноваційного й підприємницького навчання, а також виокремити напрями інноваційної та підприємницької підготовки фахівців за такими ступенями, як магістр інженерії, інженерного менеджменту, магістр ділового адміністрування (МВА) і магістр державного управління (МРА), орієнтуючись на інноваційну здатність аспірантів, а також забезпечити розвиток у них практичних здібностей і підприємливості. Перегляньте навчальний план, додайте відповідні базові курси та професійні курси, пов'язані з інноваціями та підприємництвом, запроваджуйте механізм навчання фахівців на кампусі та поза його межами, створюйте для випускників базу існуючих інновацій і підприємницьких професій, збільшуйте роль цієї бази як засобу формування в особистості інноваційних і практичних здібностей та підприємливості.

2. Забезпечення інноваційного механізму підготовки талантів:

1) удосконалення механізму поєднання освіти з наукою.

Орієнтуючись на надзвичайно потрібні країні напрямки науки й техніки, в університеті було створено спеціальні відділи, які відповідають за забезпечення творчого поєднання професійної освіти та передових досягнень науки і техніки, інноваційних технологій шляхом розроблення й викладання нових міждисциплінарних навчальних курсів. У свою чергу це сприяє підготовці талановитих кадрів нової формації для різних галузей науки і технологій. Продовжуйте створювати диференційовані навчальні групи студентів для розвитку їхніх талантів у галузі науки і техніки, удосконалюйте освітній процес на основі реалізації різних інтегративних, двоступеневих, довгоциклових і міжнародних моделей навчання студентів, проводьте інноваційні експериментальні заняття з підготовки в різних формах до підприємницької діяльності та досліджуйте створення нових передових закладів вищої освіти і підприємств у регіоні та країні загалом. Окрім нового механізму організації інноваційної освіти на тлі здійснення міжнародної співпраці, університет активно залучає до співпраці різні людські ресурси, у

тому числі висококваліфіковані зарубіжні викладацькі кадри, використовує високоякісні іноземні освітні ресурси з метою розвитку інноваційних і підприємницьких талантів у Китаї. Сьогодні існує необхідність у створенні інноваційної системи взаємодії уряду, промисловості, академічних і науководослідних структур для сприяння інтенсивній інтеграції інновацій і промисловості, перетворенню основних результатів наукових досліджень у передові технології, а як наслідок – підвищенню ефективності та продуктивності підприємницької діяльності, а також активізації стійкого впливу інновацій на оновлення структури національної промисловості та трансформації моделі економічного зростання;

2) *упровадження мультиакадемічної моделі стимулювання інноваційної та підприємницької освіти.* У Гонконгському університеті науки і техніки на основі викладання різних навчальних дисциплін студентам факультету науки і техніки, інтегративного використання академічних і професійних ресурсів Школи управління, Школи інформатики та технологій, Школи комп'ютерних наук та технологій і Школи інженерних наук формується «одноосьова багатоядерна» інноваційно-підприємницька сила. Вона спонукає представників різних коледжів і шкіл університету брати активну участь у навчальних заходах, присвячених інноваціям і підприємництву, стимулює появу в студентів підприємницького ентузіазму, ініціативності та сміливості в навчанні інноваційної й підприємницької діяльності, формування моделі спільної підприємницької освіти за участю кількох закладів освіти.

3. *Удосконалення комплексу навчальних програм із питань інновацій і підприємництва:*

1) *удосконалення комплексу навчальних курсів, присвячених інноваціям і підприємництву.* Зверніть увагу на органічну інтеграцію професійної освіти, інновацій та підприємницької освіти й намагайтесь інтегрувати вивчення студентами різних навчальних курсів з інноваційними можливостями, підвищенням обізнаності майбутніх фахівців у галузі підприємництва, оволодінням ними практичними вміннями в цій галузі. У процесі перегляду й удосконалення навчального плану свідомо коригуйте структуру навчальних програм, енергійно пропагуйте дослідницьке навчання, використовуйте можливість реалізувати проєкт «Програма навчання інновацій та підприємницької діяльності студентів» і планомірно створюйте систему інноваційно-підприємницької освіти зі включення до її складу програми тренінгів. Зокрема, у різних школах університету сьогодні викладають багато розроблених навчальних курсів про інноваційну та підприємницьку діяльність, зокрема такі: «Інноваційна інженерія», «Інноваційний дизайн», «Виробництво роботів», «Підприємницький менеджмент», «Теорія підприємництва й управління підприємницькою діяльністю» тощо. Активно впроваджуйте в освітній процес нові навчальні курси, проводьте різні навчальні заходи, пов'язані з інноваціями та підприємництвом, розробляйте нові освітні стандарти, навчальні програми, що забезпечують інноваційну й підприємницьку освіту на основі посилення практичної складової навчання

студентів, створюйте громадські вибіркові курси про інновації та підприємництво й викладайте їх для всіх студентів університету, які бажають їх вивчати;

2) *створення циклу курсів про інновації та підприємництво для аспірантів*. Виховуйте інноваційне й підприємницьке мислення аспірантів, розвивайте їхні здібності до здійснення інноваційної та підприємницької діяльності, розробіть для них університетські міждисциплінарні цикли вибіркових курсів про інноваційно-підприємницьку діяльність, створіть базові теоретичні курси про інноваційне підприємництво й відповідні курси практичної спрямованості. Оптимізуйте програму навчання для аспірантів, включіть курси про інновації та підприємництво як необхідні вимоги до організації освітнього процесу, виділіть необхідну кількість кредитів на професійні вибіркові курси про відкриття власної справи та здійснення підприємницької діяльності, розширте кругозір аспірантів і створіть для них атмосферу, сприятливу для реалізації інноваційної та підприємницької освіти;

3) *підвищення рівня викладання і змісту курсів про інновації та підприємництво згідно з міжнародними стандартами*. Гонконгський університет науки і технологій надає неабиякого значення забезпеченню відповідності високотехнологічних навчальних курсів про інновації та підприємництво з міжнародними стандартами. Візьмемо для прикладу ME310 «Курс інноваційного дизайну». Цей курс є одним із основних курсів у Стенфордському університеті, який викладають уже більше 40 років. Мета курсу ME310 – навчити студентів методів і процесів проєктних інновацій та здійснення міжнародного співробітництва. Викладання курсу відбувається протягом одного року в окремих групах.

Спонсорами вивчення цього курсу китайськими студентами є відомі в цій галузі високотехнологічні підприємства. Уточнимо, що 2011 року Гонконгський університет науки і технологій став першим університетом міжнародного співробітництва в Китаї, який залучив своїх студентів до вивчення вказаного навчального курсу. Зокрема, у 2015 році для вивчення китайськими студентами цього курсу університетом було зібрано 500 000 юанів на рахунок спеціальних фондів.

Із часом на основі зазначеного курсу в Гонконгському університеті науки і технологій було розроблено свій навчальний курс «Дизайнерські інновації», вироблено методи розвитку інноваційного дизайнерського мислення й організації практики інноваційного дизайну для студентів старших курсів та аспірантів. Цей курс вимагає від суб'єктів навчання здійснення активної самоосвіти, оволодіння вміннями спілкування англійською мовою, набуття досвіду практичної роботи й навичок роботи в команді. Зокрема, кожна група з чотирьох осіб має сформувати команду для розроблення дизайнерського проєкту. Робота над таким проєктом вимагає від учасників вивчення й аналізування вимог до нього, проведення мозкових штурмів, розроблення й упровадження різних пробних варіантів майбутнього продукту, їх тестування й перевірки якості за обраними критеріями,

здійснення модифікації й доопрацювання створеного продукту дизайнерською думкою, причому всі названі види роботи відбуваються у формі командної діяльності.

Варто зазначити, що 4–8 студентів із групи мають дві можливості поїхати на певний термін навчатися до університету Стенфорда в межах обміну студентами. Ці студенти мають можливість надіслати своїм одногрупникам певні цікаві ресурси з освітніх курсів університету Стенфорда, які зокрема можуть стати в пригоді під час розроблення дизайнерських проєктів. За результатами дослідження, щороку в університеті спостерігаємо високий ефект викладання зазначеного курсу, він є дуже популярним серед студентів. Надалі університет планує продовжити зміцнювати міжнародне співробітництво, постійно вдосконалювати якість викладання високотехнологічних курсів про інновації та підприємництво відповідно до міжнародних вимог і збільшувати кількість підготовлених науковців і підприємців, які стратегічно мислять, оволоділи інноваційними знаннями й мають широкі міжнародні перспективи щодо працевлаштування;

4) *прискорення інформатизації побудови якісних курсів інноваційної та підприємницької освіти.* В університеті було розпочато створення низки відкритих он-лайн курсів, під час вивчення яких студенти отримують доступ до цінних освітніх ресурсів, представленими національними агентствами із забезпечення якості вищої освіти. У майбутньому також передбачено створення он-лайн системи сертифікації відкритого курсу й визнання визначених у ньому кредитів;

5) *посилення розроблення навчальних матеріалів для курсів про інновації та підприємництво.* Організуйте спільну діяльність викладачів, які є висококваліфікованими фахівцями в галузі підприємницької освіти, і талановитих підприємців для складання сучасних підручників для здійснення інноваційної та підприємницької освіти.

4. *Оновлення методів навчання й методів оцінювання результатів:*

1) *висвітлення організаційної моделі й методів викладання інноваційних та підприємницьких курсів.* Заплановано енергійно розвивати інноваційну та підприємницьку освіту, забезпечувати формування інноваційного мислення студентів і навчання їх підприємництва, розвивати їхній підприємницький дух, новаторський дух і дух командної роботи. У вересні 2015 року університет запровадив нову модель організації викладання навчальних програм, запросивши команду випускників Гонконгського університету науки і техніки як групу педагогів для викладання публічного факультативного курсу «Зміни технології, багатства та цивілізації» для студентів. Основний лектор – Чжан Жасмін, яка є засновником Yinghaiwei, першої в Китаї Інтернет-компанії, а пізніше – голова виконавчого комітету Фонду випускників Гонконгського університету науки і технологій Alumni Startup і голова ради директорів Lianhe Express Holdings. Цей курс було викладено в повному інтерактивному порядку. Фонд «Нове підприємство» й викладач запросили впливових підприємців та інвесторів HKUST прийти до аудиторії, щоби провести інтерактивне

навчання. Викладач здійснює активну взаємодію зі студентами, які обирають курси, і надає персоналізовані вказівки для зв'язку з відповідними підприємцями й інвестиційними ресурсами. Відкритий клас також має характеристики міждисциплінарності, відкритості та вимоги щодо масового відвідування. Управління з академічних питань включило цей курс у «Проект будівництва онлайн-відкритих курсів на рівні закладу освіти – 2015», який був доступним для більшості студентів завдяки формі відкритих онлайн-курсів;

2) *реформування методів експертизи й методів оцінювання*. Реформуйте зміст і методи екзаменаційного оцінювання, зосередьтеся на дослідженні інноваційної свідомості студентів і використовуйте аналіз знань для виконання практичних завдань, експрес-спілкування, практичної практики, роботи в команді й інших можливостей, вивчайте нестандартні відповіді на іспиті й усуньте накопичені недоліки «високих балів і низької енергії». Наприклад, на підсумковому іспиті з елективного курсу «Технологія, багатство та цивілізація» студентам пропонують завдання такого типу: «Уява майбутнього чи наукова фантастика», «План підприємництва або аналіз вартості компаній, що перераховані в Інтернеті», «Контроль і мережеве суспільство», «Антиконтроль», а також ще інші три типи тестових завдань.

5. *Побудувати систему навчання студентів інноваційної та підприємницької діяльності:*

1) *продовжуйте просувати «Програму наукових досліджень студентів»*. Ще 1999 року Гонконгський університет науки і техніки, спираючись на досвід Каліфорнійського технологічного інституту й Массачусетського технологічного інституту та власні традиції навчання студентів, які беруть участь у науково-дослідних проєктах наукових лабораторій університету, розпочав роботу над складанням програми науково-дослідної роботи здобувачів освіти. У поєднанні із запуском «Проєкту інноваційних знань» Китайської академії наук план наукових досліджень студентів університету був повністю реалізований як новий захід для розвитку їхніх талантів, а власне план був включений в організацію й реалізацію освітнього процесу. Реалізуючи зазначений план, студенти беруть участь у науково-дослідній діяльності під час засвоєння теоретичних знань і відпрацювання основних професійних умінь та навичок, проведення наукових розвідок і здійснення наукових відкриттів під керівництвом викладачів, що сприяє збагаченню їхніх знань і вмінь, вихованню інноваційної обізнаності та підвищенню готовності до здійснення самостійної роботи. Крім того, участь студентів у командній дослідницькій діяльності закладає гарний фундамент для проведення ними в майбутньому самостійних наукових досліджень. Після багатьох років практичної роботи щодо реалізації плану науково-дослідної роботи студентів університету, здійснення середньострокової інспекції її результатів і прийняття остаточного рішення щодо її продовження в закладі освіти було створено цілісну систему управління цією діяльністю, що забезпечило значний вплив

на роботу викладачів і студентів та мобілізувало їх на широку участь у науковій діяльності. Так, сьогодні в університеті щороку реалізуємо майже 1000 науково-дослідних програм студентів. Причому більшість викладачів і студентів високо оцінили значущість внесення в навчальний план студентів наукового компоненту. Програма наукових досліджень студентів університету стала однією з найактивніших практичних заходів для здійснення їхньої інноваційної та підприємницької освіти;

2) посилення стимулювання для заохочення студентів до участі в «Національній інноваційній програмі». 2012 року за підтримки Міністерства освіти університет почав реалізацію «Програми навчання інновацій та підприємницької діяльності студентів» (далі «Національна програма інновацій») і накопичив цінний досвід із цього питання. Реалізація зазначеної програми набула статус інноваційних і підприємницьких практично спрямованих проєктів, у яких взяли участь студенти різних курсів і магістранти. Під час упровадження зазначеної програми були досягнуті значущі результати проведених досліджень, деякі з них були опубліковані у впливових академічних китайських і зарубіжних журналах. Окремі учасники проєктів подали заявки на національні патенти й вибороли нагороди в різних конкурсах. Деякі створені проєкти з планування підприємницької діяльності стали основою для реєстрації та створення компаній, які з часом стали успішними підприємствами, а розроблена ними продукція – високо оцінена на ринку товарів. 2014 року університет переміг у змаганні з більше ніж 700 коледжами та університетами по всій країні, які реалізували проєкт, й отримав почесне звання «Національний підрозділ з упровадження інноваційних і підприємницьких навчальних програм у 2012–2014 роках», виданий Міністерством освіти (лише 56 коледжів та університетів по всій країні здобули таку перемогу). У контексті масового розвитку підприємництва й інновацій у країні Гонгконгський університет науки і техніки проведе низку стимулювальних заходів, щоб наполегливо заохочувати студентів до активної участі в реалізації «Національної інноваційної програми», а також формувати в них прагнення до впровадження інновацій у підприємницькій діяльності та досягнень у ній успіху;

3) створення в університеті студентського центру. Із метою консолідації діяльності експериментальних навчальних центрів і проведення стажувань учасників освітнього процесу, інтеграції інноваційних та підприємницьких практик усередині університету та за його межами Інституту науково-дослідних технологій Гонгконгського університету науки і техніки було доручено створити в університеті студентський центр інновацій та підприємництва. Тільки на першому етапі в його будівництво було інвестовано 3 мільйони юанів. Зокрема, інформаційні ресурси цього центру мають міждисциплінарний характер і допомагають студентам успішно реалізовувати різні бізнес-проєкти. Важливо відзначити, що студентам, які розробили підприємницькі проєкти, що мають цінне технологічне

наповнення та високі перспективи реалізації, надається певна фінансова підтримка й допомога у відкритті власного бізнесу;

4) *енергійне пропагування практичних навчальних поїздок студентів.* Слід енергійно пропагувати практичні навчальні поїздки за межами університету для студентів та аспірантів, особливо для тих, які проявили свої таланти в певній сфері. Зокрема, можна організовувати такі види навчальних поїздок: польові стажування, виробнича практика, реалізація науково-дослідних планів учених-початківців, інтеграція роботи кафедр різних закладів освіти, відвідування й навчання в інших ЗВО. Реалізація внутрішніх і міжнародних дослідницьких проєктів може також включати навчальні поїздки, які передбачають: відвідування зарубіжних університетів, відомих підприємств, у тому числі високотехнологічних підприємств у розвинених регіонах країни, ключові національні військові промислові підрозділи в центральних і західних регіонах тощо. Заплановано інвестувати 1 мільйон юанів у спеціальні будівельні фонди щороку та прагнути того, аби студенти могли вдосконалити свої здатності здійснювати інноваційну й підприємницьку діяльність на більше широкій платформі.

6. *Реформувати систему викладання й управління статусом студентів:*

1) *створення системи накопичення й конверсії кредитів для інновацій та підприємництва.* Установіть розумні кредити на інновації та підприємництво, систему накопичення й конвертації кредитів для інновацій та підприємництва, вивчайте процес перетворення студентських експериментів на інновації, публікуйте документи, отримуйте патенти, використовуйте можливості для самозайнятості й отримання кредитів, визначайте участь студентів у дослідженні предметів і проведенні проєктних експериментів в аудиторії. Учть розробляти студентів плани та програми, які сприяють розвитку їхніх інноваційних і підприємницьких здібностей, створювати інноваційні та підприємницькі файли і стенограми, об'єктивно записувати й кількісно оцінювати результати інноваційної та підприємницької діяльності. Крім того, повніше використовуйте відповідні освітні ресурси поза закладом освіти, визначайте якісні курси навчання інновацій і підприємництва, навчальні кредити поза університетом;

2) *удосконалення механізму отримання професійної освіти та гнучкої освітньої системи.* Надайте пріоритет підтримці студентів, які займаються інноваціями та підприємництвом, для здійснення ними відповідних професійних досліджень. Необхідно впровадити гнучку академічну систему освіти, зменшити кількість років навчання студентів і внести корективи в освітній процес, зберегти статус студента для інновацій та підприємництва.

7. *Зміцнити педагогічний потенціал викладачів, які здійснюють інноваційну та підприємницьку освіту:*

1) *створення команди наставників з оволодіння студентами інноваціями та основами підприємництва всередині та поза університетом.* Створіть команду наставників із досвідом роботи в галузі інновацій та підприємництва, активізуйте процес виявлення членами цієї команди

ентузіазму та здібностей в окресленій галузі, інтересу щодо розвитку інноваційного підприємництва. Такими наставниками можуть стати успішні підприємці чи керівники приватних фірм, експерти в галузі управлінського консалтингу, права, маркетингу тощо, а також фахівці з багатим досвідом роботи й сертифікаційними кваліфікаціями в галузі інновацій та підприємництва. Крім того, створіть команду наставників із викладачів, які мають інноваційний і підприємницький дух та практичний досвід реалізації інновацій і підприємництва. Усвідомлюйте додаткові переваги залучення до роботи зі студентами викладачів університету й викладачів інших освітніх закладів, що дозволяє їм спільними зусиллями сприяти підвищенню рівня інноваційної та підприємницької освіти в університеті;

2) удосконалення системи оцінювання ефективності роботи викладацьких кадрів, які змінюють інноваційну та підприємницьку освіту. Необхідно реформувати й удосконалювати систему оцінювання ефективності роботи викладацького складу, забезпечувати участь викладачів у викладанні курсів з інновацій і підприємництва, проводити предметні дослідження, спеціальні лекції, консультаційну роботу з питань підприємництва, залучати студентів до участі в конкурсах із підприємництва, спонукати студентів до створення нових підприємств на основі використання результатів наукових досліджень тощо. Треба відмічати викладачів і колективи, які зробили значний внесок у розвиток інноваційної та підприємницької освіти, а також мотивувати викладачів брати активну участь у навчанні інновацій студентів та аспірантів підприємницької діяльності.

8. Організація інноваційної та підприємницької діяльності в університеті:

Гонгонгський університет науки і технологій надає суттєвого значення іммерсивній освіті (навчанню шляхом занурення). Проводячи низку університетських заходів, присвячених інноваціям і підприємництву, заклад сприяє розвитку в її суб'єктів підприємницької культури та створює сприятливу атмосферу для студентських інновацій і підприємництва. Проведення конкурсів, тематичних тижнів, організація роботи студентів у літніх таборах стимулює розвиток їхнього інноваційного та підприємницького потенціалу, підвищує їхній рівень бізнес-обізнаності, забезпечує вдосконалення інноваційної та підприємницької діяльності студентів;

1) продовження розвитку бренд-проєкту RoboGame. Починаючи з 2001 року, Гонгонгський університет науки і технологій успішно проводив 15 змагань RoboGame поспіль, що сформувало ефект бренду в Китаї. Конкурс RoboGame реалізує гасло закладу: «Інтеграція між нереальністю та реальністю». Він вимагає поєднання теоретичних знань і практичних здібностей учасників та інтегрує інноваційні елементи й інноваційні концепції навчання в змагання. Протягом більше ніж десяти років розвитку RoboGame не лише дають змогу їх учасникам знаходити й розв'язувати проблеми, працювати в команді, а й відіграють позитивну роль у просуванні реформування освітнього процесу в університеті. Управління з академічних

питань планує інвестувати суму не менше 500 000 юанів на рік для продовження підтримки проєкту RoboGame;

2) *продовжити заохочування студентів брати участь у міжнародних змаганнях із підприємницької практики й інновацій високого рівня.* Заохочення та направлення студентів до участі у вітчизняних та зарубіжних конкурсах у галузі наук і технологій, особливо міжнародних змаганнях високого рівня, також є одним із важливих способів реалізації інноваційної та підприємницької освіти майбутніх фахівців. В останні роки Гонгонгський університет науки і техніки підтримував магістрантів та аспірантів щодо їхньої активної участі в міжнародних змаганнях високого рівня, таких як Глобальна конференція суперкомп'ютерів, Міжнародний конкурс студентського програмування ACM і Міжнародний конкурс машин генетичної інженерії (iGEM), що представляє собою міжнародний науково-технічний конкурс вищого рівня в галузі синтетичної біології, який щорічно залучає до участі кращих студентів із усього світу. Університет активно заохочує та підтримує студентів для формування команд для участі в цьому заході. Як наслідок, на кінець 2014 року Гонгонгський університет науки і техніки зібрав 12 золотих медалей, 1 срібну та 1 бронзову, ставши одним із університетів з найбільшою кількістю медалей в Азії. Надалі заклад вкладе суму не менше 500 000 юанів, щоб продовжувати підтримувати учнів для участі в iGEM;

3) *продовження реалізації національного «Плану розвитку підприємництва серед студентів університету».* Із метою розвитку талантів високого рівня в галузі інновацій та підприємництва, які відповідають потребам будівництва інноваційної країни, 2015 року Китайський університет науки і техніки та компанія Baidu підписали угоду про співпрацю в навчанні студентів, розширення їхніх можливостей у галузі інновацій та підприємництва і спільної розбудови системи навчання студентів інновацій і підприємництва в закладі освіти. У межах цієї системи 2015 року Китайський університет науки і техніки та Baidu спільно спонсорували перший у країні «План розвитку підприємництва серед студентів університету». В організованому ними навчанні взяли участь понад 200 студентів із 56 китайських і зарубіжних закладів освіти. Це навчання включає підготовку в літньому таборі та наступний піврічний етап підтримки. Під час навчання в літньому таборі студенти проходять двотижневу спеціальну підготовку, у якій беруть участь старші інженери галузі, провідні експерти з бізнесу Baidu, старші професори Гонгонгського університету науки і техніки та видатні випускники. Вони читають для відпочивальників лекції про різні аспекти підприємницької діяльності (технології, продукцію, маркетинг тощо).

Для студентів також організовано проведення поїздок до різних міст (Баохе, Хефей, Ванда тощо) та обміни студентами. Завдяки створенню інноваційної та підприємницької атмосфери в освіті більшість студентів здійснюють перехід від технологічних продуктів до бізнес-моделей, закладаючи підґрунтя для майбутніх інновацій і підприємництва. Оскільки

масштабну щорічну громадську подію спонсорує Гонгонгський університет науки і техніки та Байду, за участь у заході студенти не сплачують, а організатори беруть на себе всі витрати за проживання та проїзд молодих людей до табору. При цьому вже після першого проведення зазначеного заходу воно відразу викликало значний позитивний відгук у студентів по своїй країні. Пізніше в ньому почали брати участь студенти з різних університетів КНР: Гонгонгського університету науки і техніки, Пекінського університету, Університету Фудань, Шанхайського університету Цзяотун, Нанкінського університету, Чжецзянського університету, Харбінського технологічного інституту, університету науки і техніки Макао, міського університету Макао та технологічного інституту Макао, а також інших закладів вищої освіти.

Щоб задовольнити побажання значної кількості студентів, які не змогли відвідати літній навчальний табір, організатори представили весь курс на онлайн-платформі. Надалі Гонгонгський університет науки і техніки продовжить проводити зазначений захід і працюватиме з іншими університетами по всій країні для покращення атмосфери, що сприяє розвитку масового підприємництва й упровадження інновацій;

4) регулярне проведення конкурсів аспірантів із питань інновацій та підприємництва. Заохочуйте аспірантів до активної участі в інноваційній діяльності та підприємницькій практиці, регулярно проводьте для них конкурси, присвячені питанню з інновацій та підприємництва, пропагуйте інновації та підприємство, стимулюйте підприємницьку творчість аспірантів і надавайте їм платформу для здійснення своїх мрій про інновації та підприємство. Конкурс з інновацій та підприємництва для аспірантів являє собою дворівневу систему змагань, що включає попередні змагання на рівні кафедр та повторні змагання університетського рівня. Переможці зазначеного конкурсу отримують матеріальну підтримку зі спеціального фонду університету з питань інновацій та підприємництва для аспірантів, а також можуть займатися практичною реалізацією інноваційної та підприємницької діяльності.

9. Удосконалення управління інноваційною та підприємницькою освітою студентів:

1) створення молодіжного центру інновацій і підприємництва. З опорою на роботу комітету комсомолу університету відбувається створення студентського центру інновацій та підприємництва, який має забезпечувати просування інноваційної та підприємницької діяльності студентів, координувати цю діяльність і нести відповідальність за її якість. Основними завданнями центру є такі: культивування прояву майбутніми фахівцями творчості протягом усього життя, забезпечення інноваційної та підприємницької обізнаності студентів шляхом здійснення інноваційної та підприємницької освіти, спонукання їх приділяти більше уваги вивченню питань підприємництва й раціонального ведення підприємницької діяльності, підвищення готовності молодих людей до створення власного бізнесу та розвитку спрямованості на такий вид професійної діяльності, підвищення рівня сформованості їхньої підприємницької компетентності.

Передбачити підвищення успішності підприємництва студентів, щоб розширити можливості їхнього працевлаштування, шляхом реалізації інновацій і підприємницької освіти. Основні заходи, що проводить центр, включають два основні блоки. Перший блок являє собою так звані «оверлейні» («накладні») види діяльності, наприклад лекторій із проблем інновацій і підприємництва, салон інновацій і підприємництва, конкурси з порушеної проблеми, а також сервісна платформа інформаційної мережі з інновацій і підприємництва. Другий блок передбачає організацію практичної діяльності студентів. Так, забезпечуючи управління підприємницькою діяльністю та створення інноваційних продуктів, використовуючи наявні ресурси (такі як курси «Інновації в дизайні», навчання SEFE, навчання менеджерів роботи, пов'язаної з випуском продукції), проводячи низку практичних курсів і тренінгів, залучаючи до взаємодії працівників інформаційно-експериментального навчального центру, бібліотеки, мережевого центру й інших підрозділів університету, організуйте сервісні команди для спільного створення інноваційних і підприємницьких баз, приєднуйтеся до управління процесом прийому та працевлаштування студентів до різних відділів державних і приватних підприємств, які майбутні фахівці відвідують, навчаються в них, що дає молодим людям змогу оволодіти всіма етапами підприємницької діяльності, вивчити різні галузі промисловості, забезпечити задоволення власних підприємницьких потреб і накопичення ними багатого підприємницького досвіду. Створюйте команду підприємницьких наставників із почуттям соціальної відповідальності завдяки виробленню професійного механізму керівництва наставниками для надання парних рекомендацій студентам із підприємництва; використовуйте різні кафедри для організації інноваційної діяльності й обміну підприємницькою діяльністю в різних галузях промисловості тощо;

2) *започаткування бази аспірантів для занять інноваційною та підприємницькою діяльністю.* Повноцінно використовуйте бази післядипломної освіти для здійснення інноваційної та підприємницької діяльності (такі як Науково-дослідний інститут Сучжоу, Шанхайський науково-дослідний інститут, Інститут науково-дослідних технологій у Чанчжоу, Інститут прогресивного виробництва в Чанчжоу тощо) та співпрацюйте із зовнішніми базами інновацій та підприємництва для залучення аспірантів до післядипломної інноваційної діяльності, розвитку в них підприємницьких здібностей і створення сприятливої атмосфери для продукування інновацій та занять підприємництвом. Підтримуйте активну практику аспірантів і знайомте їх із новими для них речами, розвивайте їхній інтерес до інновацій та підприємництва, стимулюйте їх ентузіазм у цій галузі, виховуйте сміливість і готовність до ризику з упровадження інновацій, а також забезпечуйте їх спеціальним майданчиком для здійснення інноваційної та підприємницької діяльності;

3) *побудова інноваційно-підприємницької інкубаційної лінії «Стартап розплідник-інкубатор (прискорювач)» для інновацій і підприємництва.* Готуйтеся створення підприємницького розплідника в університеті й

інкубатора (та прискорювача) в Інституті досліджень передових технологій. Підприємницький розплідник керує робочою командою університету з питань інновацій та підприємництва й одночасно забезпечує реєстрацію бізнесу, надає податкові, юридичні та фінансові послуги для інноваційної та підприємницької діяльності студентів через стикувальні підрозділи (підрозділи, що відповідають за здійснення кооперації, співробітництво учасників);

4) *сприяння побудові платформи управління й експлуатації інтелектуальної власності.* Заплановано надалі впроваджувати систему передання та трансформації досягнень, створювати стратегічні венчурні фонди та безпосередньо інвестувати в основні науково-технічні досягнення, що проводяться в університеті. Передбачено створити спеціальний фонд для керівництва розвитком малих і мікротехнологічних підприємств для самостійного здійснення підприємницької діяльності студентами й викладачами університету. Заплановано створити платформу управління й експлуатації інтелектуальної власності, управління правами інтелектуальної власності та технологічними активами, а також здійснювати відповідне технічне ліцензування, інвестування й інші спеціалізовані операції;

5) *сприяти відкритому обміну інформацією між великими науково-дослідними базами, громадськими експериментальними центрами й ресурсами книг і документів.* Використовуйте в повному обсязі переваги великих наукових установ університету, платформу для публічних експериментів і багаті ресурси наукової й технологічної літератури, активно просувайте представницькі науково-дослідні платформи, такі як національні лабораторії та ключові національні лабораторії, 6 основних публічних науково-дослідних платформ, бібліотеки, мережеві інформаційні центри тощо. Вони відкриті для самостійної інноваційної діяльності студентів і здатні забезпечити базу й науково-дослідні ресурси для здійснення студентами інноваційної та підприємницької діяльності.

10. *Покращити підтримку фінансування інновацій та підприємництва:*

1) *установлення стипендії для здійснення інноваційної та підприємницької діяльності.* Певний відсоток існуючих відповідних проєктів оцінюють, що дозволяє виявляти найбільше талановитих студентів у галузі інновацій і підприємництва;

2) *гарантоване фінансування інноваційних і підприємницьких освітніх проєктів студентів.* Залучайте кошти за допомогою різних каналів для підтримки освітніх проєктів студентів із питань інновацій і підприємництва;

3) *створення спеціального фонду для аспірантури в галузі інновацій та підприємництва.* Залучення коштів через випускників-підприємців, керівників підприємств та установ, соціальні організації, громадські групи й інші канали; створення спеціального фонду для інновацій та підприємництва аспірантів, забезпечення фінансової гарантії для практики інновацій та підприємництва в аспірантурі, сприяння розвитку талантів аспірантів у галузі інноваційних технологій, високотехнологічних підприємств. Трансформація наукових досліджень колективу й індустріалізація запатентованих винаходів.

Спеціальний фонд забезпечить певний відсоток матеріальних коштів для управління венчурним капіталом у галузі технологій для випускників груп з інновацій та підприємництва, а також роботи підприємств, що використовують нові технології.

Частина 3. Гарантії

1. Посилення організаційного лідерства.

Університети мають сприймати поглиблення реформи інноваційної та підприємницької освіти як важливе завдання, «хто має навчати та як навчати людей», посилювати керівництво, контроль та оцінювання інноваційної й підприємницької освіти, координувати її просування. Університет має нести основну відповідальність за інноваційну та підприємницьку освіту, а тому вносити цю освіту до складу програми подальшого реформування й розвитку вищої освіти, створити організацію з питань інноваційної та підприємницької освіти, до складу якої входять керівники закладу освіти й керівники відповідних підрозділів (комітету комсомолу університету, управління з академічних справ, аспірантури, департаменту роботи студентів відповідного Міністерства, департаменту рекрутингу та зайнятості, департаменту наукових досліджень, Міністерства людських ресурсів, Міністерства міжнародного співробітництва й обміну, Фонду освіти, Асоціації випускників та інших відомств, що залучені до співпраці в галузі інноваційної та підприємницької освіти). Необхідно також створити експертний керівний комітет із питань інноваційної та підприємницької освіти, до якого входять викладачі університету, відомі науковці та підприємці, випускники школи й інші компетентні фахівці, для проведення наукових досліджень, консультування, керівництва з надання послуг у галузі інноваційної та підприємницької освіти.

2. Посилення нагляду й інтенсифікація процесу реалізації зазначеної освіти.

Університет має сприймати якість інноваційної та підприємницької освіти як важливий показник для вимірювання рівня функціонування вищих шкіл і коледжів, що входять до його складу, та оцінювання їх діяльності, включення їх у систему індексів оцінювання освіти й викладання та систему індексування оцінки навчальних предметів із запровадженням зовнішніх оцінок. Необхідно включити відповідну інформацію про інноваційну та підприємницьку освіту до ключового змісту щорічного звіту щодо якості навчання студентів та аспірантів та щорічного звіту про якість працевлаштування випускників, а також запровадити соціальний контроль.

3. Посилення гласності та керівництва.

Університет має активно оприлюднювати необхідність, нагальність і важливість зміцнення інноваційної та підприємницької освіти за допомогою різних каналів комунікації, особливо Інтернету й нових медіа-каналів, шляхом проведення лекцій, зйомки мікрофільмів і написання текстів WeChat. Станьте взірцями керівників закладу, викладачів, які навчають студентів. Своєчасно узагальнюйте та просувайте передовий досвід і практику роботи

закладів освіти, обирайте успішні моделі реалізації інновацій та підприємництва студентів, збагачуйте форми публічності, культивуйте культуру творців і прагніть створити атмосферу новаторства, прийняття ризиків і пробачення невдач.

Додаток Б

Фрагмент програми магістратури в галузі управління підприємницькою діяльністю Гонконгського університету Хенг Сен

Містить 30 кредитів, які складаються з 12 кредитів основних модулів, 12 кредитів вибірових модулів та 6 кредитів для проєкту магістра, як описано нижче.

Основні модулі (12 кредитів):

MGT6001 Творчість та підприємництво (3 кредити);

АСУ6001 Бухгалтерський облік та бізнес-планування для підприємців (3 кредити);

MKT6003 Підприємницький маркетинг (3 кредити);

FIN6001 Підприємницькі та корпоративні фінанси (3 кредити).

Вибіркові модулі (12 кредитів):

MKT6004 Цифровий та кібер-маркетинг (3 кредити);

MGT6002 Інноваційний менеджмент (3 кредити);

MGT6005 Азіатський сімейний бізнес (3 кредити);

MGT6006 Провідні та керівні підприємницькі фірми (3 кредити);

MGT6007 Спеціальні питання управління підприємницькою діяльністю (3 кредити);

BUS6008 Магістерський проєкт (управління підприємницькою діяльністю) (6 кредитів).

Студенти можуть обрати для себе проєкт на базі компанії, розширений бізнес-план або дисертацію як свій магістерський проєкт.

Некредитний семінар буде запропонований студентам, яким бракує досвіду в бізнесі, до початку Програми.

Додаток В

Лист Генерального секретаря Сі Цзіньпіна студентам «Молодіжної подорожі Червоної мрії» й учасникам 3-го Китайського студентського конкурсу з інновацій і підприємництва «Інтернет +»

Студенти «Молодіжної подорожі Червоної мрії» й учасники 3-го Китайського студентського конкурсу з інновацій та підприємництва «Інтернет +»!

Стало відомо, що 1,5 мільйона студентів коледжів по всій країні брали участь у цьому змаганні, серед яких сотні студентських колективів взяли участь у заході «Молодіжна подорож Червоної мрії». Деякі студенти приїхали до Яньану та працювали в старих революційних базових районах, допомагаючи людям позбутися бідності та стати успішними. Я був дуже задоволений позитивними результатами і «хрещенням червоної думки».

Яньян – святе місце для революції. Ви їдете до Яньану, щоб піти великим історичним слідом ініціаторів революції, пізнати дух Яньяна, зміцнити ідеали й переконання, загартувати силу волю й інтегрувати пристрасні молодіжні мрії у велику китайську мрію, сформувати духовний світогляд.

Досягнення мети всебічної побудови заможного суспільства, здійснення соціалістичної модернізації та великого омолодження китайської нації потребують талановитих студентів, які відрізняються високими здібностями й моральною культурою, готовністю долати труднощі та негаразди, допомагати людям стати успішними. Сьогодні ми стали ближче до досягнення славної мети великого омолодження китайської нації, ніж у будь-який інший період історії. Молоде покоління Батьківщини має ідеали, прагнення й обов'язки. Щоб активізувати процес великого омолодження китайської нації, існує стійкий потік юнацьких сил. Я сподіваюся, що ви ввійдете в Китай, щоб зрозуміти національні традиції й умови життя людей,

підвищити свою обізнаність і розвинути здібності в галузі інновацій і підприємництва, загартувати силу волі у важкій праці, усвідомити цінність життя у великій боротьбі сотень мільйонів людей, щоби здійснити китайську мрію, творити з молоддю та бути гідними свого часу, високогідною главою історії.

Сі Цзіньпін

15 серпня 2017 року

Додаток Г

Уривок «Повідомлення Департаменту вищої освіти Міністерства освіти про подання проєкту навчальної програми з питань інновацій та підприємництва Національного коледжу 2019 року» (Цзяо Сісі Хан [2019] № 8)

Рекомендуємо учасникам проєктів брати участь у заході «Молодіжна подорож Червоної мрії».

Із метою повного втілення важливого духу листа-відповіді Генерального секретаря Сі Цзіньпіна студентам китайського конкурсу з інновацій та підприємництва «Інтернет +» та «Молодіжної подорожі Червоної мрії» Міністерство освіти проведе цю поїздку в більшому масштабі, на більше високому рівні. Діяльність учасників зазначеної подорожі сприяє інтеграції їхньої інноваційної та підприємницької освіти з ідеологічним і політичним вихованням, а також поєднанню інноваційної та підприємницької практики зі стратегіями відродження сільських територій і цілеспрямованим подоланням бідності для створення найбільшого ідеологічного й політичного уроку в країні. Навчити більше молодих студентів приживатися в Китаї, розуміти національні умови й умови людей, підвищити мудрість і таланти в інноваціях та підприємстві, загартувати силу волі у важкій праці та сприяти постійному потоку молоді до реалізації китайської мрії про велике омолодження китайської нації.

Університети й коледжі по всій країні мають організовувати національні, провінційні та вишівські навчальні програми з вивчення інновацій і підприємницької діяльності, пов'язані з оживленням сільських територій, подоланням бідності шляхом участі в заході «Молодіжна подорож Червоної мрії». У світлі цього необхідно організовувати студентів різних спеціальностей (науки й техніки, сільського та лісового господарства, медицини, гуманітарних і соціальних наук тощо), а також підприємців,

соціальних працівників та інших фахівців, щоб «виховувати китайську початкову школу» за допомогою зусиль «Команди технологій Китаю», «Здорової команди Китаю», «Команди щасливого Китаю». Увійдіть у старі революційні бази, бідні райони та міські й сільські громади у формі «одиниць права», «китайської одиниці іміджу», «одиниці політичної реклами» або шляхом формування проєктних команд і прийміть «думки красного хрещення», вивчайте революційний дух і успадкуйте «червоні гени». Важливо випромінювати інтелектуальні, технологічні та проєктні ресурси коледжів та університетів на широкі сільські райони й низові громади, сприяти місцевому економічному та соціальному будівництву, а також допомагати орієнтуватися людям на подолання бідності й відродження сільських районів. Команда проєкту, яка бере участь у заході «Молодіжна подорож Червоної мрії», має зареєструватися в національній мережі, що обслуговує студентів як учасників конкурсу «Інтернет +» (веб-сайт: <http://cy.ncss.org.cn>).

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дослідження

1. Ду Цзінсюй. Підприємницька компетентність як педагогічна категорія. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків : ТОВ «Вид-во НТМТ», 2017. Вип. 4 (84). С. 25–32.
2. Ду Цзінсюй. До питання формування підприємницької компетентності студентів в університетах КНР. *Вісник Луган. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка* : зб. наук. пр. Сер. : Педагогічні науки. Старобільськ : Вид-во ДЗ «Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка», 2018. Вип. 8 (32). С. 94–99.
3. Ду Цзінсюй, Ткачова Н. О. Шляхи формування підприємницької компетентності студентів в українських і китайських університетах (порівняльний аналіз). *Теоретичні питання культури, освіти та виховання* : зб. наук. пр. Київ. нац. лінгвіст. ун-ту. Київ : Київ. нац. лінгвіст. ун-т, 2018. Вип. 2 (58). С. 28–32.
4. Ду Цзінсюй. Передумови та історія розвитку ідеї формування підприємницької компетентності молоді в Китаї. *Гуманізація навчально-виховного процесу* : зб. наук. пр. ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет». Харків : ТОВ «Видавництво НТМТ», 2019. № 4 (96). С. 275–286.
5. Ду Цзінсюй. Визначення поняття «підприємницька компетентність» у китайській та українській науковій думці (результати порівняльного аналізу). *Інноваційна педагогіка*. 2020. Вип. 22. Т. 1. С. 13–15.
6. Ду Цзінсюй. Порівняльна характеристика стану розробленості проблеми формування підприємницької компетентності студентів вищої

школи в КНР та Україні. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Хар. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків : Хар. нац. пед. ун-т, 2020. Вип. 48. С. 32–41.

7. Du Jingxu, Tkachova N. Prospective areas of creative using the Chinese experience in forming students' entrepreneurial competence within the Ukrainian higher school. *Polish science journal*. 2020. № 3 (24). P. 28–34.

Наукові праці апробаційного характеру

8. Ду Цзінсюй. Про сутність поняття «підприємницька компетентність». *Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи* : зб. матеріалів III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Баку – Ужгород – Дрогобич, 17 листопада 2017 р.). Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017. С. 171–173.

9. Ду Цзінсюй. Структура та зміст підприємницької компетентності студентів закладів вищої освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали III-ї Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 10 квітня 2018 р.). Харків, 2018. С. 214–217.

10. Ткачова Н. О., Ду Цзінсюй. Ідея формування підприємницької компетентності особистості в педагогічних працях В. Сухомлинського. *Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського* : матеріали наук.-практ. конф. (Харків, 27 вересня 2019 р.). Харків : Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2019. С. 125–129.

11. Ду Цзінсюй. Історико-педагогічні аспекти становлення ідеї формування в китайської молоді підприємницької компетентності. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VI-ї Міжнарод. наук.-практ. конф. (Харків, 12 грудня 2019 р.). [Хар. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди]. Харків : Мітра, 2020. С. 295–298.

12. Du Jingxu. The results of analysis of the experience of forming entrepreneurial competence of students in the higher school of Ukraine. *Modern science: problems and innovations* : The 4th International scientific and practical

conference (Stockholm, June 28–30, 2020). Stockholm : SPG Publish, 2020. P. 102–196.

Відомості про апробацію результатів дисертації. Основні результати й висновки роботи були оприлюднені на засіданнях кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2017–2020 рр.); на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Фундаментальні та прикладні дослідження: сучасні науково-практичні рішення та підходи» (Баку – Ужгород – Дрогобич, 2017), «Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика» (Харків, 2018, 2019), «Modern science: problems and innovations» (Стокгольм, 2020), усеукраїнській – «Педагогічна спадщина В. О. Сухомлинського» (Харків, 2019).

УКРАЇНА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ**

вул. Алчевських, 29, м. Харків, 61002, тел. (057) 700-35-23, факс (057) 700-69-09
e-mail: rector@hnpu.edu.ua, код ЄДРПОУ 02125585

Від 17.06.2020 № Р/10-391

На № _____ від _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ду Цзінсюй на тему «Формування підприємницької компетентності
студентів у закладах вищої освіти КНР», поданого на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за галуззю знань Освіта/Педагогіка за
спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки**

Довідка засвідчує, що впродовж 2018-2020 н.р. в освітньому процесі Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди було апробовано основні положення й результати проведеного Ду Цзінсюй дослідження проблеми формування підприємницької компетентності студентів.

Підготовлені автором дисертації науково-методичні матеріали з окресленої проблеми використовувалися на заняттях з дисциплін «Педагогіка», «Педагогіка вищої школи», «Педагогічний менеджмент», «Основи освітньої інноватики», «Економіка підприємства», під час організації позааудиторної пізнавальної діяльності студентів, а також здійснення ними самоосвіти в окресленому напрямі. Зокрема, у процесі формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців викладачі широко використовували підготовлені здобувачкою методичні рекомендації з цієї проблеми.

Отримані позитивні результати апробації матеріалів дисертаційного дослідження Ду Цзінсюй доводить їх актуальність. Тому підготовлені авторкою науково-методичні матеріали з проблеми формування підприємницької компетентності студентів можуть бути рекомендовані для поширення в інших закладах вищої освіти.

Проректор
з наукової роботи

Ю. Д. Бойчук

УНІВЕРСИТЕТ
імені
АЛЬФРЕДА НОБЕЛЯ

ALFRED NOBEL
UNIVERSITY

вул. Січеславська Набережна, 18, м. Дніпро, Україна, 49000
тел. +38 (056) 370-36-26, fax.: +38 (0562) 31-20-33
e-mail: info@duan.edu.ua, www.duan.edu.ua

18, Sicheslavs'ka Naberezhna Str., Dnipro, 49000, Ukraine
tel.: +38 (056) 370-36-26, fax.: +38 (0562) 31-20-33
e-mail: info@duan.edu.ua, www.duan.edu.ua

№ 345 від 22.06.2020

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ду Цзінсюй на тему «Формування підприємницької компетентності студентів
у закладах вищої освіти КНР», поданого на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за галуззю знань Освіта/Педагогіка
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Довідка засвідчує, що протягом 2018-2020 н.р. в освітньому процесі Університету імені Альфреда Нобеля (Дніпро) впроваджувались теоретичні та практичні доробки здобувачки, спрямовані на формування підприємницької компетентності студентів.

Так, під час апробації представлених дисертанткою матеріалів відбувалося збагачення відповідними бізнес-ідеями змісту економічних та психолого-педагогічних дисциплін. Для майбутніх фахівців проводили лекції, семінари, бесіди, тренінги, майстер-класи, відео презентації на відповідну тематику, де використовувались рекомендації дисертантки про відкриття власної справи та здійснення підприємницької діяльності. Студентів також залучали до створення проєктів, присвячених проблемі оволодіння підприємницькою компетентністю.

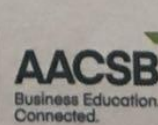
Проведена педагогічна робота забезпечила підвищення рівня сформованості підприємницької компетентності студентів. Тому розроблені Ду Цзінсюй науково-методичні матеріали з окресленої проблеми рекомендується широко застосовувати в інших вітчизняних закладах вищої освіти.

ПРОРЕКТОР З НАУКОВОЇ РОБОТИ

Г. СТЕПАНОВА

УНІВЕРСИТЕТ СЕРТИФІКОВАНО ТА АКРЕДИТОВАНО МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ
THE UNIVERSITY HAS BEEN CERTIFIED AND ACCREDITED BY INTERNATIONAL ORGANIZATIONS

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г.КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
телефон 56-23-13 факс 52-58-67
E-mail: allmail@pnpu.edu.ua
код ЗКПО 31035253

18.06.2020 № 1575/01-60/54

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ду Цзінсюй на тему «Формування підприємницької
компетентності студентів у закладах вищої освіти КНР», поданого на
здобуття наукового ступеня доктора філософії за галуззю знань
Освіта/Педагогіка за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Довідка засвідчує, що впродовж 2018-2020 н.р. в освітньому процесі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка застосовувались розроблені Ду Цзінсюй науково-методичні матеріали з проблеми формування підприємницької компетентності студентів.

Апробація сформульованих теоретичних положень та висновків, авторських методичних доробок відбувалася на заняттях з різних навчальних дисциплін («Електронна комерція», «Інтелектуальна власність», «Підприємливість та фінансова грамотність», «Правові основи інноваційної діяльності, авторського права та інтелектуальної власності», «Організаційні форми інноваційної діяльності», «Основи бізнес-планування», «Тайм-менеджмент», «Державні механізми підтримки підприємства», «Інноваційне підприємництво», «Менеджмент в освіті», «Основи інноваційної та винахідницької діяльності»), під час участі студентів в позааудиторній діяльності та здійснення ними самовдосконалення в окресленому напрямі. У процесі організації навчальної й самоосвітньої діяльності майбутніх фахівців широко використовувались підготовлені здобувачкою методичні вказівки, що дало змогу забезпечити системний характер змісту цих видів діяльності.

Результати дисертаційного дослідження Ду Цінсюй мають високу наукову, практичну та методичну цінність, що є підставою для висновку про доцільність їх подальшого впровадження в інші заклади вищої освіти з метою формування підприємницької компетентності майбутніх фахівців різного профілю.

Результати впровадження матеріалів дослідження обговорено на засіданні кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І. А. Зязюна (протокол № 10 від 9 червня 2020 р.) та заслуговують на позитивну оцінку.

Проректор

С. ШЕВЧУК